

د ليكوالی/ليكلو فن

څنگه
ليکوال شم

ليکوال: عبدالجمیل ممتاز

Ketabton.com

د ليكوالی / ليكلو فن

څنگه ليكوال شم؟

ليكوال: عبدالجمیل ممتاز

د کتاب ځانگړنې:

نوم: څنگه ليکوال شم؟

ليکوال: عبدالجمیل ممتاز

aj_mumtaz@yahoo.com

خپړندوی: نوی مستقبل خپرونډیه ټولنه

برېښنالیک: moustaqble@gmail.com

ډیزاین چارې: خپرونډیه ټولنه

چاپکال: ۱۳۹۸ ل

چاپوار: لومړی

پتې:

- میرویس میدان - د سیلو سړک - شاداب ظفر بلاکونو ته مخامخ-

۰۷۸۶۶۳۰۷۳۱

- دهمزنگ - لومړی سړک (مرکز عمومي کتابفروشی) ۰۷۷۸۸۷۰۳۰۵

- جوی شیر - د خپرونډویه ټولنو او کتاب پلورنځیو عمومي مرکز-

۰۷۸۱۸۹۴۰۶۴

چالی

هغه چا ته

چي له خپلي ژبې سره مينه لري!

لیک د عقل زنجیر دی.

«افلاتون»

که څه هم لیک له جسماني اوزارو سره راڅرگند شوی؛ خو دا یوه روحاني

هندسه ده. «اقلیدوس»

لیک د پوهې بڼه دی.

«بودلف»

تر ټولو مهم گام چې انسان د مدنیت پر لوري پورته کړ، همدا د لیک

رامنځته کول و. «وېل ډورانت»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ليکلر

مخ	گڻه سرليک
۱.....	۱. سريزه
۳.....	۲. د ليکل/ليکلو مخينه
۴.....	۳. ولې ليکل؟
۶.....	۴. ليکوالي
۸.....	۵. سوژه يعنې څه؟
۱۱.....	۶. ساده او روانه ليکوالي
۱۲.....	۷. د ليکوالۍ سبکونه
۱۶.....	۸. ليکوال
۱۷.....	۹. هغوی چې ليکل کوي، په څلورو ډلو يې ويشو.
۱۹.....	۱۰. څنگه ليکوال شم؟
۲۸.....	۱۱. مقاله/ليکنه
۳۳.....	۱۲. د مقالې ليکلو شرايط
۳۵.....	۱۳. د مقالې ليکلو لارښوونې
۳۹.....	۱۴. راپور
۴۱.....	۱۵. راپور ليکل
۴۳.....	۱۶. د راپور ليکلو پړاوونه
۴۵.....	۱۷. کيسه
۴۸.....	۱۸. ناول
۴۸.....	۱۹. د ناول ليکلو پړاوونه
۶۳.....	۲۰. د ناول ليکلو په اړه د ځينو نړيوالو ليکوالانو لارښوونې

۲۱. **لنډه كيسه** ۶۶
۲۲. د لنډې كيسې ځانگړنې ۶۶
۲۳. لنډه كيسه څنگه وليكو؟ ۶۷
۲۴. **د ماشوم لپاره كيسه** ۷۱
۲۵. د ماشوم لپاره په كيسه ليكلو كې كومو ټكيو ته پام وشي؟ ۷۲
۲۶. د ماشوم لپاره انځوريزه كيسه يا انځوريز كتاب ۷۵
۲۷. **كتاب** ۷۷
۲۸. د كتاب ليكلو لپاره لانډې ټكي په پام كې ونيسئ! ۷۷
۲۹. د داستاني او غير داستاني كتابونو ترمنځ لنډ توپير ۷۹
۳۰. **درسي كتاب** ۸۳
۳۱. د درسي كتاب ليكلو مهمې لارښوونې ۸۶
۳۲. د كتاب ترتيبولو ټوليزې ځانگړنې ۸۸
۳۳. **ليكنبني** ۹۱
۳۴. د ليكنبنو كارولو او د متن ترتيبولو په اړه ځينې مهمې لارښوونې ۹۶
۳۵. **د ځينو نومونو، اصطلاحاتو او فعلونو تفكيك او کره کول** ۱۰۱
۳۶. د مرکبو نومونو د څرنگوالي په اړه لنډ بحث ۱۰۷
۳۷. د ورته معنا لرونکو فعلونو او نومونو/اصطلاحاتو د کارېدا موقعيت ۱۲۵
۳۸. په ځينو لهجو كې ورك معياري ليكدود ۱۲۶
۳۹. په پښتو كې د عربي او انگريزي كلمو/اصطلاحاتو د نفوذ څرنگوالی.. ۱۳۶
۴۰. **سرچينې / منابع** ۱۴۲

سريزه

د ليکلو هدف دا دی چې لوستونکي ته انگيزه، پيغام، احساس، فکر او په ټوله کې معلومات ولېږدېږي؛ هغه فکر او انگيزه يا معلومات چې ليکوال يې ترلاسه کوي او غواړي نورو ته يې ورسوي، نو د ليکلو لاره غوره کوي، خو نه يوازې نورو ته ولېږدول شي، بلکې د راروانو نسلونو لپاره هم تلپاتې بڼه غوره کړي.

په بشري تمدن کې ليکل، د انسان لخوا يو ترټولو ستر گام دی چې د ستونزو حل، پيغام رسولو، پوهې لېږدولو او ترلاسه کولو او همدارنگه د يوې لويې اسانتيا رامنځته کولو لپاره يې پورته کړی دی. که پوښتنه وشي چې ليک ولې رامنځته شو؟ نو لنډ او روښانه ځواب يې همدا دی چې انسان د پېښو او پوهو د هېږدو له کبله اړ شو، خو ورمخې ته شوې پېښې او يا ترلاسه شوې پوهې ثبت او خوندي کړي.

زياتره کسانو سره په ذهن کې ډير نظريات او موضوعات پراته وي، خو دا چې د هغو د بيان او يا ټولني ته يې د وړاندې کولو توان او جرأت نلري، نو مخکې له دې چې هغه د الفاظو يو جسم/بڼه غوره کړي، د هغه په سر کې بېرته دفن شي.

ټولنه د نويو فکرونو، دلايلو او ښوونو اورېدو يا ترلاسه کولو ته اړتيا لري او د دې اړتيا پوره کېدل يوازې د ليکوالۍ په مرسته کېدلای شي؛ خو البته په دې

برخه کې دقت، صداقت او مسوولیت له مهمو او لومړنیو اصولو څخه دي چې باید په پام کې ونیول شي. په کتاب کې ټول همغه مواد راغونډ شوي چې یو محصل یا ابتدایي لیکوال یې د لیکوالۍ زده کولو په ترڅ کې اړتیا محسوسوي، البته دا هم د یادونې ده چې اړوند مواد له بې مورده او اضافه غځېدو او توضیحاتو پرته، په ډېره ساده او عامه ژبه بیان شوي چې نه یوازې لوستونکی یا زدکونکی نه ستړی کوي، بلکې د ښه زده کیدو او پام وړ گرځېدو جوگه هم گرځي.

درنښت

ممتاز

د ليک/ليکلو مخينه

سومريان وايي: د اوروک ۱ پاچا المرکر د دې لپاره چې غوښتل يې د ارته د شتمن او ودان ښار پر پاچاهۍ واکمني وچلوي، نو د ارته پاچا ته يې د ځواک ښودو په توگه درې ځله له يوې لکړې سره خپل استازی واستاوه؛ خو دا چې د ارته پاچا پوهېد چې که لکړه يې په لاس کې واخيسته، نو خپله ماته يې ومنله.

روسته بيا المرکر په څلورم ځل يوه حيله جوړوي او هغه دا چې ليک رامنځته کوي؛ يعنې پر يو خټين توکي خپل فرمان ليکي او ارته ته يې استوي. کله چې د ارته پاچا د فرمان لوستو ته اړ کېږي، نو هغه په لاس کې اخلي؛ همغه و، چې د المرکر د واکمنۍ له منونکو څخه حسابېږي.

په هر حال، تر ټولو مهمه موضوع دا ده چې ليکل لومړی ځل (په تصويري بڼه) پر لوبښو شوي، روسته بيا پر ديوالونو، ونو، ډبرو او... څيزونو باندې. مصري بزگرانو له ميلاد څخه درې- څلور زره کاله پخوا چې د خپلو کرنيزو حاصلاتو يوه برخه به يې د مالياتو په توگه فرعون ته سپارله، د خپلو کورونو پر ديوالونو به يې د ورکړل شويو څيزونو په شمېر/اندازه د توکيو انځورونه کارل او څنگ کې به يې ورته د شمېرلو لپاره ټاکلې نښانې کښلې.

هيوگليف ليک(خط) چې تر ډيره په مصر کې دود و، له همدا ډول ليک څخه گڼل کېږي. لرغون پوهانو د هيوگليف خط له ميلاد نه څلور زره کاله پخوا گڼلی دی. دا ليک تر ډيره په افقي ډول، له ښي څخه کيڼ لوري ته او کله کله هم له کيڼ نه ښي لوري ته او کله هم له پاسه کښته خواته ليکل

شوی دی؛ خو دا چې د تصویرونو د زیاتوالي له کبله ورو ورو انسانان کمزوري کېدل، نو تصویرونو ساده او نمونوي بڼه خپله کړه او د وخت په تېرېدا سره د هیروگلیف لیک کې بدلون راغی او ورپسې بیا قراردادي نښانې وټاکل شوې چې بیا د دغو نښانو په مرسته کلمې یا غږونه جوړ شول، تر ډېره خلکو ته اسانتیا رامنځته شوه او ورو ورو بیا مصور توري لکه په بابلي، سومري، عیلامي، سامي او میخي خطونو بدل شول.

دا بحث به همدلته پر دې را لنډ کړو چې بیا ورپسې لومړی ځل په یوناني او بیا په لاتیني ژبه د الفبا توري رامنځته شول، چې د وخت په تېرېدا سره یې پراختیا ومونده او اوس گورو چې د نړۍ ټولې ژبې د تورو او لیک خاوندانې دي.

ولې لیکل؟

ځکه چې انسان خپلو نظریاتو، انګېرنو، شواهدو او افکارو ته د تلپاتې کېدا، پراخېدا او لېږدېدا لپاره د تورو او الفاظو بڼه ورکوي.

د لیکلو اصلي دلایل او ارزښتونه:

۱- د معلوماتو او پوهې د هېرېدا وېره.

۲- د معلوماتو او پوهې ثبت.

۳- د معلوماتو او پوهې خپرېدا (لېږد).

دا چې د دغه کتاب اصلي بحث د لیکوالۍ پر اصولو او مفاهیمو د پوهېدا لپاره ځانګړی شوی، ښه ده چې برابر پر خپل بحث پیل وکړو؛ خو یوه پوښتنه چې همدا اوس په ذهن کې را وگرځېده او همدغه اوس یې مطرح کول هم اړین دي، نو پکار ده چې له خپل بحث وړاندې لومړی دغې

پوښتنې ته لنډ ځواب وويل شي چې: آيا شاعري هم د ليکوالۍ برخه گڼل کيږي؟

نه؛ ځکه چې د ليکوالۍ لپاره زدکړه لومړنی شرط دی او په شاعرۍ کې دغه شرط مهم نه گڼل کيږي؛ بله دا چې په شعر کې د ليکلو موضوع مطرح نه ده؛ يعنې شاعر يوازې په خپل خيال کې شعر پنځوي؛ خو که يې ونشي ليکلی، دا بيا د شاعر نيمگړتيا ده، په شاعرۍ پورې نه تړاو لري او نه يې اصول تر پوښتنې لاندې راځي. البته دا چې دغسې حالت ډېر کم پېښيږي، دا بېله موضوع ده؛ خو که چېرې شاعر خپل شعر ليکلی هم شي، بيا هم د ليکونکي او ليکوال ترمنځ زيات توپير دی، چې په دې اړه به روسته رڼا واچوو؛ خو اوس دا ويلي شو چې شاعري شفاهي هم کيدلی شي؛ اما د ليکوالۍ تعريف بيا د تورو او لفظونو له کارولو پرته نيمگړی دی.

د بيلگې په توگه، مور په پښتو ادبياتو کې يو شمېر نالوستي يا کم لوستي شاعران لرو. لکه: (ملنگ جان، محمد نور او...) چې خورا په زړه پورې او کمساري شاعري يې کړې ده؛ خو بيا هم دوی او نورو ته يوازې د شاعرانو خطاب کيږي، نه د ليکوالانو.

ليکوالي

ليکوالي څه ده؟

مخاطب ته د ليکلو له لارې د افکارو، اندونو او پيغامونو لېږد، ليکوالي ده. يا ويلي شو چې:

ليکوالي د زدکړې، مطالعې او تجربې يو داسې ترکيب دی چې پايله يې د ليکوال په فکر او خيال کې له تحليل او تجزيې روسته ټولنې، په ځانگړې توگه لوستونکي ته انعکاس کيږي.

د ليکوالۍ لپاره بايد درې مهم ټکي په پام کې ونيول شي:

۱- زدکړه

۲- تجربه او تمرين

۳- مطالعه

ښه ليکنه څنگه کيږي؟

ځواب: لکه څنگه چې په سر کې مو يادون وکړ؛ ليکوالي د زدکړې، مطالعې او تجربې ترکيب دی؛ نو ځکه خو په ډاډ ويلي شو چې يوازې په زدکړه او ښوونځي يا پوهنتون ته په ورتگ يا هم د ليکنې د فنونو په زده کولو سره يو څوک ليکوال کېدای نه شي.

دغه راز د ليکوالۍ د اصولو او قواعدو له پېژندو پرته، يوازې پر ليکلو تکيه هم څوک ياد هدف ته نشي رسولی؛ يعنې ليکوال جوړېدلای نه شي. مثلاً دېرش سلنه د اصولو زدکړې ته اړتيا ده، پاتې اويا سلنه تمرين او عملي کار مهم دی.

همدارنگه هېڅوک د زدکړې پر مهال يا د زدکړې په مرسته تر هغه وخته ليکوال شوی نه دی، خو يې په عملي توگه له همدغو زدکړو گټنه نه ده کړې او په وار وار يې تمرين ته وخت نه دی ورکړی.

د يادولو ده چې د فطري استعداد او ذوق موضوع هم تر ډېره مهمه ده؛ خو که هر څنگه وي، بيا هم د دې لپاره چې ياد استعداد او ذوق په يو ټولمنلي چوکاټ کې برابر راڅرگند شي، پاسني ترکيب ته په ځان کې د ځايولو لپاره اړتيا شته.

له ليکلو وړاندې بايد تل لاندې پوښتنې په پام کې وساتل شي:

- څه ليکم؟
- څنگه يې ليکم؟
- څه ته/ولې يې ليکم؟
- چا ته يې ليکم؟

ابتدایي ليکوال چې کله په ليکلو پيل کوي، نو خامخا تلولی او دوه زړی وي؛ يعنې حيران وي چې څه وليکي؟ ځکه چې هغه د ليکلو لپاره ځانگړې سوژه نلري. کېدای شي ډيرې سوژې په ذهن کې ور وگرځي او يا هم په سترگو يو څه وويني؛ خو دا چې ورته د پام وړ نه وي او يا يې د درک توان نلري، نو هسې بابزه يې گڼي او زيات اهميت نه ورکوي. همغه ده چې د سوژې موندل ورته داسې وي، لکه د غره په شا کول.

نو!

لومړی ليکوال ته د سوژې موندل او ځانگړي کول مهم دي، په دې معنا چې له ليکلو وړاندې بايد سوژه ورته د پام او پېژندو وړ وي، خو وکولای

شي هغه په داسې روښانه توگه وړاندې کړي چې لوستونکی په اسانه ترې مفهوم او پيغام واخيستلای شي.

دویم د ليکوالۍ لومړيتوبونه په پام کې نيول دي؛ يعنې ليکوال بايد د ټولنې د اړتياوو، پرمختگونو، ستونزو/خندونو، دردونو او په ټوله کې د عمومي وضعيت او ان د نړۍ په اړه کافي معلومات ولري. دا هغه څه دي چې په دې برخه کې له ليکوال سره خورا مرسته کوي او څومره چې دا معلومات پراخ او کره وي، همغومره ليکوال يې هم تشخيصولای شي چې څه وليکي او څه نه؛ کومې خبرې او موضوع ته لومړيتوب ورکړي او کومې ته يې ورنکړي؟

درېم ليکوال بايد د ليکوالۍ او ليکنې پر اصولو او مهارتونو پوه وي.

سوژه يعنې څه؟

سوژه يعنې موضوع.

له اصله فرانسوي کلمه ده او د هغې موضوع په معنا کارول کيږي چې غواړو ورته پراختيا ورکړو او يا پرې بحث وکړو. اصطلاحي مفهوم يې دا دی چې له يوې پېښې يا چاپيريال څخه داسې يوې مفکورې، انگيرنې، پايلې يا الهام اخيستو ته وايي چې په مرسته يې کولای شو، يو بل څه وپنځوو يا يې له يو بل اړخه په يو هنري قالب کې ټولنې ته منعکس کړو.

شايد يو څوک وپوښتي چې يوه سوژه يا موضوع خو په يوه جمله کې هم بيانېدلی او په لنډ ډول يو عام پيغام لېږدولی شي؛ خو هغې ته بيا مور ليکنه نه شو ويلی. دا چې مور يوه ليکنه کارو يا خپله ټاکلې سوژه په يو قالب لکه کيسه، ناول، مقاله يا نورو ادبي، علمي، اجتماعي، سياسي ژانرونو کې

وراندې کوو، نو طبيعي ده چې پکې اړوند فرعي موضوعات هم راځي او؛ البته دا گډول په دې معنا نه دي چې گواکې د ليکنې اصلي موضوع ته صدمه رسيږي، ټول فرعي موضوعات د اصلي موضوع اړوند دي او راوستل يې هم يوازې د مرکزي يا اصلي موضوع د پراخولو، پر دلایلو د پياوړې کولو او بالاخره د يوې ليکنې د تشکيلولو په موخه دي او بس.

د بيلگې په توگه، يوه سوژه ټاکو او نوم ورکوو: بې علمي که چېرې وغواړو، پاسنۍ سوژې (بې علمي) ته په يوه جمله کې پراختيا ورکړو، نو ليکلی شو: «بې علمي انسان په تياره کې پريږدي» يا «بې علمي بده بلا ده».

اوس دلته وينو چې زموږ د سوژې پراخېدل يوازې تر يو لنډ مزل (جملې) پورې محدود دي، نه پکې مخاطب مشخص شوی او نه هم دلایلو، څرنگوالي او نورو اړوندو پوښتنو او ځوابونو ته پکې ځای ورکړ شوی دی. البته يوه عامه خبره/جمله يا اصطلاح يې بللی شو؛ خو ليکنه يې نه شو بللی؛ ځکه چې د ليکنې ياد عناصر پکې نه ترسترگو کيږي.

دا چې زموږ بحث پر ليکوالۍ او ليکنې راڅرخي، نو د ليکنې لوستونکي بايد په ليکنه کې د موضوع ترڅنگ د هغې پر دلایلو، څرنگوالي، وخت، لامل او نورو اړخونو هم وپوهيږي، چې دا ټول يوازې د ليکنې يا مقالې له لارې کېدای شي، نه د جملې يا کلمې له لارې.

د سوژې موندل

د سوژې يا موضوع موندلو لپاره حساس، اغېزمن او فعال ذهن ته اړتيا ده. د خلاق او روزل شوي ذهن په مرسته کولای شو چې هر وخت تازه او په زړه

پورې سوژې ومومو، ان دا چې په يوه ډېره عادي پېښه کې هم يوه په زړه پورې سوژه/سوژې پيدا کولای او هغه غځولی شو.

ښه سوژه د لاندې اصولو له مخې موندل کيږي:

۱- د ژوند/طبيعت، ژويو او نړۍ په اړه په خپلو انگېرنو (برداشتونو)، تعريفونو او ذهنيت کې نرمښت راوستل او د بدلون پر اصل باور لرل.

۲- د ژوندانه تجربې او خاطرې ساتل.

(دوه ډلې انسانان په سمه توگه ژوند نشي درک کولای. يوه ډله- چې له ژوند څخه واټن نيسي او تل گوښوالی او يوازيتوب خوښوي. بله- چې د ژوند په متن کې ډوبيري چې دا هم نشي کولای د ژوند اصلي مفهوم درک کړي؛ دا ځکه چې له دوی نه لاره ورکه وي او حيران وي چې څه وکړي او څه وټاکي؟ البته هغه څوک خپلې تجربې ذخيره کولای شي چې له نورو سره د نورو په شان ژوند وکړي او په عين وخت کې په هغو کې ورک هم نشي).

۳- د ښو او نويو کتابونو مطالعه، د نويو دوستانو پيدا کول (په ځانگړې توگه تجربه لرونکو او د زياتو معلوماتو لرونکو دوستانو سره اړيکه ساتل خورا مهم دي).

۴- تل لوستل او ليکل (البته د يو ښه پلان او انتخاب له مخې).

د ښې سوژې ځانگړنې:

○ ساده او روښانه

○ تازه او په زړه پورې

- د ليکوال د پوهې په کچې برابرېه
- پر منطق برابرېه
- د ليکوال او لوستونکو د پام او باور وړ

ساده او روانه ليکوالی

که غواړئ د عمومي ليکنو په برخه کې ستاسو ليکنې د هر کچې او هرې ډلې خلک ولوستلی شي يا مفهوم ترې واخلي، نو هڅه وکړئ چې خپل فکر او گوټې مو په ساده او روانه ليکنه عادت کړئ. لکه څنگه چې ساده او روانې خبرې کول هنر دی، همدغه شان ساده او روان ليکل هم يو هنر بلل کېږي.

دا چې دغه هنر څنگه زده کېږي، لارې چارې يې دا دي:

- په ساده ژبه د ليکل شويو کتابونو مطالعه.
- تمرين
- د کيسو او ناولونو لوستل.
- د عامو اصطلاحاتو او کلمو کارول.
- د لهجوي او نا اشنا نومونو او کلمو له کارولو ډډه کول.

د ليکوالۍ سبکونه

په ټوله کې ليکوالي د سبک له پلوه په دوو برخو ويشو:

ادبي/هنري ليکوالي — علمي ليکوالي

ادبي/هنري ليکوالي: ادبي ليکوالي ساده او د ټولو په ژبه کيږي چې له همدې کبله د هر کچ او هرې خوا وگړو پام ځان ته جلبوي.

البته دا په دې معنا نه ده چې په ادبي سبک کې يوازې په ادب او هنر پورې تړلې ليکنې او په علمي هغه کې په علم، تحقيق او تعليم پورې اړوند ليکنې کيږي، نه!

له سبک نه موخه، د ليکنې د محتوا/موضوع بيانېدلو طرز او طريقه ده، چې څنگه بايد وړاندې شي او لوستونکي څنگه په اسانه مفهوم او پيغام ترې ترلاسه کړي؟

همدغه د بيان طرز د ليکوال په ذوق او مهارت پورې اړه لري چې په کوم سبک يې وړاندې کوي، صلاحيت يې خپل دی؛ خو يو ټکی بايد هېر نشي چې کيسه/ناول، طنز، ادبي ټوټه او... خو هسې هم له ادبي سبک پرته په بل چوکاټ کې سم نه راځي، خبره د نورو ليکنو ده چې آيا په ادبي سبک کې ليکل کېدای شي که نه؟

هو، ولې نشي ليکل کېدای؛ اوس د زياتره ليکوالانو او استادانو لخوا دا انتخاب معمول شوی او ښه پايله يې هم لرلې ده.

شايد ځينو ته اوس هم د ادبي سبک موضوع يو څه مبهمه غوندې ښکاره شوې وي، چې ادبي سبک کې ليکوالي يعنې څه؟ ساده يې درته وایم، ادبي سبک يعنې د عامو په ژبه يا هم په هغې ژبه چې څنگه د عامو وگړو د خبرو

کولو طرز او ډول دی، همغسې ليکل کيږي؛ خو د يادولو ده چې که ليکنه علمي/تعليمي وي، نو دغلته بيا د علمي ليکنې اړوند اصول هم بايد رعايت شي. لکه: د علمي اصطلاحاتو د ساده کولو/ژباړلو هڅه بايد ونشي، په تعليمي هغو کې د ښه پوهاوي لپاره د جملو او مطالبو تکرار مهم بلل کيږي چې بايد په پام کې ونيول شي او په ټوله کې د ليکنې/مقالې تخنيکي او علمي اړخ او همدارنگه د علمي ليکنې اړوند ترتيب ته پکې پام وشي.

علمي ليکوالی: د علمي سبک ليکوالی وچه، يومخيزه او جدي ده؛ په دې معنا چې جذابيت پکې کم دی او د لوستونکي توجه ځان ته دومره نشي جلبولی.

د دې لپاره چې په دې اړه سم وپوهېږئ، نو ویلی شم چې د علمي سبک ليکوالی، که څه هم په خپل ډگر کې زياته دود ده، خو بريالی نه ده. هغه په دې معنا، چې د علمي سبک ليکوالان د ادبي سبک ليکوالانو پرتله خپلو لوستونکو ته ارزښت نه ورکوي او يوازې هڅه کوي چې د لوستونکي/مخاطب له درک کولو پرته، د خپلې پوهې انتقال ته يو ډول تحميلي يا جبري بڼه ورکړي؛ چې دلته شايد د تقليد او ژباړې په برخه کې د نورو ژبو د بيان طرز هم په نوبت سره خپل اغېز ساتلی وي.

نو له همدې امله ویلی شو چې د علمي ليکنو لوستونکي کم دي؛ خو که چېرې علمي موضوعات په ادبي/هنري سبک کې وړاندې شي، نه دا چې بده به نه وي، بلکې اغېز او جذابيت به يې لارزيات وي.

وايي: يو ليکوال چا پوښتی و چې ولې په ادبي سبک ليکل کوي؟ هغه په ځواب کې ورته ویلي ول: «که يې په علمي سبک وليکم نو د ټولني يو

ځانگړی قشر به یې ولولي؛ خو ادبي سبک د ټولنې زیاته برخه خوښوي او لولي یې».

په هر حال، علمي سبک هم ځانته خپل ځای لري او تر ډېره په درسي او علمي کتابونو کې ترې گټنه کېږي؛ خو کومه موضوع چې په دې اړه ډېره مهمه او د پام وړ ده، هغه د علمي اصطلاحاتو کارول دي چې د کارولو څرنگوالی یې همدلته توضیح کوو.

په علمي کتابونو کې د علومو، ماشینونو، عناصرو او... نومونه او اصطلاحات تر ډېره په همغې ژبه دي چې ویونکو یې یا کشف کړي او یا یې رامنځته کړي دي. له همدې کبله په علمي لیکوالۍ/ژباړه کې د دغو عام شویو اصطلاحاتو او نومونو کارول مهم دي؛ البته که هغه د هرې ژبې اړوند وي، کټ مټ راخیستل یې ځکه اړین دي چې لوستونکي یې یوازې په همغې ژبه پیژني.

د بېلگې په توگه: د (تاریخ) مضمون ته مور (نېټه) نه شو لیکلی، کمپیوټر ته حساب کوونکی نشو کارولی او تلویزیون، پرنټر، بیولوژي، ریاضي، سیروم، ټابلیټ، کپسول او نورو ته په خپله ژبه کې نور- نور نومونه ځکه نه شو ورکولای چې دا او دغسې نور نومونه اوس نه یوازې په پښتو ژبه کې پېژندل شوي دي، بلکې په زیاتو ژبو کې عام دي، نو د مترادف هغو د موندلو په اړه فکر کول به یې، نه یوازې ځای ونه نیسي، بلکې هم به وخت هسې لگېدلی وي او هم به دغې هڅې مثبتې پایله نه وي ورکړې.

یادښت: دا چې انگریزي ژبه تر ټولو شتمنه ژبه ده او د علم او ټکنالوجۍ له پراختیا سره سم، ورځ تر بلې بلها نوي لفظونه او نومونه پکې ور زیاتېږي،

چې دا گړندی پرمختگ يې نه يوازې د شتمنۍ لوی لامل گرځېدلی، بلکې ټولې ژبې او په تېره کمزورې هغه يې هم تر خپلې اغېزې لاندې راوستي. د همدې لپاره د يادولو وړ بولم، خو تر هغه وخته چې نور نوي انگريزي الفاظ پښتو ژبې ته راننوخې او پکې عام کيږي؛ اړوند مسووله اداره/ارگان، ادبي ټولنې او ليکوالان بايد د يو معيار او همغږۍ له مخې په پښتو ژبه کې په رسمي ډول ورته مترادف الفاظ/نومونه رامنځته کړي؛ گڼې د وخت تېرېدا او د ټکنالوجۍ پراخېدا سره به لږ تر لږه نيمه پېرۍ روسته، پښتو ژبې ته يوازې خپل ضميرونه او فعلونه ور پاتې وي او پاتې الفاظ به يې د ناچاری يا بېغورۍ له امله د پرديو ژبو وي؛ چې دا تېروتنه به بيا بيخي نه جبرانېدونکي وي.

ليکوال

ښه احساس، ښه فکر او ښه ليکل

په يو ليکوال کې بايد پاسنۍ درېواړه ځانگړنې شتون ولري.

که چېرې د ليکوال لغوي معنا ته وگورو، نو ويلى شو چې که يو څوک د الفبا حروف سره پيلى شي او د خپل کاروبار يا د کور او نورو برخو معاملې او حسابونه ليکلى شي، نو هغه ليکوال دى. حال دا چې دغسې نه ده، ليکوال هغه څوک دى چې په خپل ذهن کې معنا، مطلب، پيغام او هدف ولري او لکه څنگه چې غواړي، همغسې يې لوستونکو ته د ليکنې له لارې ولېږدوي.

يا په بله ساده وينا يې داسې تعريفولای شو: ليکوال هغه څوک دى چې تر نورو زيات ليکل کوي او له دې لارې خپل فکر او نظر بيانوي.

دلته يوه بله د پام وړ خبره هم شته او هغه دا ده چې، ځينې استادان په خپلو علمي څانگو لکه طب، تاريخ، ساينس، انجنيرى او... برخو کې کتابونه ليکي، چې دوى ته هم ليکوالان نه شي ويل کېدای؛ ځکه دوى يوازې د خپل مسلک پوه او متخصصان دي او په ليکنيز ډول يې د وړاندې کولو مهارت نه لري. البته دوى هر يو ځانگړى نوم لري. لکه: ډاکټر، تاريخپوه، فزيکپوه، انجنير، کيمياپوه يا ساينسپوه او... خو که چېرې په دوى کې داسې څوک وي چې د ليکوالۍ مهارت هم ولري؛ يعنې زيات ليکل کوي او د اړوندو مفاهيمو د سم انعکاس لپاره د خپلو اړوندو ليکنو يا کتابونو د متن املايي او انشائي چارې پخپله ترسره کوي، بيا نو طبيعي ده چې ليکوال هم دى.

له همدې کبله ويلى شو چې ليکوالي هنر دى او هنر په ښکلې او روانه ليکنه کې له ورايه ښکارېږي.

ليکوال څوک دى؟

ليکوال هغه څوک دى چې احساس يې له نورو بېل وي يا هغه څه چې نور يې نشي محسوسولى، ليکوال يې محسوسوي او بيا يې د قلم، کمپيوټر يا نورې ټکنالوجۍ په مرسته ټولنې ته وړاندې کوي.

هغه څوک چې په ذهن کې تازه او جالبه موضوع نلري، ليکوال نه دى. يا هم يو څوک په ذهن کې ښه موضوعات او مفاهيم را ټوکولى شي؛ خو د بيانولو لپاره يې کلمې او جملې نشي جوړولى، هغه ته هم ليکوال نه شي ويل کېداى.

ليکوال هغه چا ته ويل کېږي چې خلاق او پنځوونکى ذهن لري او په لفظونو کې د خپلو پنځونو راټولولو لپاره له ځانه پوره وي؛ خو البته يوه بله کسبې ځانگړنه هم بايد پکې وي چې انتقاد منونکى او تر ډېره د خبرې اورېدو ظرفيت ولري چې دا کار يې د ليکوالۍ بهير کې د سموالي لپاره خورا گټور او مهم دى.

راځئ په لاندې لنډ بحث کې پرې وغږېږو!

هغوى چې ليکل يې دنده ده، په څلورو ډلو يې ويشو:

۱- ليکونکى: دا هغه څوک دى چې دنده يې يوازې ليکل دي. په دې معنا چې هغه د ليکنې د محتوا او مفهوم د څرنگوالي په اړه په فکر کولو ځان نه سترې کوي او د الفاظو او جملو د پيلو لپاره هېڅ ډول

ذوق او لېوالتيا نه لري. مثلاً- په ادارو کې د اداري چارو مامور، عريضه ليکونکی يا قباله او سند ليکونکی او...

۲- ليکوال ډوله: دا هغه څوک دی چې په ظاهره ځان ليکوال نيسي؛ خو په واقعيت کې ليکوال نه وي. په دې معنا چې له هرې پردۍ ليکنې يوه - يوه برخه را اخلي او له دې پرته چې په محتوا او پيغام کې يې د خپل فکر په اساس کوم ابتکار او نوښت راولي، محضې يې يو تر بله سره پيښي، ان دا چې د منابعو او سرچينو له ذکر کولو يې هم ډډه کوي.

۳- ليکوال: هغه څوک دی چې د ليکنې ټول الفاظ يې د ده د فکر او خيال زېږنده وي. په دې معنا چې يوه نوې خبره يا موضوع د الفاظو په يوه ټولگه کې داسې وړاندې کوي چې پر لوستونکي يا مخاطب باندې اغېز پرې باسي. البته که اړوند سوژه يا موضوع نوې هم نه وي؛ خو د انعکاس زاويه ورته نوې کوي، په ليکنه کې د اغېز او جالبيت موندلو لپاره خپل فکري او تخيلي هنر کاروي او هڅه کوي چې په پوره معقوليت سره اړوند نظريه يا د موضوع تحليل له خپل اړخه بيان کړي؛ يعنې د ليکنې مالکيت د ځان په گټه ثابت کړي؛ د همدې لپاره خو د (وال) په روستاږي سره تر نورو هغو متفاوت شوی او دا بيخي ښکاره ده چې په پښتو کې د (وال) روستاږي يوازې د مالکيت يا تړاو لپاره کارول کېږي. لکه: پوهنوال، پاسوال، هېوادوال، کليوال، ډگروال، ليکوال او...

۴- ژباړن: د ژباړن نوم هم د هغو کسانو په ډله کې راځي چې ليکل کوي؛ خو البته ژباړن ته ليکوال او ليکوال ته ژباړن نشو ويلی؛ ځکه

چې دواړه نومونه د خپلو ځانگړو تعريفونو له مخې، سره متفاوت دي. ژباړن هغه څوک دی چې د ليکوال د ليکنې پيغام/موضوع د مقصد ژبې ته هغسې اړوي، لکه څنگه چې د مبدأ ژبه (د ليکوال په ليکنه) کې يې بيان شوی دی؛ خو ليکوال بيا هره موضوع، لومړی خپل فکر ته نښاسي او د بيانولو د زواييې يا چوکاټ له موندلو روسته ورته ليکنيزه بڼه ورکوي.

په ټوله کې ليکوال پنځوونکی او ژباړن پراخوونکی يا لېږدونکی بللی شو؛ خو يوه خبره چې مهمه يې بولم، دا ده چې ژباړن بايد ليکوال وي او که ليکوال د ژباړې مهارت ونلري، باک يې نشته.

څنگه ليکوال شم؟

د دې پوښتنې ځواب په يوه لنډه جمله کې خلاصه کېدلای شي: ليکل کوه! خو دا چې څنگه ليکل وکړئ او څنگه پر اړوندو ځانگړنو ځانونه وپوهوئ، په لنډ ډول پرې رڼا اچول کيږي؛ اما يوه موضوع چې په پام کې نيول يې حتمي دي، د ليکلو په برخه کې د تمرين کولو، زحمت گاللو او ټولني ته د خپل استعداد ښودلو اراده ده او ليکوال بايد دغه اراده ولري؛ گنې نه شي کولای په ټولنه کې ځان ته د ليکوال نوم ورکړي.

په ټوله کې د ليکوال کېدو لپاره لاندې ټکي او لارښوونې تعقيب کړئ:

- د څه په اړه چې ليکنه کوئ، فکر او تمرکز پرې وساتئ.
- چاته ليکنه کوئ؟ ماشومانو، ځوانانو/لويانو، محصلانو، استادانو او که عادي خلکو ته؟ کله چې تاسو خپل مخاطب وموند او د

هغوی د پوهې کچې مو درک کړ، نو پوه شئ چې د ماهر او اغېزناک ليکوال يوه مهمه ځانگړنه همدا ده.

- اوس نو کاغذ/کتابچه را واخلي يا کمپيوټر ته کښېنئ او د هغې موضوع په اړه ليکل پيل کړئ چې تاسو يې په اړه معلومات راغونډ کړي او غواړئ ليکنه پرې وکړئ.

- اړينه نه ده چې همدا اوس خپلو کلمو او جملو ته هنري بنايست ورکړئ، اوس تاسو يوازې د ليکلو ماموريت پرغاړه لرئ، نه د سمبنت او تصحيح! نو هڅه وکړئ چې د جملو او پارگرافونو له تکرارونې او بياکتني پرته، خپله ليکنه تر پايه ورسوئ.

- د ليکنې له بشپړېدا روسته تاسو صلاحيت لرئ چې خپله ليکنه په هنري رنگ بنايسته کړئ او ان ژور بدلون پکې راولئ.

- له خپل يو نژدې او پوه ملگري سره يې هم شريکولای شئ، کېدای شي د هغه نظريات زياته مرسته درسره وکړي.

- په ليکنه کې د نيمگړتياوو په اړه اندېښنه مه کوئ؛ ځکه چې په انساني پنځونه کې د نيمگړتياوو شتون يو معمول دی، البته د نيمگړتياوو د زياتوالي يا کموالي بحث جلا دی، اما له شتون څخه يې ځکه انکار نشي کېدای چې وخت گړندی روان دی او د دغه گړندي حرکت له امله د فکرونو او پوهې چټک بدلون ته په کتو، دا

هيڅ حيرانوونکې نه ده چې په دې برخه کې نيمگړتياوې ترسترگو شي.

• اوس نو يو بل مهم پړاو دا دی چې خپله ليکنه مو خپره کړئ؛ دا کار نه يوازې ستاسو جرأت او پر ليکوالۍ حاکميت زياتوي، بلکې ستاسو په هڅونه کې خورا مرستندوی رول لوبوي.

• د ليکوال په اړه هري گولډن^۱ د (ليکوالي مور ذاتي نه ده) په نوم يوه مقاله کې ليکي: «بنیادمان نړۍ ته ليکوالان نه راځي» معنا دا چې يو څوک له پيله ليکوال نه وي، بلکې ليکوال ترې جوړيږي.

اوس که پوښتنه وشي چې څنگه جوړيږي؟ ځواب يې دا دی چې د ښو او پياوړو ليکوالانو د اثارو لوستلو او د ډېر ډېر ليکلو په پايله کې انسان ليکوال جوړيدلی شي.

• همدارنگه ياشار کمال^۲ د يو کتاب په سرريزه کې ليکي: آيا داسې ليکوال مو ليدلی چې خپل هنر يې په ښوونځي کې ترلاسه کړی وي؟ دا سمه ده چې د ليکوالۍ لپاره ليک لوست مهم دی؛ خو دا حتمي نه ده چې يو څوک دې د ليکوالۍ لپاره لوړې زدکړې

^۱ - هري گولډن/Harry Lewis Golden: امريکايی ليکوال او ورځپاڼه چلوونکی دی (۱۹۰۲ - ۱۹۸۱ز).

^۲ - ياشار کمال/Kemal Sadık Gökçeli: ترکي نامتو ليکوال دی، شاوخوا ۴۰ ناولونه يې ليکلي او لومړني ناول يې نړيوال شهرت ترلاسه کړی (۱۹۲۳-۲۰۱۵ز).

وکړي. البته که يو څوک لوړې زدکړې ولري او ليکوالي هم کوي،
بيا نو د ليکلو محدوده يې خورا پياوړې او پراخېږي.

يادښت: جک لندن، ارنسټ مېلر همينگوې، ويليم فاکنر او ريچرډ
ويليم رايټ هغه ليکوالان ول چې لوړې زدکړې يې نه درلودې؛
خو دوی له هغو ليکوالانو سره برابر ول چې د پوهنتون په کچ يې
زدکړې کړې وې.

لنډه دا چې هېڅ کوم مورذاتي ليکوال شتون نلري او دا ټول د
مطالعي او ليکلو د پايلې برکت دی.

- هتير ټامپسن^۱ د ښو ليکوالانو د اثارو لوستلو په اړه وايي: ليکل
اسان کار نه دی، ان ويلي شو چې خورا ستونزمن کار دی؛ دا
ځکه چې د فکر خبره او پيغام، د کاغذ پرمخ راوستل کيږي چې دا
راوستل يو لوی هنر غواړي او د دغه هنر راغورولو لپاره د ښو
ليکوالانو کتابونه ولولئ.

- (نامعلوم) د خيال پالنې/خيال پلوی په اړه کاري: که څه هم خيال
پالنه دومره ښه کار نه دی؛ خو دلته کېدای شي تاسو له خپلو
احساساتو او افکارو سره نږدې کړي. خيال د ټولو ښو او بدو
ليکنو سرچينه ده.

- هېنري مېلر وايي: ليکل خپل لومړيتوب وگرځوئ، نوموړی
زياتوي: يو جدي ليکوال بايد خپل هنر او کسب تر هر څه لوړ

^۱ - هتير ټامپسن/Hunter S. Thompson: امريکايی ليکوال دی (۱۹۳۷ - ۲۰۰۵ز).

وگني او له هر کار مخکې بايد ليکل وکړي. انځورگري، د موسيقۍ اورېدل، تفریح، سينما ته تگ او نور کارونه بايد په دويم قدم کې ترسره شي.

● **گرټروډ ستاين^۱ وايي:** په هر ځای کې د خپل خلاقيت منبع يا سرچينه ومومئ. شايد د پنځېدونکو يا خلاقانه ليکلو حس درشي؛ خو که هغه شتون ولري او تاسو يې وړاندې کړئ. دا چې د ليکلو احساس درشي، نو يوه الهام بڅښونکې خلاقانه سرچينه پيدا کړئ او په ترتيب سره هغې ته رجوع وکړئ. ستين زياتوي: د دغه کار لپاره يې په ذهن کې تر ټولو ښه انگېزه هغه وخت ور پيدا شوه چې د موټر چلولو پر مهال يې د سرک پر غاړه غوا ته پام شو. نوموړي په ورځ کې يوازې ۳۰ دقيقې ليکل کول او پاتې نور وخت يې د کروندې شاوخوا ته موټر چلاوه چې کله به يې متفاوته غوا ليدله، هغې ته به څېر کېد، خو په ذهن کې يې خلاقانه فکرونه او نظرونه ور پيدا شي.

● **مارينا کيگان^۲ هغه ځوانه ليکواله وه چې له پېل پوهنتون څخه تر فارغېدو پنځه ورځې روسته مړه شوه. د هغې روستۍ ليکنه «د يوازيتوب پر وړاندې» چې په ډيلي نيوز کې خپره شوه، په يوه اونۍ کې تر يو ميليون ځله زياته ولوستل شوه؛ دا ځکه چې هغې**

^۱ - گرټروډ ستاين/ Gertrude Stein: امريکايي الاصله ناول ليکواله او شاعره ده چې فرانسه کې اوسېدلې (۱۸۷۴-۱۹۴۶ز).

^۲ - مارينا کيگان/ Marina Evelyn Keegan: امريکايي ليکواله ده (۱۹۸۹ - ۲۰۱۲ز).

اړوند موضوعات په دقت سره را اخیستي ول. نوموړې يو ځای کې ليکلي دي: درې کاله وړاندې مې پر يو نوملړ ليکلو پيل وکړ، دا نوملړ لومړی د یادښت په کتابچه کې ځایېد؛ خو هغه ورو ورو پراخ شو او بيا مې نوم هم ورته (د جالبو شيانو نوملړ) غوره کړ. بالاخره د دغه نوملړ د بشپړولو لپاره عادت شوم او لا وهڅېدم چې هره ورځ کار پرې وکړم. په دغه نوملړ کې مې له ټولگي نيولې تر کتابتون، خوبځای، رېلگاډي او هر هغه څه چې راته جالب برېښېدل، پکې ورزياتول، اوس خبره تر دې رسيدلې چې همغه نوملړ د کتابچې ۳۲ مخونه نيولي دي.

- مارگرېټ الينور اتوود^۱ په گارډين پانه کې ليکلي دي: د ليکوال کېدو لپاره تاسو يو عمومي ليکدود، د ژبې يو ابتدايي لارښود کتاب او واقعيت سره يو ځای کېدو ته اړتيا لرئ. پر دې خبره بايد وپوهېږئ چې هېڅ شی مجاني يا خوشې نه دي. ليکوالي ستاسو کار او کسب دی او په عين وخت کې يو قمار هم. تاسو ته هېڅکله څوک د تقاعد په ډول امتيازات نه درکوي، کېدای شي کله کله ځيني کسان مرسته درسره وکړي؛ خو په ټوله کې بايد پر خپلو پښو ودرېږئ؛ ځکه تاسو خو ليکوالۍ ته چا اړ کړي نه

^۱ - مارگرېټ الينور اتوود / Margaret Elenor Atwood: کانادايي ليکواله، شاعره او کره کتونکې ده (۱۹۳۹ز - زېږورځ).

ياست، دا چې په خپله ليوالتيا دا کار کوي، نو هم ورته پابند اوسئ او هم له چا نه شکايت مه کوي.

• گبرېل گارسيا مارکز^۱ له يوې رسنۍ سره په مرکه کې ويلي: پر هغه څه چې پوهيږئ او هغه تجربې مو چې درته په زړه پورې وي، ويې ليکئ.

• جوايس کارل اوتس^۲ په دې اړه پر خپله ټويټر پاڼه داسې کارلي: په خپله خوښه او لېوالتيا ليکنه وکړئ، د همدې ورځې په هيله.

• زادي سمېټ^۳ د ليکوالانو لپاره ځينې اصول ټاکلي او په هغو کې توصيه کوي چې: له خلکو او ډلو لېرې اوسئ؛ ځکه دوی سره په څنگ کې تاسو د خپلو ليکلو سبک او طرز کې پياوړتيا او لوړتيا نشئ راوستلی. هغه ټينگار کوي: کوم ځای چې د ليکلو لپاره غوره کوي بايد ارام او خلوت ځای وي.

• ماري فلنري اوکانر^۴ وايي: که د ليکلو لپاره دوه زړي اوسئ او يا هم د ليکلو په اړه په خپل ژوند کې د کافي تجربو د ترلاسي لپاره

^۱ - گبريل گارسيا مارکز/Gabriel José García Márquez: کولمبيايي ليکوال دی (۱۹۹۷-۲۰۱۴ز).

^۲ - جوايس کارل اوتس/Joyce Carol Oates: امريکايي ليکواله او شاعره ده (۱۹۳۸ز - زېږورځ).

^۳ - زادي سمېټ/Zadie Smith: انگلستاني ناول ليکواله ده (۱۹۷۵ز - زېږورځ).

^۴ - ماري فلنري اوکانر/Mary Flannery O'Connor: امريکايي ليکواله ده (۱۹۲۵-۱۹۶۴ز).

ډاډه نه ياست، نو ښه ده چې خپله حافظه لږ وڅپړئ. نوموړې په دې اړه زياتوي: هر چا چې له ماشومتوبه خپل ځان سلامت راويستلی، په کافي اندازه معلومات يې ترلاسه کړي او کولای شي د عمر تر پايه ليکنې وکړي.

• وليم فاکنر^۱ په ۱۹۵۶م کال کې د پاریس ریویو سره په مرکه کې ويلي ول: ليکوالان بايد تل له خپل ترسره کړي کار څخه راضي نه وي؛ ځکه ستاسو ليکنه چې بايد څومره ښه وي، په اصل کې همغومره نه وي چې تاسو ترې راضي ياست. ښه دا ده چې له نورو سره له بې ځايه پرتلنې لاس واخلي او هڅه وکړئ چې يوازې له خپل ځان څخه غوره واوسئ.

• سټيفن کينگ^۲ په دې اړه پر دوو ټکيو ټينگار کوي او پاسنۍ ټولې خبرې په همدې دوو ټکيو کې را لنډوي: زيات ولولئ او زيات وليکئ. له دې پرته بله لاره نه ده رامعلومه.

اسانه يې درته وایم، يو قلم او کاغذ تل په جیب کې وساتئ، يا هم په خپلو څيرکو موبایلونو کې (ورډ اپلېکېشن) فعال کړئ؛ ځکه انسان په طبيعي توگه له ډول ډول پېښو سره مخ کېږي، نو د خپل ذوق او پام مطابق پېښې له ځان

^۱ - وليم فاکنر/William Cuthbert Faulkner: د نوبل جايزې گټونکی امریکایي ناول ليکوال دی (۱۸۹۷-۱۹۶۲ز).

^۲ - سټيفن کينگ/Stephen Edwin King: امریکایي ليکوال دی چې تر ۲۰۰ زيات مختلف اثار لري (۱۹۴۷ز - زېږورځ).

سره په کاغذ يا موبایل کې يادښت کولای شئ؛ روسته چې بيا کله هم د کومې پېښې يا سوژې د غځېدا يا پرې د ليکنې هوډ کوئ، نو له فکر او ويرې پرته سمډلاسه ورباندې پيل وکړئ. مهمه نه ده چې تاسو يې څومره غځولې شئ، مهمه دا ده چې د غځېدو اراده يې وکړئ او د دې غځېدا لپاره پر ځان باوري شئ؛ خو شرط بايد دا وي چې دا کار مو بيا بيا او ورپسې بيا تکرار کړئ، هله به د ليکوال خطاب درته وشي.

دا چې ولې بايد ليکنه وکړو او ليکل څه ارزښت لري، په لاندې ځانگړنو

کې پرې پوهېږو:

۱. د شته مسایلو او ستونزو بيانول.
۲. نورو ته د خپلو پوهو او مهارتونو لېږدول.
۳. له ځانه د اثر او فکر پرېښودل.
۴. د فکر او عمل سره نږدې کول.
۵. په ليکنه کې د مهارت ترلاسه کول.
۶. په کاري چاپېريال او ټولنه کې نورو ته د خپلو وړتياوو ښودل او ځان مطرح کول.
۷. د خپلو معلوماتو زياتول او په ذهن کې يې حک کول.
۸. د خپلو ايډياوو وده او په دې برخه کې د لا ډېرو څېړنو ترسره کول.
۹. انساني پوهاوي ته وده او پراختيا ورکول.
۱۰. د مسایلو او علومو تلپاتې کول.

مقاله/ليکنه

د مقالې لغوي معنا خبره يا وينا ده؛ خو په اصطلاحي تعريف کې هغې ليکنې ته وايي چې ليکوال يې د يوې موضوع په اړه د خپل نظر بيانولو په پار ليکي.

يا، مقاله هغې ليکنې ته ويل کيږي چې د يوې ځانگړې موضوع په اړه پکې په متوسط ډول داسې بحث وشي چې اړوند اصول يې په پام کې نيول شوي وي.

مقاله تر ډېره په مجلو، ورځپاڼو، وېب سايټونو، مهالنيو او نورو کې خپريږي چې اوسمهال يې د ليکوالۍ په ډگر کې بازار خورا تود دی.

د مقالې عناصر

په ټوله کې د مقالې ليکلو لپاره څلور عناصر ټاکل شوي دي:

۱- سرليک/عنوان ۲- سرريزه/مقدمه ۳- منځپانگه/متن ۴- پايله/نتيجه
خو د علمي/تحقيقي مقالې لپاره بيا دوه عناصر نور هم زياتيږي، چې هغه لنډيز او منابع دي؛ لنډيز معمولاً له سرليک روسته او منابع د مقالې پای کې (له پايلې روسته) کارل کيږي.

د دې لپاره چې د مقالې ټول قالب روښانه شي، نو علمي بېلگه يې تر بحث لاندې نيسو:

۱- سرليک/Title: د سرليک ټاکلو لپاره بايد هرورومو دا په پام کې ونيول شي چې سرليک زرگونه کسان لولي او پخپله مقاله/ليکنه سلگونه کسان؛ په دې معنا چې اکثره کسان يوازې د مقالو، خبرونو او نورو معلوماتو سرليکونه لولي او ترې تېرېږي؛ خو د دې لپاره چې لوستونکي ستاسو د

ليکنې لوستو ته تم شي او هغه ولولي، نو پکار ده چې جذاب، روښانه، منطقي، په ادبياتو برابر، محتوا پورې تړلی او له تلوسې ډک عنوان ورته وټاکي؛ ځکه همدا عنوان دی چې لوستونکی يا د مقالې لوستو ته اړ کوي او يا يې ترې تېروي.

د عنوان/ټاټېل ټاکلو لپاره لاندې اصولو ته پام وکړئ:

۱- په عنوان کې بايد د مقالې اصلي يا مرکزي ټکی او هدف بيان شي.

۲- کليشوي، تکراري او مترادفې کلمې پکې ونه کارول شي.
لکه: د... په اړه څېړنه، ... ته يو کتنه او...

۳- بايد له ۸-۴ کلمو لنډ او له ۱۲ کلمو اوږد نه وي.

لکه: (اوږد) په ماشومانو کې د ږندوالي لاملونه او خنډونه او په دې اړه د درملنې نوې او اغېزمنې لارې چارې (ناسم).

(متوسط) د ماشومانو د ږندېدو لاملونه او د هغو نوې اغېزمنه درملنه (سم).

(لنډ) د ماشومانو د ږنديدو درملنه (ناسم).

۴- د يوې نيمگړې او نامشخصې جملې په بڼه وليکل شي.

۵- د خبري يا استفهامي او پوښتنيزې جملې په بڼه نه وي.

نوټ: عنوان پخپله ځانته يو تعريف لري، نوجمله يې هم ځکه نشو بللی چې فاعل، فعل او مفعول پکې نه شته، خو دا چې د

جملې په بڼه يې يادوو، دلته هدف همغه د جملې چوکاټ او کچ
دی.

۶- مبهم نه وي.

۷- جذاب او روان وي.

۸- لنډيزونه، فارمولونه او اصطلاحگانې پکې ونه کارول شي.

۲- لنډيز/Abstract: د مقالې دا برخه يو ډول تبليغي بڼه لري چې يوازې د
لوستونکو پام جلبوي؛ نو داسې بايد وليکل شي چې لوستونکی هرومرو د
پاتې مقالې لوستلو ته اړ باسي؛ يعنې لوستونکی له سرليک روسته په لنډيز
کې دا موندلی شي چې مقاله د څه په اړه ده؟ د پام وړ ده که نه او...؟
همدارنگه په لنډيز کې د مقالې ټولې برخې لکه: سرريزه، هدف، موضوع،
طرز او پايله په لنډه توگه بيانېږي، که څه هم اندازه يې د مقالې اوږدوالي
پورې اړه لري؛ خو دا چې په معمول ډول بايد (تر ۲۵۰ تورو اوږد نه وي)،
دغه ظرفيت او قالب ته په کتو سره يې ټول اړوند مطالب پکې په څه ډول
راوړل شي؟ دا کار د ليکوال په مهارت او استعداد پورې تړلی دی؛ خو يو
مهم ټکی چې بايد يو ځل بيا يې ياد کړم، دا دی چې لنډيز يوازې په
علمي/تحقيقي مقالو او ليکنو کارول کېږي.

۳- سرريزه/Introduction: د ليکنې کيلې او پيل بلل کېږي چې لوستونکی
د اړوندې محتوا په ارزښت او مفهوم پوهوي؛ يعنې موضوع ته د ورننوتو
لپاره يې د يوې دروازې يا نخشې په توگه گڼلی شو.

په سرريزه يا مقدمه کې اړونده موضوع په ټوليز يا مختصر ډول بيانېږي او
همدارنگه په پای کې يې حلالرو ته لنډه اشاره کېږي؛ يا داسې ويلي شو

چې سريزه د ليکوال او لوستونکي ترمنځ د اړيکې يوه وسيله ده، خو په دغه منځ کې د اړوند پيغام انتقال ته د جلب زمينه برابره شي.

۴- متن: د مقالې بدنه او منځپانگه ده چې د موضوع هدف، پيغام، څېړنه او ټول مفهوم پکې په مفصل ډول بيانېږي؛ يعنې د متن برخه د مقالې زړه دی او همدلته پر ټاکل شوې موضوع بشپړ بحث ته دوام ورکول کېږي؛ خو کوم ټکی چې په دې برخه کې خورا مهم دی، هغه د اړوندې مسألې/موضوع داسې روښانه کول دي چې کله د مقالې سرليک، لوستونکي په کومه تمه او تلوسه د هغې لوستلو ته راکاږي، نو پکار ده چې تمې او تلوسې ته يې واقعي ژمنتيا وښودل شي.

۵- پایله/Conclusion: د مقالې دا برخه معمولاً روستی وي او د اړوندې موضوع ټول بحث پکې راټولېږي؛ نو په دغه ځای کې چې کوم پيغام ته ځای ورکول کېږي، بايد د هغو کلمو او جملو له تکرار نه پکې ډډه وشي چې په لنډيز او سريزه کې ذکر شوي وي.

همدارنگه:

- پایله بايد لنډه وي.
- اغېزناکه وي.
- په موضوع پورې اړوند وي.
- حللاره پکې روښانه شوې وي.

۶- سرچينې/References: له کومو ماخذونو او سرچينو څخه چې د اړوندې مقالې د بشپړولو لپاره گټه شوې وي، د مقالې په پای کې يې يادون مهم دی.

يادښت: هغه سياسي، اجتماعي، ادبي او ان علمي مقالې چې اوسمهال خورا معمول دي او ليکوال يې له کومې څېړنې پرته د نيوکې يا خپل نظر او پيغام لېږدولو لپاره ليکي، نو په هغو کې لنډيز او سرچينې په پام کې نه نيول کېږي.

د مقالې ليکلو شرايط

- ۱- پر ژبه حاکمیت ولری.
- ۲- داسې څه وليکئ، چې هم نوي او هم ورته اړتیا وي، نه تکراري او زړې خبرې.
- ۳- ښه ځان وپوهوئ او هر څه ته داسې ځیر شی، خو داسې څه پکې ومومئ چې بل څوک یې نشي موندلی.
- ۴- ليکنه یو ناڅاپه پیل کړئ.
- ۵- پر کومه موضوع چې ليکنه کوئ، د هغې په اړه باید کافي معلومات ولری.
- ۶- د ازادۍ فکر او احساس باید ولری، نه چا ته تمه ولری او نه د تملق او چاپړوسۍ اخلاقو نه گټه واخلي.
- ۷- په هر حالت کې د کلام عفت وساتئ او د ليکوالۍ له اصولو او موازينو څخه ونه وځئ.
- ۸- له بیا بیا ليکلو مه ستړي کیرئ.
- ۹- ليکنې په پام کې ونیسئ.
- ۱۰- پر هغه چا چې باور لری، هغوی ته د لوستلو لپاره خپله ليکنه ورکړئ، روسته بیا د هغې د څرنگوالي په اړه ترې وپوښئ.
- ۱۱- خپل لیدلوری مو د خپل چاپیریال سره پر بلدتیا پیاوړی کړئ.
- ۱۲- کوم څه چې ستاسو د پام او خوښې وړ نه وي، هغه مه ليکئ.
- ۱۳- د ليکوالانو ناستو او سیمینارونو کې گډون وکړئ.
- ۱۴- په لومړیو کې راپور او لنډې ليکنې تجربه کړئ.

۱۵- بېځايه او تکراري جملې مه کاروئ.

۱۶- ريښتينولي او ژمنتيا ولرئ.

۱۷- وليکئ، وليکئ او وليکئ.

د مقالې ډولونه

مقاله د موضوع له پلوه په زياتو برخو ويشلی شو. لکه: سياسي، علمي، اجتماعي، اقتصادي، ادبي او... خو د چوکاټ/قالب له پلوه په څلورو ډولونو ويشل شوې ده:

تحقيقي، تحليلي، مروري او تدويني

۱- تحقيقي مقاله: دا ډول مقاله په ټوله کې پر تحقيق او څېړنه راڅرخي چې يوه موضوع (علمي، تاريخي، ادبي، خبري او...) څېړي او د خپل نظر سر بېره د پوهانو او استادانو نظريو ته هم پکې ځای ورکول کېږي.

د تحقيقي مقالو لوستونکي تر ډېره د پوهنتون استادان او محصلان، څېړونکي او کارپوهان وي.

۲- تحليلي مقاله: دا ډول مقاله چې نظري هم بلل کېږي، ليکوال د څېړنې له پخوانيو سرچينو څخه په استفاده خپل افکار او ليدلوري غځوي؛ يعنې ځيني دلايل او شواهد ورزياتوي او په يوه نوې بڼه يې بيانوي.

۳- مروري مقاله: په دا ډول مقاله کې په لوی کچ د هغو ليکنو تحليل، ارزونه او نقد شامل وي چې مخکې څېړې شوې وي او د يوې مشخصې مسألې د روښانولو لپاره ليکل کېږي.

۴- تدويني مقاله: په دا ډول مقاله کې د يوې خاصې موضوع په اړه هغه بېلابېل نظريات او ويناوې راټولېږي چې هغه له وړاندې په کتابونو، مجلو، ويب سايټونو او... کې خپاره شوي وي؛ يعنې په واقعيت کې کوم نوي څه نه ترسره کېږي. د دې او تحليلي مقالې ترمنځ توپير دا دی چې دا په نوې نظريې پورې نه محدودېږي؛ خو په تحليلي هغې کې بيا ابتکار او نوې نظريه شرط ده.

د مقالې ليکلو په اړه لارښوونې؟

۱- ټوليزه موضوع: د يوې مناسبې موضوع ټاکلو لپاره د لازمي انگيزې لرل او د ټولني اړتياوو ته پاملرنه.

۲- د ارزښت له پلوه د موضوع څېړل: په دې برخه کې بايد له ځانه داسې وپوښتئ:

- ټاکلې موضوع څومره ارزښت لري او څومره نوې ده؟
- څېړل او راټولول يې څومره گټور او څومره زيانمن دي؟

- پر ټاکلې موضوع مقاله ليکل کېدای شي که نه؟
- آیا ستونزې او خنډونه به هم ولري که نه؟ که لري يې څه ډول دي؟ او څومره به د لوستونکو د پام وړ وي؟
- دغو ټولو وپوښتنو ته بايد مناسب ځوابونه ولری، ايله به مو دا مزل اسانه شي.

۳- د نظرياتو او مشورو راټولول: د موضوع په اړه د نظر خاوندانو، پوهانو او په ټوله کې د باتجربه کسانو او يا هم له کتابونو او ويب

سايټونو څخه د معلوماتو، نظرياتو او مشورو راټولول، له هغو نه په اقتباس او د خپل نظر په ورگډولو سره، د موضوع غځول او څېړل خورا اسانه کيږي.

۴- عمومي مطالعه: د مقالې ليکلو لپاره عمومي مطالعه بيخي ډير ارزښت لري چې بايد ليکوال ترې برخمن وي.

د مقالې ليکلو پر مهال بايد لاندې څو خبرې په پام کې ونيول شي:

الف. مقاله بايد پر يوه موضوع راټوله وي او بلې داسې عمومي موضوع ته پکې ځای ورکول نه دي پکار، چې له اصلي موضوع سره په ټکر کې راشي يا لوستونکي ته د اصلي موضوع په تشخيصولو کې پوښتنې ور پيدا کړي او د دغې گډوډۍ له کبله د مقالې له لوستلو زړه توری شي.

ب. په مقاله کې بايد د وخت تشخيص ته پام وشي. د ليکنې په لړ کې بايد د پېښو تېر، حال او راتلونکي وختونو ته په جدي ډول پام وشي، گنې د وختونو د گډوډۍ له امله اصلي مفهوم او پيغام نشي لېږدېدلی.

ج. په مقاله کې د پېښې ځای ته هم پام کول خورا مهم دي. د هرې پېښې ځای بايد مشخص شي او د پېښو د تسلسل په لړ کې لکه څنگه چې وختونو ته دقت پکار دی، همدغسې د ځايونو په برخه کې هم دقت مهم او اړين دی.

د. تسلسل او د موضوعاتو تړاو د هرې ليکنې مهمه ځانگړنه ده. د يوې مقالې کلمې او جملې بايد د زنځير کړيو په څېر يو تربله په سمه توگه سره تړلې او پيل شوې وي چې دا کار له مقالې سره د لوستونکي د ساتلو او له سختۍ پرته د مفهوم لېږدولو لپاره خورا مهم او گټور دی.

ښه مقاله څنگه ليکلی شى؟

۱- زياتې او مختلفې مقالې ولولئ: يوه مهمه وينا ده چې وايي: که غواړئ بريالي اوسئ، هغه کارونه تکرار کړئ چې برياليو خلکو کړي دي؛ نو معنا دا چې د مقالو او ليکنو په لوستلو ستوماني احساس نکرئ.

۲- يوه څېړنه خو ځله ولولئ: يوه مقاله وټاکئ او بيا يې خو ځله ولولئ. دا کار هم ستاسو پوهه او معلومات زياتوي او هم غوڅ نظر ورباندې ورکولای شى. ان تردې چې له همغو موضوعاتو په استفاده، کولای شى په نوي طرز بله ليکنه وکړئ.

۳- په ادبي او علمي ناستو کې گډون وکړئ: لومړى په څو ناستو کې د مقالې يا ليکنې له وړاندې کولو پرته برخه واخلى، روسته بيا کولای شى خپله ليکنه هم ورته وړاندې کړئ، کېدای شي ستاسو ليکنه نقد او په اصطلاح زياته وټکول شي؛ خو پروا يې مه ساتئ؛ ځکه همدا کار برياليتوب ته ستاسو د نژدې کېدو يو پړاو دى.

۴- همدا اوس يوه مقاله وليکئ: معنا دا چې د مقالې له نه ليکلو څخه د يوې ډيرې کمزورې مقالې ليکل هم ښه دي؛ په دې کې د شرم او ډار کومه خبره نشته.

۵- له خپلو ټولگيوالو يا ملگرو مرسته وغواړئ: چې کله مو يوه مقاله وليکله، له خپل داسې يو ملگري سره يې شريکه کړئ چې په مقاله ليکلو پوهيږي او له هغه څخه د مقالې نيمگړتياوو او بشپړتياوو په اړه ليکلى نظر واخلى.

۶- په لومړيو کې په ډېرو جزياتو پسې مه گرځئ: حتمي نه ده چې ستاسو لومړنۍ مقاله دې تر ټولو غوره وي؛ کافي ده چې د مقالې عمومي چوکاټ کې يوه ليکنه وکړئ او ورو ورو بيا خپل مهارت پياوړی کړئ.

۷- له بل نه د معلوماتو په ترلاسه کولو مه شرميرئ: ان که ستاسو د مهارت په هر پړاو کې وي.

راپور

د راپور تعريف: په لنډ او روښانه ډول د يوې پېښې او د هغې د دلايلو، تجزيې او تحليلونو ليکلو ته راپور وايي.

ياداسې ويلی شو: هغوی چې د يوې موضوع يا پېښې په اړه هېڅ يا پوره معلومات ونلري، ورته د کافي معلوماتو وړاندې کول، راپور بلل کيږي.

د راپور په اړه بېلابېل تعريفونه شوي چې دلته يې هغه مهم را اخلو:

- راپور هغه فن دی چې لوستونکي يا اوريدونکي ته په چټکۍ، بشپړتيا او وضاحت سره پيغام رسوي.

- راپور هغه کړنه ده چې د مطالعې، کتنې او څېړنې په اساس ترسره شوې وي.

- راپور هغه مهارت دی چې له شته ټولو امکاناتو او لوازمو څخه گټه واخيستل شي.

- راپور هغه شرحه، نقل او روايت دی چې د مخاطب پام ځان ته وړاړوي.

خو د دې لپاره چې يو ليکنيز، غريز يا انځوريز متن ته راپور ووايو، په هغه کې بايد دغه درې عناصر (مشاهده، مصاحبه او تحقيق) په موثر او متوازن ډول شتون ولري.

راپور د بېلابېلو برخو لپاره په بېلابېلو ډولونو ليکل کيږي؛ خو هغه ډولونه چې ډير کارول کيږي او زموږ په روان بحث پورې تړاو مومي، دلته پرې رڼا اچوو:

- اداري/کاري راپور: دا هغه راپور دی چې معمولاً د ادارې کارکوونکي خپلو مشرانو ته د خپلو کړنو په اړه په ليکلي ډول معلومات ورکوي؛ چې په ورځني، اونيز، مياشتني، مهالني او کلني ډول وړاندې کيږي. يا، د ادارې اړوند څانگه/څانگې (څارنه او پلان) د ادارې د ټولو يا ځينو برخو په اړه معلومات او ارقام راټولوي او د راپور په چوکاټ کې يې لوړو مقاماتو، تمويلوونکو او... ته وړاندې کوي. البته دا راپور په مهالني او کلني ډول چمتو کيږي.
- خبري راپور: هغه راپور دی چې د خبر بېلابېلو ناڅرگندو او نابسپرو اړخونو د بشپړولو لپاره له تحقيق، مصاحبې او د امکان په وخت کې له مشاهدې روسته ترتيبيږي.
- يا، خبري راپور هغه شتمن يا بشپړ خبر دی چې اړوند او پوره اضافي معلومات ولري. لکه: راډيويي راپور، تلويزيوني راپور او يا نور رسنيز راپورونه...
- تحليلي راپور: په دغه راپور کې د هر ډول پېښې په اړه خبر، معلومات، نظريات يا څرگندونې او نور اړوند غبرگونونه او اغېزې په تفصيل سره راوړل کيږي.
- تحقيقي راپور: د يوې داسې پېښې/موضوع لاملونه، انگيزې او نور دلايل پکې راټولېږي چې په هغو کې د

کتابتون له تحقيق، د کارپوهانو له نظرونو، د معلوماتو راتلولو او د ارقامو له تحليل څخه استفاده شوې وي.

- توصيفي راپور: دا راپور تر ډېره د ټولنيزو موضوعاتو، حوادثو او طبيعي پېښو د بيا ويلو لپاره چمتو کيږي. لکه د يوې ټولني فرهنگ يا د يو شخص خواص او په هغه کې د پام وړ کړنې او اړوند موضوعات په تفصيل سره بيانوي.

راپور ليکل

د راپور په ليکلو کې بايد لاندې ځانگړنې رعايت شي:

- لنډ سرليک غوره کول.
- د مخاطب معلومول.
- ساده ليکل.
- سم (دقيق) ليکل.

د راپور جوړښت

د راپور جوړښت ته لاندې درې اصلونه په پام کې نيول کيږي:

مقدمه - متن - پای

- ۱- مقدمه: د موضوع په تړاو بايد داسې ترتيب شي چې مخاطب ته روښانه او د پوهېدو وړ وي؛ همدارنگه زړه راکښونکې وي؛ يعنې د لوستونکي يا اورېدونکي د خوښې وړ وي او په هغه کې د راپور لوستو/اورېدو لېوالتيا پيدا کړي.

۲- متن/بدنه: په متن کې شمېرې (ارقام)، لاسته راوړنې، تحليلونه، معلومات او د هغو تفسير وړاندې کيږي.

۳- د راپور پای: د راپور پای کې نتیجه گيري/پايله، حللارې او وړاندیزونه راوړل کيږي.

د راپور عناصر

• څه؟

• څنگه؟

• څه وخت؟

• څه ته (ولې)؟

• چا ته؟

• چېرته؟

که راپور ليکونکی د راپور ليکلو پر مهال پاسنيو پوښتنو ته واقعي او دقيق ځوابونه ولري، نو راپور په سمه توگه بشپړولی شي.

په راپور کې مهم او د ټينگار ټکي:

• هره خبره يا موضوع چې مهمه وي، هغې ته بايد زيات ځای ورکړ شي.

• په متن کې پر دغو اصطلاحاتو (تر ټولو مهم لامل، اساسي خبره، پوښتنه دا ده، خو کله چې او...) باندې ټينگار، د لوستونکي توجه جلبوي.

په راپور ليکلو کې منطقي ترتيب ته پام کول:

- د راپور خاکه بايد يو ځل وکتل شي.
- د اصلي او فرعي مطالبو له ځانگړي کولو روسته بايد هغه د لومړيتوب او ارزښت له پلوه ترتيب شي.
- د پاراگرافونو په اندازه کې بايد تعادل په پام کې ونيول شي.

د راپور ليکلو پړاوونه:

- ۱- د معلوماتو راټولول: په دې پړاو کې پوره غور او دقت ته اړتيا ده؛ ځکه چې د معلوماتو په اړه تېروتنه له همدې ځايه سرچينه اخلي.
- ۲- د خاکې/طرحې برابرول: دا د راپور اصلي پايه او بدنه بلل کيږي چې ټول راپور ترې بڼه مومي.
- ۳- د راپور ليکلو سبک: راپور بايد روښانه، روان او دقيق وي. همدارنگه علمي اړخونو او رسمي اصولو ته يې په پام، بايد له تشریفاتې او اضافي اصطلاحاتو ډډه وشي.
- ۴- د کلمو کارولو څرنگوالی: د راپور د مهموالي يا د خپلې پوهې ښودلو لپاره بايد سختې او لهجوي کلمې ونه کارول شي.
- ۵- د جملو بڼه: د جملې اسانولو لپاره بايد په هېڅ ډول مهم لفظ يا کلمه د جملې له منځه حذف نشي. همدارنگه:

- په جمله کې بايد اضافي او غيرضروري کلمې ونه کارول شي.
- د ژبې گرامري اړخ يې په پام کې ونيول شي.

- په يوه جمله کې بايد د تړاو/رابط او نسبت توري لکه (د، او، نو، چې، که، له او...) زيات او بې مورد و نه کارول شي.

- د اوږدو جملو او پاراگرافونو له کارولو دې ډډه وشي.

- لکه څنگه چې راپور ليکونکی عادي خبرې کوي، همغسې دې راپور هم وليکلي، هنر او بنايست يې په همدې کې دی.

۶- پاراگراف(بند): په هر پاراگراف کې يو مطلب يا فکر بيانېږي او پاراگرافونه بايد نه دومره لنډ وي چې اړوند مفهوم محدود کړي او نه دومره اوږده وي چې د اضافه او تکراري کلمو يا جملو له کبله اصلي مفهوم پکې ورک شي.

د پاراگراف گټې: د يومخيز کېدا مخه نيسي او همدارنگه:

- د مطالبو په وېش کې مرسته کوي.

- د مطالبو وېش او پکې د فرعي موضوعگانو رامنځته کېدا، د لوستونکي پام وراړوي.

۷- د متن پاک ليکون (پاک نويس) او سمبښت/اېډېټ: دا د راپور روستی پړاو دی چې پکې د راپور متن بيا کتل کېږي، بيا ليکل کېږي او تېروتنې يې سمېږي.

کيسه

د کيسې سرچينه تخيل دی او هر هغه څه چې په دغه نوم بڼه مومي، د تخيل زېږنده/تخليق بلل کيږي.

کيسه/داستان يوازې د واقعيتونو او پېښو تصوير او تکرار ته نه وايي، بلکې هغه تخيلي پنځونه ده چې په خپل ذات کې په واقعي بڼه ښودل کيږي او لوستونکي ته دا تصور ورکوي چې ګواکې واقعيت لولي يا يې ويني؛ خو د عام درک له مخې، کيسه يوه داسې هېنداره وبولی چې پکې د انسان په ژوند پورې اړوند واقعيتونه، بدلونونه او حوادث (تېر يا راتلونکي) بيا ليدلی شی او تر هغه وخته چې انسان شتون لري، بدلونونه او حوادث به هم وي؛ چې د همدغو بدلونونو او حوادثو د انځورولو لپاره به د کيسې لړۍ هم روانه وي.

مور په کيسه کې د واقعيتونو خبره وکړه او معمولاً په واقعيتونو کې ښه او بد شتون لري؛ اوس که چا ته په ذهن کې دا پوښتنه ورګرځي چې ولې بايد ليکوال په ليکنه (کيسه) کې د بدو واقعيتونو يادولو ته ارزښت ورکړي؟ نو ځواب يې دا دی.

لومړی دا خبره که څه هم لږ ستوغه ده؛ خو ويل يې اړين دي او هغه دا چې، ليکوال نه مټا امام دی، نه ناصح او نه هم قاضي دی چې د خپل قلم/هنر له لارې خلکو ته مستقيماً نصيحتونه او لارښوونې وکړي يا هم د خلکو د ښو او بدو ترمنځ قضاوت ته زړه ښه کړي؛ دا سمه ده چې د ليکوال هدف بايد د ټولني اصلاح او سمونه وي؛ خو که چېرې دا سمونه د امام،

ښوونکي او د لوړ مېز تر شا د ناست قاضي له سمونې سره توپير ونلري، بيا نو بايد موقفونه او موقعيتونه يې هم سره يو شان وي.

خبره نه اوږدوو؛ په ټوله کې کيسه د هغو واقعيتونو تصوير دی چې په ټولنه کې پېښ شوي/پېښېږي او يا پېښېدونکي دي؛ نو د دغه تصوير د بيا ښودلو په برخه کې د ليکوال يوازنی مسووليت او مهارت دا دی چې څومره کولای شي، اړوند واقعيتونه هنري کړي او د همدغه هنر په مرسته ښه او بد په داسې ماهرانه ډول وښيي، چې لوستونکي يې د تفکيک او توپير لپاره په ځان کې لېوالتيا او ظرفيت احساس کړي.

په اصل کې د ژوند فلسفه يومخيزه نه ده، د ټيټو- جیگو او ښو- بدو پېښېدل پکې طبيعي خبره ده او د ژوندانه په دغه رنگارنگ ماحول کې بنيادم هغه وخت د ښو په خوند پوهېږي چې کله د بدو خوند وگوري يا هم ښايست هغه وخت پېژني چې له بدرنگۍ سره مخ شي.

نو هيلمن يم چې زما د دغه ځواب سربرېره، تاسو هم د يو شي د ارزښت په اړه له خپل فکر او پوهې کار واخلي او د ښېگڼو او بدگڼو د بېلېدا لپاره يې پخپله سم قضاوت او قناعت وکړئ.

ليکوال د خپل تخيل په زور کيسه ليکي؛ يعنې کوم څه چې ليکوال پنځوي، د هغو ټولو سرچينه د هغه خپل خيال دی او دغلته ليکوال د خپلو الفاظو په هنري يا جادويي کولو کې د پام وړ آزادي لري.

راځو د کيسې ليکلو ته؛ خو مخکې له دې چې په ټوليز ډول د کيسې ليکل روښانه کړو، ليکوال ته ښه توصيه دا ده چې لومړی بايد د ټولنې/وگړو د اړتيا او ذوق له مخې د کيسې موضوع وټاکي او له دغې ټاکنې دومره ډاډمن

وي چې گوندې ياده موضوع يا سوژه به تر ډېره په مارکېټ/ټولنه کې شته تنده خړوبه کړي.

کيسه مختلف ډولونه لري؛ لکه: ناول، رومان، لنډه کيسه، کيسه گۍ، د ماشوم کيسه او... خو دلته يوازې د ناول، لنډې کيسې او د ماشوم کيسې ليکلو پر څرنگوالي بحث کوو.

ناول

د هغه چا ذهن چې کيسو ته جوړ وي، کولای شي (ناول) وليکي. ناول لاتيني کلمه ده او عجيب يا نوي خيز ته وايي، په اصطلاح کې هغه نثري کيسه يا داستان دی چې له لنډې کيسې اوږد او له رومان څخه لنډ وي.

په بل تعريف، ناول هغه نثري کيسه ده چې فرضي او واقعي پيښې پکې داسې انځور شوې وي چې د رښتيا گمان پرې کېږي.

د ناول عناصر

صحنه، پلاټ، کرکټرونه، مکالمې، منظر جوړونه، کشمکش، غوټه، تلوسه، اوج، پيغام يا پایله.

خو مخکې له دې چې د ناول پر عناصرو پوه شئ، راځئ لومړی په پراويز ډول د ناول ليکلو ټول شرايط زده کړئ او په ترتيب سره مخکې لاړ شئ.

د ناول ليکلو پراوونه

لومړی پړاو

- د يادښت کتابچه (قلم او کاغذ بايد درسره وي يا په خپل ځيرک موبایل کې مو د ورډ اپليکشن فعال ساتئ).

دويم پړاو

- خپلې جالبې سوژې، نظرونه او خيالونه مو په کتابچه، کمپيوټر يا موبایل کې يادښت کړئ.
- چې پوه شؤ کافي نظريات او موضوعات مو راټول کړي، څو ځله يې ولولئ.

- بيا يې خو کسانو سره شريک کړئ او مشورې ترې واخلي.
- روسته بيا هغه سوژې پکې غوره کړئ چې ستاسو په اند تر نورو
بڼې دي او گمان کوي چې نورو هم نه دي غوره کړي.
- شو ورځې روسته يو ځل بيا دا سوژې وگورئ او د مرکزي
موضوع لپاره تر ټولو بڼه سوژه پکې وټاکئ. البته نورې هغه هم
درسره وساتئ، کېدای شي د فرعي پېښو په توگه ترې کار واخلي.

دریم پړاو

- د ناول موضوع او لنډيز (د ناول د کرکټرونو، ځايونو او نورو په اړه
مهم ټکي) وليکئ.
- کېدای شي په دغه وخت کې نوې ايډياوې او خيالونه په ذهن کې
درشي، هغه هم وليکئ.
- ځينې داسې وړې پېښې او د فرعي کرکټر توصيف، چې غواړئ
په اصلي محتوا پورې يې وتړئ، د يادښت په توگه يې درسره
وساتئ.

څلورم پړاو

- په يو نوملړ يا جدول کې د ټولو کرکټرونو نومونه، رولونه او ځينې
مهم جزيات يې په لنډو وليکئ، دا به مو د ناول ليکلو پر مهال شو
ځله پام جلب کړي.
- د مطالبو سرټکي ترتيب کړئ.

پنځم پړاو

- په څغرده او له زړه سوي پرته خپله اړوند طرحه ايديت او سمه کړئ.
- که مو د سمبنت/ايديت پر مهال طرحه خوښه نه شوه او يوازې ځينې ځايونه مو خوښ شول، نو همغو ته انکشاف ورکړئ او نوې موضوعات او پېښې پکې وپنځوئ.
- د سوژو او پېښو په موندلو او سمولو کې زړه توري نشئ. يادښت: (ورونیکا روت^۱ د خپل ناول په اړه په خپل ويلاگ کې ليکي: کله چې زه په کالج کې وم، د دغه ناول د سوژې موندلو لپاره مې لږ تر لږه ۴۸ ځله هڅه کړې ده).
- تاسو هېڅکله هم د هغې طرحې د غځېدا او پراخېدا لپاره اړ نه ياست چې لومړی مو زحمت پرې ويستلی وي او روسته بيا ستاسو د خوښې وړ نه وي. تر ټولو مهمه دا ده چې که اړوند طرحه ستاسو د خوښې وړ وگرځي، نو د ناول ليکل به هم درته ډاډمن او د پام وړ وي.

شپږم پړاو

- اوس د ناول په ليکلو پيل وکړئ.
- ناول په مشخصو برخو وويشي، په دغه کار سره کولای شئ، هره برخه مو چې په ذهن کې ښه انځور کړې وي او د ليکلو لپاره يې

^۱ - ورونیکا روت/Veronica Roth: امريکايۍ ناول ليکواله ده (۱۹۸۸ز- زېږورځ). د نوموړې ياده کيسيزه ټولگه/رومان په درې ټوکو ويشل شوی او لومړی ټوک يې د Divergent په نوم په ۲۰۱۱ز، دويم ټوک يې د Insurgent په نوم په ۲۰۱۲ز او دريم ټوک يې د Allegiant په نوم په ۲۰۱۳ز کال کې چاپ شوي دي.

ښکلي او په زړه پورې الفاظ او طرزونه لري، همغه لومړی وليکي. کېدای شي بدلونونه هم پکې راوړي؛ خو ورته تلولي کيږي مه، په څغرده خپل بدلون ته دوام ورکړي، دا کار ستاسو ليکنه نوره هم ښايسته کوي.

مخکې له دې چې نورو پړاوونو ته ورشو، بايد همدلته د ناول پر عناصرو رڼا واچوو:

• د ناول عناصر:

- پېښې: پېښې د ناول روحي جسم دی؛ يعنې د پېښو په مرسته يوه كيسه/ناول رامنځته کېدلای، غځېدلای او روانېدلای شي؛ که سپينه يې درته ووايم، نو له پېښو پرته ناشونې ده چې كيسه ښه ومومي. معمولاً پېښې په دوه ډوله ويشلې شو: (اصلي/عمومي پېښې - فرعي پېښې). د يادولو ده چې که پېښې په واقعي او طبيعي بڼه بيان شي، د لوستونکو لپاره به ناول نه يوازې ستړی کونکی نه وي، بلکې د بيا لوستو لپاره به هم زړه ورته تخنيري.
- صحنه: د وخت، ځای او شرايطو (وضعيت) هغه ترکيب دی چې د کرکټر لپاره جوړيږي يا هم کرکټر خپل رول پکې لوبوي. معنا دا چې د هرې پېښې رامنځته کېدل هله منطقي او شونې وي چې ځای او وخت يې مشخص شوي وي او دغه راز هېڅ صحنه له پېښې پرته نشي رامنځته کېدلای. يو مثال ورکوو: (زيات ناروغان راغلي

ول، دوه ساعته په تمه شوم، روسته نوبت راوړسېد، ډاکټر ته ورننوتم). دا يوه پېښه ده؛ خو دا چې په ډېره عادي بڼه بيان شوې، نو لوستونکي يا اورېدونکي به دومره خوندي ترې وانخلي؛ ځکه دوه ساعته خورا زيات وخت دی او په دومره وخت کې چې هم ناروغان زيات وي او هم محدود ديټونه او خنډونه وضع شوي وي، طبعاً جالبې او ان په نړۍ تراژېدۍ لړلې صحنې/پېښې يا تصويرونه دغلته رامنځته کېدلای شي، چې په واقعي توگه يې بيان اړين دی.

- کرکټران: هره کيسه اصلي او فرعي کرکټران يا لوبغاړي لري. پکار ده چې د کيسې کرکټران مو په زړه پورې او سم پېژندل شوي وي؛ البته د کرکټرانو په ټاکنه کې بايد داسې دقت وشي چې د هر کرکټر عمر، پوهه، اخلاق، باور او نور داخلي خواص د هغه د رول مطابق په پام کې نيول شوي وي. لکه: په پوهنتون کې د استادۍ رول ترسره کولو لپاره بايد داسې لوبغاړی/لوبغاړې وټاکل شي چې د پوهې، اکاډميکو اخلاقو، عمر او نورو اړوندو ځانگړنو څخه برخمن وي. نه دا چې په ناول کې د کرکټر رول شپني وي؛ خو ټول يا ځينې خصوصيات يې استاد ته ورته وي.

- مکالمه (ډايلاگ): په ناول يا کيسه کې د کرکټرانو خبرو اترو ته مکالمه ويل کيږي چې بايد لنډه او د کرکټر له سويې، پوهې، عمر، شخصيت او خوی سره سمون ولري. لکه: د کروندگر خبرې بايد د يو ډاکټر له خبرو سره توپير ولري يا د ليني موټرو د موټروان خبرې او د يو ښوونکي خبرې بايد د هغوی د فردي او اجتماعي اخلاقو سره سمون ولري.

- اړخ (زاويه): دا نشي کېدای چې ليکوال ته يوازې يو اړخ يا زاويه وټاکل شي، خو هغه دې خپل ناول يا کيسه له همغه يو اړخه بيان کړي؛ دا ځکه چې ليکوال دلته د خپلې علاقې، معلوماتو، لاسرسي او تجربې تابع دی او په هر توگ (شپوه) چې نوموړی حاکم وي، کولای شي همغه اړخ يا زاويه وټاکي.

نور يې هم اسانه درته وایم، اړخ يا زاويه هغه منظر دی چې ليکوال هڅه کوي خپلو لوستونکو ته ترې خپل تخليق ښکاره يا بيان کړي. ناول يا کيسه له درې زاويو/اړخونو څخه بيانېدلای شي: (لومړی شخص، دویم شخص او دریم شخص). لومړی شخص (زه)، دویم شخص (ته) او دریم شخص (هغه). په دې معنا چې د دغه انتخاب په اړه ليکوال ته ښه پته لگيږي، چې کيسه له کوم اړخه يا د چا له خولې ښه نقل کېدلای شي.

مخکې د زوايې د ټاکلو موضوع ياده شوه، شايد ځينو ته پوښتنه وريپيدا شوې وي چې ولې واحدۀ زاويه نشي ټاکل کېدلای يا ولې يوه زاويه تر بلې غوره نه ده؟ په لنډو ټکيو کې يې ځواب دا دی:

درباره اړخونه يا زوايې هم ښېگڼې او هم بدگڼې لري، نو د دغو مساوي خصوصياتو له امله يې، مناسبه نه ده چې د ليکوال علاقې او تجربې ته له توجه پرته، هغه وټاکل شي.

د يادو درېواړو ډولونو ښېگڼې او بدگڼې په لاندې ډول دي:

لومړی شخص: ښېگڼه - ليکوال په ښه توگه له لوستونکي سره په اړيکه کې کيږي. بدگڼه- ليکوال اړ دی چې يوازې له يو اړخ يا منظر څخه کيسه بيان کړي.

دويم شخص:

ښېگڼه- لوستونکی ډېر ژر په کيسه کې ځان ليدلای شي او تر پايه پکې ځان ښکېل گڼي. بدگڼه- له دې زوايې څخه په اغېزمن ډول د کيسې/ناول ښودل تر نورو زاويو سخت دي.

دريم شخص:

ښېگڼه- د ليکوال پر مخ د پراخ منظر يا ليد مخه خلاصه ده؛ يعنې ليکوال دلته د کيسې/ناول د ټولو اشخاصو، پېښو او نورو کوايفو په اړه بشپړ پوهاوی لري.

بدگڼه - له لوستونکي سره د اړيکې ټينگېدل ستونزمن کيږي.

- پلاټ: له مخکې نه د پېښو منطقي تعقيب او ترتيب دی؛ يعنې پلاټ په کيسه کې پېښې ترتيبوي او د علت او معلول د اړيکې په اساس په منطقي ډول بڼه مومي. دا عنصر د کيسې زړه هم بللی شو چې د کيسې د ټولو پېښو د تړاو او رابطې منلو لپاره لوستونکی قانع کوي. په دې اړه يو بهرني ليکوال په زړه پورې مثال وړاندې کړی، هغه وايي: په داستان کې پېښې د تسبيح د دانو په شان دي؛ خو دا دانې تر هغه وخته تسبيح نشي بلل کېدای، چې ترمنځ يې د اړيکې يوه وسيله رامنځته نشي؛ نو د يوځای کولو او د تسبيح په بڼه يې د رامنځته کولو لپاره تار ته اړتيا ده او دغه تار چې يادې دانې سره يوځای کوي، بيخي همدغه پلاټ ته ورته دی چې په داستان کې پېښې يو تربله تړي.

البته د منطقي تړاو او ترتيب موضوع هم په يو لنډ مثال کې داسې روښانه کېدای شي: (د موټر تاير پنچر شو،

هملته پر سرک مو شپه شوه) سمه ده چې د دغو دوو پېښو ترمنځ د علت او معلول د تړاو موضوع مطرح شوې؛ خو لکه څنگه چې په منطقي ډول بايد مطرح شوې وای، هغسې نه ده شوې. د دويمې پېښې د رامنځته کېدو لپاره بايد لوستونکي محضې دومره قانع کړ شي چې په موټر کې شتېني تاپير نه و او نه بل موټر ورته پيدا شو؛ نو ځکه يې شپه شوه. په نامناسب ځای کې په ناڅاپي او ناپامي توگه د شپې تېرول خامخا پوښتنې رپرېوي او بايد ځواب شي.

- کشمکش: د دوو يا څو ښکېلو اړخونو تقابل ته کشمکش ويل کيږي. په کيسه کې کشمکش په حرکت پورې تړلی وي، حرکت چې څومره گړندی وي، کشمکش هم گړندی کيږي او کيسه جالبوي. د کشمکش ښېگڼه دا ده چې لوستونکي د لوستلو پرمهال په پېښه کې دومره ډوبېږي چې ناپامه ځان پکې گډ بولي او تلوسه يې دومره زياته شي چې نشي کولای پېښه په نيمه کې پرېږدي، تر هغه چې د (اوس به څه کيږي) پوښتنې ته يې پکې ځواب نه وي موندلی. البته د يادولو ده چې ليکوال بايد د ځواب په مطرح کولو کې هر ورو دا ټکی په پام کې ونيسي چې کوم ځواب/ځوابونه وړاندې کوي، هغه بايد د لوستونکي د توقع خلاف وي؛

يعنې كوم څه چې د لوستونكي په ذهن كې په معمول ډول له مخكې اټكل شوي وي، هغه بايد مطرح نشي.

د كشمکش عمده دنده همدا ده چې لوستونكي/اورېدونكي هرومرو له دغو پوښتنو سره مخ كوي: (اوس به څه كيږي؟ ژوندی به راوځي كنه؟ نن مې د زړه خبره ورته كوم، خدايزده څه به راپېښ شي؟ او...)

له پوښتنو ورهاخوا مورې مخكې د تقابل او تضاد خبره وكړه او معمولاً دا حالت په كيسه كې خورا خونديز طبيعي تصوير زيږوي؛ يعنې ليكوال هغه وخت د لوستونكي تلوسه راوپارولى شي چې په پېښه كې دوه لوري په تضاد كې پرېږدي. د بېلگې په توگه: انسان له طبيعت سره په تضاد يا تقابل كې؛ لكه (يو سړى د شپې لخوا ډاږيږي؛ خو نن شپه يې د اوبو نوبت دى او له ناچارۍ يې بايد ځكه پخپله ولگوي، چې پلار يې په سفر تللى دى)، دلته د كركټر د ډار او د را روانې شپې ترمنځ كشمکش رامنځته كيږي، نو ترڅو چې شپه سبا كيږي، يا د اوبو نوبت ختميږي، د كيسې جذابيت او راکښون خورا په زور كې دى.

يا انسان له ټولني سره په تضاد او تقابل كې؛ لكه (يو كليوال حج ته ځي، خو په ښار كې داسې مهال د پوليسو

لخوا نيول کيږي، چې نيم ساعت روسته بايد هوايي ډگر ته ځان ورسوي؛ ځکه چې هلته الوتکه نه ورته په تمه کيږي.

دغه راز د کشمکش نور ډولونه هم شته؛ لکه انسان له انسان سره، انسان له خپل ځان سره، ټولنه له ټولني سره او...

- **تلوسه:** که څه هم اکثره ليکوالانو د ناول په چوکاټ کې د دغه عنصر دومره يادون نه دی کړی؛ خو زه وایم چې له تلوسې پرته ناول داسې دی، لکه بې غوړيو قنغ؛ يعنې که په ټوله کې داسې ووايم چې د تلوسې عمده هدف دا دی، خو لوستونکی په ناول يا کيسه کې تر پايه پاتې شي او د دغه پابښت لپاره ليکوال د پېښو يا اړخونو ترمنځ کشمکش رامنځته کوي يا په پېښه کې د شته غوټې سپرلو او يا هم د ستونزې حل کولو ته ژر زړه نه ښه کوي، معنا دا چې لوستونکی له کيسې/ناول يا بې له پېښو سره مستقيماً په اړيکه کې پاتې کيږي او په معمول ډول د (اوس به څه کيږي؟ يا ورته نورو پوښتنو) لپاره تر هغه ځواب نشي ترلاسه کولی، خو د پېښې غوټه نه وي سپرل شوي. د يادولو ده چې ځينې ماهر ليکوالان د غوټې په سپرلو سره هم د تلوسې مالگه زياتوي؛ يعنې کله چې يوه فرعي غوټه سپري، د هيجان او تلوسې تسلسل يې

- دومره پياوړی کړی وي، چې لوستونکی له لومړنۍ پېښې څخه بلې ته د تلو يا لېږد درک هم نشي کولای.
- **اوج:** دا هغه ځای دی چې گواښ، ستونزه، خوبني او... پکې جدي، روستي او سخت حالت ته رسېږي او د لوستونکي زړه تر ستوني راولي؛ يعنې هيچان يې زياتوي.
- **ټون/لحن:** دا يوه طبيعي خبره ده چې په کيسه يا ناول کې له يو نه زيات کرکټرونه شتون لري او هر ورو به يې د خبرو لحن او طرز هم سره متفاوت وي، نو د دغه اصل د رعايت لپاره ليکوال اړ دی چې په کيسه کې د لحن موضوع هم په پام کې ونيسي او په مکالمه کې د هر کرکټر لپاره د خبرو جلا طرز مشخص او تر پايه يې همغسې وڅاري.
- **وبدن:** دا شايد د لوستونکو لپاره نوې اصطلاح وي؛ خو حيرانېږئ مه، وبدن/بافت د کيسې يا ناول د ټولو عناصرو منطقي اوډون او تعقيب ته وايي او په ټوله کې د کيسې داخلي تړاو او اړيکې تضمينوي، په تېره د پېښو د تړاو او تعقيب په برخه کې؛ البته که ورته پام ونشي، نو ليکوال نشي کولای لوستونکي ته دا قناعت ورکړي چې گواکې ټولې اړوندې پېښې له يوې پېښې يا موضوع

څخه سرچينه اخلي او له دې امله به لوستونکی د ناول يا کيسې په پای کې هيڅ پيغام ترلاسه نشي کړای.

- پای: ناول/کيسه بايد هغسې پای ونه مومي، لکه څنگه چې لوستونکي له مخکې ورته اټکل کړی وي؛ يعنې د ناول له پای څخه مخکې جملو/پېښو کې بايد لوستونکی داسې کوم څه ونه ويني چې هغه ته دې د پای په اړه د پوهېدو نقل ورکړي. خو اصلي پوښتنه بله ده، په کيسه يا ناول کې د (پای) موقعيت او منطق څه ډول دی؟

د دې پوښتنې ځواب مهم دی؛ ځکه چې اکثره ناولونه يا کيسې د بېځايه او غيرمنطقي پای له کبله بېخونده او کمزوري وي. زه نه غواړم خبره اوږده کړم يا د نيوکې په توگه د چا ناول د بېلگې په ډول راواخلم؛ خو که يې په يو تخنيکي/هندسي مثال کې درته روښانه کړم، بده به نه وي.

د کيسې (پيل او پای) دواړه هغه لازم او ملزوم مرکزونه/نقطې دي، چې له مخې يې يوه کړۍ/دايره بڼه مومي؛ په دې معنا چې د کيسې پای د هغې په پيل پورې تړلی دی او دايره هغه وخت رامنځته کېدلای شي چې روستۍ نقطه له لومړۍ نقطې سره ونښلي او بالاخره يوه دايره جوړه کړي. له دې پرته که دويمه نقطه په بل هر

ځای کې بڼه ومومي، بنکاره ده چې د دايرې تعريف ته زيان رسوي. نو د ناول پای د هغه له پيل سره تړلی دی او لوستونکی به هله له ناول نه خوند واخلي چې پای يې په پيل پورې منطقي تړاو ولري؛ يعنې هغه مرکزي موضوع/پېښه چې ناول ورباندې پيل شوی او بايد پای ومومي، نو دغه پای هغه وخت منطقي او سم بلل کېدای شي چې ناول په فرعي پېښه يا موضوع باندې بشپړ نشي. البته يو بل ټکی د يادولو دی چې کله مو د ناول دايره راتوله کړه او روستۍ نقطه مو هم کېښوده، له هغې روسته بيا هر ډول جزیات د ټول حيثيت پيکه کوي، چې بايد ډډه ترې وشي.

- ژبه: د ناول ژبه چې څومره عادي او روانه وي، هومره د لوستونکي لپاره په زړه پورې کيږي؛ يعنې کله چې کيسه يا ناول په روانه، ساده، عامه او د عادي خبرو په شان ليکل شوی وي، که په ځينو نورو برخو کې ځينې نيمگرتياوې هم ولري، د دغه خصوصيت له امله به د بريالۍ امتياز څخه يې برخې پاتې نه شي.

يو ځل بيا د يادولو وړ بولم چې د ناول يا کيسې په ژبه کې بايد د ربط يا نسبتي تورو لکه (او، چې، که، نو...) له بې مورده کارولو ډډه وشي.

اووم پړاو

- د ناول له ټايپولو روسته هغه په څو ځايونو کې خوندي کړئ. تېروتنې، زياتې او بې ځايه خبرې او کلمې يې هم ترې په دقت سره لېرې کړئ.
- له څو ورځو دمې روسته يې بيا راواخلئ او څو ځله يې ولولئ. کېدای شي ځينې نوې خبرې او بدلونونه پکې رامنځته کړئ.
- البته د سمينت پر مهال زړه مه ورباندې خوږوئ، ناسمې کلمې او جملې ترې په جرأت سره لېرې کړئ، ان که هغه فرعي کرکټر او يا کومه فرعي پېښه هم وي. دغه راز که کوم نوی کرکټر يا پېښه ستاسو ناول بڼايسته کولای شي، له کومې وېرې پرته يې ور زياتولی شئ.

د ناول ليکلو په اړه د ځينو نړيوالو ليکوالانو لارښوونې

ريچرډ فورډ^۱: د خپل ناول بشپړولو او د اړوندو تخيلونو د پيلو لپاره د رخصتۍ يوه ځانگړې ورځ يا يو ځانگړی وخت په پام کې ونيسئ، بيا وگورئ چې څنگه يې په اغېزناکو الفاظو سمبالولی شئ.

فيلپ هنشر^۲: د خپل چاپيريال د خلکو کړو وړو ته پام وکړئ. د هغوی ځای او خبرو ته مه گورئ. يو ليکوال د نورو ذهن ته ورننځي او بېغمه خپل ليکل پيلوي؛ خو د دغو کسانو احتمالي چلند بايد په مختلفو شرايطو کې ښه وڅېړل شي. د ناول ليکل دومره هم اسانه کار نه دی چې قلم او کتابچه درسره وي، په کور کې ناست اوسې او ويې ليکې، نه! ليکوال بايد د ټولني نفس ته وردننه شي او په کوڅو او نورو ځايونو کې د خلکو د ژوند تصويرونه ځان سره واخلي.

کترین هيوز^۳: د غير داستاني او ژوندليک ليکلو لپاره ډير تحقيق ته اړتيا لرئ، ښه ده چې له تحقيق روسته د ليکنې په جسم کې روح پو کړئ. بايد تاريخي ناول مو داسې وکارئ چې گواکې همدا اوس پېښېږي، د ليکلو لپاره تلوار مه کوئ، ښه ده چې لږ صبر ولرئ، خو ستاسو تخيل وده وکړي، ځان مو پر يو ځانگړي وخت پورې مه محدودوئ، د کتاب ليکل به له څه مودې روسته د کلمو ښه تصوير در وښيي.

^۱ - ريچرډ فورډ/Richard Ford: امريکايي ناول ليکوال دی (۱۹۴۴ز- زېږورځ).

^۲ - فلپ هنشر: انگرېز ناول ليکوال دی (۱۹۶۵ز- زېږورځ).

^۳ - کترین هيوز/Kathryn Hughes: انگرېز ناول ليکوال دی (۱۹۵۹ز- زېږورځ).

مايکل شيبان^۱: هغه ناول چې تاسو يې له مودو راهيسې يوازې بوخت ساتلي ياست، ورسره خيانت وکړئ او نوی پيل کړئ.

روز تريمين^۲: ټول د سپتمبر مياشتې په پاراډاکس اخته کيږي، کله چې هوا سرپرې او د مني موسم پيلېږي، ټولو ته د ليکوالۍ احساس ورپيدا شي. بايد همدغه شېبه پيدا کړئ، د خپل ذهن شنو رينبو ته پام وکړئ، که داسې ونکړئ، نو تر کرېسمس پورې به مو احساس له منځه لاړ شي. خپل ذهن وروزي او لا ښه ده چې له خلاقو ملگرو سره ناسته پاسته ولرئ، څو يو څه نوې خبرې او نظريات ترې لاسته راوړئ.

ويليم بوايد^۳: په مياشت کې هر ورو يو ځل ځينې کسان راته راځي او وايي چې د يو کتاب ليکلو لپاره ډيره غوره سوژه لري؛ خو چې کله ترې د کتاب د پای په اړه وپوښتم، ځواب نلري. له همدې کبله زه وایم چې که د ناول د پای په اړه پوه واست، خپل ناول په اسانۍ سره ليکلی شي؛ اما که له دې پرته مو په ناول ليکلو پيل وکړ، ډېره به درته سخته شي؛ ځکه خو په نړۍ کې ډير ناتمامه ناولونه پراته دي.

ډوريس لسينگ^۴: ليکوالي سخت کار دی او د دې لپاره چې ليکوال شي، بايد د خپل ژوند (ان خصوصي ژوند) يوه لويه برخه ورته ځانگړې کړئ.

^۱ - مايکل شيبان/micael chabon: امريکايی ليکوال دی (۱۹۶۳ز- زېږورځ).

^۲ - روز تريمين/Rose Tremain: انگرېز ناول ليکوال دی (۱۹۴۳ز- زېږورځ).

^۳ - ويليم بوايد/William Boyd: انگرېز ليکوال دی (۱۹۵۲ز- زېږورځ).

^۴ - ډوريس مې لسېنگ/Doris May Lessing: انگرېزه ليکواله ده (۱۹۱۹- ۲۰۱۳ز).

انتوان چخوف^۱: ما ته مه وايه چې سپورمۍ رڼا کوي، بايد په ماته نښينه کې د لمر رڼا راوښيږي.
پاولو کوبلو^۲: اوبنکې هغه توري دي چې يوازې ليکلو ته په تمه دي.

^۱ - انتوان چخوف/Антón Пáвлович Чéхов: روسی ليکوال دی (۱۸۶۰-۱۹۰۴ز).

^۲ - پاولو کوبلو/Paulo Coelho: معاصر برازیلی ليکوال دی (۱۹۴۷ز - زېږورځ).

لنډه كيسه

لنډه كيسه چې په نولسمه پېړۍ كې رامنځته شوه، د كيسې يا داستان هغه ډول دی چې په حجم كې له ناول څخه كوچنۍ ده او يوازې د ژوند يوه وړه برخه يا يوه پېښه انځوروي.

حال دا چې په ناول/رومان كې د ژوند مختلفې او زياتې پېښې راوړل كيږي او د كيسې د اصلي لوبغاړي يا كركټر د ژوند يو اوږد پړاو پكې تعقيبېږي. د بېلگې په ډول: ناول داسې دی لكه د يو بڼ دروازه، تاسو كولاى شئ د دروازې له لارې بڼ ته دننه شئ او هر څه جلا جلا ووينئ؛ خو لنډه كيسه بيا داسې وبولئ لكه د بڼ په دروازه يا ديوال كې يوه وړه سوره، چې د بڼ يوازې يوه محدوده برخه ترې ليدلاى شئ.

خو ولې لنډه كيسه؟

د دې لپاره چې اوس د انساني ژوند شرايط خورا بدل شوي او انسان دومره زيات بوخت شوی چې د اوږدو داستانونو/ناولونو لوستلو لپاره كافي مسلسل وخت نشي موندلی؛ له همدې كبله انسان اړ شوی چې له شرايطو سره سم په خپله ادبي/هنري تگلاره كې هم بدلون راولي او د دغه بدلون يوه نمونه يې همدا د لنډې كيسې رامنځته كول دي چې اوس هر څوك كولاى شي په كم وخت كې د داستان لوستلو تنده پرې ماته كړي.

د لنډې كيسې ځانگړنې

○ لنډه وي. (البته دا لنډون يې مشخص نه دی؛ د اوسني معمول له مخې شايد پنځه تر پنځلس دقيقو وخت ونيسي؛ خو عامه او

- پخوانۍ تيوري بيا وايي چې زيات حد يې دوه زره کلمې دی او تر دوو ساعتو پورې وخت نيسي).
- د اغېز او تاثير يووالی ولري.
 - مرکزي يا اصلي پېښه يې يوه وي؛ خو فرعي هغه يې له دوو تر څلورو هم کيدلی شي.
 - د اضافه کلمو، جملو او ان پارگراف ځايولو ظرفيت نلري. (هېڅ اړتيا نشته چې ليکوال د لوستونکي د پوهولو لپاره توضیح ته زړه ښه کړي).
 - مرکزي کرکټر يا ستوری يې يو او فرعي کرکټران يې هم محدود وي. (دا کار کيسې ته جذابيت ورکوي او لوستونکي سره د پيغام او مفهوم په درک کې مرسته کوي).
 - هيجان او اغېز ولري.
 - پای يې جذابيت او راکښون ولري.

لنډه کيسه څنگه وليکو؟

ليکوال کولای شي د ښې کيسې په ليکلو سره ټولني ته خپل پيغام هغسې ورسوي، لکه څنگه يې چې غواړي. د همدې لپاره بايد د پاسنيو ځانگړنو په پام کې نيولو سربېره، له هغو عناصرو هم گټنه وشي، کوم چې د ناول په بحث کې يې يادون وشو؛ خو دا چې په حرفوي ډول هم پرمخ لاړ شی، نو د لاندې لارښوونو تعقيب درته خورا مهم دی:

❖ د مختلفو سبکونو او فرهنگونو کيسې مو بايد لوستې وي.

- ❖ مخکې له دې چې د کیسې په لیکلو پیل وکړئ، خامخا به مو سوږه ورته ځانگړې کړې وي او هغه هم نوې او د پام وړ سوږه.
 - ❖ کیسه له هغه ځایه پیل کړئ، له کومه چې تاسو ته په زړه پورې وي. که چیرې تاسو په دغه انتخاب کې زړه نازره یاست، بیا نو د روستۍ تجربې له مخې، کیسه په پېښه، ژوندي تصویر یا مکالمه پیل کړئ، دا به د لوستونکو لپاره خورا جالبه او د پام وړ وي.
 - ❖ د لید زاویه یا د بیان اړخ یې د لیکوال علاقې، معلوماتو او تجربې پورې اړه لري، په دې معنا چې د دغه انتخاب په اړه لیکوال ته ښه پته لگېږي، چې له کوم اړخه یا د چا له خولې یې نقل کړي. د (زه) ته او که د هغه له اړخه؟
 - ❖ په روانه او ساده ژبه یې ولیکئ.
 - ❖ لنډې او ساده جملې وکاروئ، په سختو او لهجوي کلمو پسې مه گرځئ. د ربط او نسبي تورو/کلمو پر ځای له لیکنښو (،) کار واخلي؛ یعنې د (او، نو، چې، خو، نو او...) کلمو کارولو سره د کیسې خپل طبعي حالت بې خونده یا له منځه ځي. په یو مثال کې یې روښانه کوو:
- (نجونې یوې خوا ته کېناستې، چا وړ ونه کتل، ماریا گیللاس ته لاس ور وغځاوه، تر نیمايي یې له تورو چایو ډک کړ، ولاړه شوه، گیللاس یې د باندې تش کړ، بېرته په خپل ځای کېناسته، چایجوشه یې ورپورته کړه).

پاسنۍ لنډې جملې سره له دې چې لنډې دي، روانې او نه سترې کونکي هم دي؛ خو کېدای شي د يو نوي ليکوال لپاره يو څه عجيبه ښکاره شي او د دغه درک له مخې يې د دې امکان شته چې د يادو جملو ترمنځ د تړاو په موخه د ربط يا نسبتې تورو کارولو ته زړه ښه کړي چې بيا به نو په لوی لاس د کيسې طبيعي او روانې ژبې ته زيان واړوي. په داسې حال کې چې پاسنۍ جملې د عادي او طبيعي ژبې په توگه کارېل شوي او د هيڅ ډول تصنع هڅه نه ده شوې.

❖ ډايلاگ/مکالمې بايد لنډې او د کرکټر له شخصيت سره مناسب ولري، گنې د کيسې ټول جذابيت او د مکالمې طبيعي حالت له منځه ځي؛ يعنې که چيرې کرکټر کروندگر وي، نو بايد د هغه د پوهې او درک سره سمې خبرې ورته وټاکل شي يا که کرکټر استاد يا لوستی وي، نو هم بايد د هغه پوهې او درک ته په کتو برابر ډايلاگ انتخاب شي.

❖ جزياتو ته مه ننوځئ او يوازې اړين مطالب بيان کړئ، دا وېره مه کوئ چې گوندې لوستونکی به ستاسو پيغام ترلاسه نشي کړای.

❖ خوږې او ترخې فرعي پېښې په منطقي ترتيب سره وټړئ او لنډ کشمکش ته پکې ځای ورکړئ، که چيرې کشمکش اوږد شي، د کيسې اوږدېدو احتمال هم شته.

- ❖ د غوتې سپرلو ته لومړی مخاطب چمتو کړئ او د لوستونکي د هيجان له اوج سره سم يې وسپړئ؛ معنا دا چې په ناڅاپي ډول د غوتې سپرل، د کيسې منطق زيانمنوي.
- د يادولو ده چې په کيسه کې يوه عمومي غوته وي او بله فرعي، البته فرعي هغه يې شايد له يوې زياتې هم وي؛ خو عمومي غوته بايد يوازې په پای کې وسپرل شي؛ ځکه چې له پای نه مخکې د عمومي غوتې سپرل، د کيسې د پای زيانمولو په معنا دي او له هغې روسته کرنې/پېښې منطق نلري.
- ❖ هره فرعي پېښه د يو منطقي دليل له مخې داسې رامنځته کړئ چې د کيسې اصلي موضوع سره هراړخيز تړاو ولري.
- ❖ په ټوله کې کيسه بايد دومره خوږه او له تلوې ډکه وي چې لوستونکی يې د پای پرځای دوام ته خوښ وي.
- ❖ د کيسې پای ته د نژدې کيدو سره سم، فضا داسې برابره کړئ چې لوستونکی نه يوازې د کيسې جذاب پای ته د رسيدو لپاره د تلوې شدت کابو نشي کړای، بلکې له ځان سره د دغې فضا د اوږدیدا هيله ولري. دغه راز د کيسې پای بايد د لوستونکي د تمې خلاف وي او کوم څه چې په اړه يې اټکل کوي، هغسې ونه وځي؛ ځکه چې د صنعت او هنر ترمنځ بايد همدا توپير پابښت ومومي.

د ماشوم لپاره کيسه

د کيسې، ناول او لنډې کيسې په اړه مو روښانه بحث وکړ او تر ډېره مو هغه اړينې برخې مطرح کړې چې هر ورو د يو ليکوال لپاره مهمې او د پام وړ دي؛ خو زموږ د دغه بحث يو مهم اړخ چې لا هم ورته هېڅ اشاره نه ده شوې، د کمکي/ماشوم کيسه ده، چې ولې او څنگه ليکل کيږي؟ همدغو دوو پوښتنو ته د ځواب ويلو په موخه خپل بحث غځوو.

د ماشوم کيسه، د ليکوالۍ هغه ژانر دی چې لوستونکي يې يوازې ماشومان دي، په دې معنا چې ماشوم د انساني نړۍ ابتدايي او جلا قشر دی، نو مهمه ده چې د دغه قشر د درک او پوهې په کچ او د دوی د ادراکي، تخيلي او فکري پياوړتيا لپاره، تر نورو بېل کتابونه او کيسې وليکل شي. د ماشوم ژبه، فکر، درک او شخصيت د لويانو پرتله په ټيټ کچ کې دي، نو ښه دا ده چې ليکوال بايد لومړی خپل ځان د ماشوم پرځای ومومي او بيا ورته کتاب وليکي.

د ماشوم لپاره د کيسې ليکلو ارزښت څه دی؟

- ماشوم د لوستلو او ليکلو ژبې سره اشنا کيږي او د لوست قوه يې پياوړتيا مومي.
- د ماشوم د شخصيت په روزنه او پالنه کې مهم رول لري او همدارنگه فکري او تخيلي استعداد يې لوړيږي.
- ماشوم له همدا اوسه مطالعې سره بلدتيا پيدا کوي او ان عادت يې گرځي.

- په ټوله کې مهمه دا ده چې د ماشوم په ژبه وي او ماشوم خپل ځان ورسره پردی نه احساسوي.

د ماشوم لپاره په کيسه ليکلو کې کومو ټکيو ته پام وشي؟

په ټوله کې د کيسې پر ځانگړنو، عناصرو او د ليکلو پر ډول يې غږېدلې يوو، راځئ اوس د ماشومانو د کيسې ليکلو طرز روښانه کړو او کوم مهم ټکي چې بايد پکې رعايت شي، پر هغو بحث وکړو. خو له دغه بحث مخکې پکار ده چې دوو مهمو ټکيو ته اشاره وکړم: لومړۍ - د دا ډول کيسې ليکوال بايد دا ومني چې يو ډير لوی کار ته يې ملا تړلې. دويم دا چې د يوې مور عاطفه، مينه او سربښندنه بايد په ځان کې احساس کړي او يا هم ليکواله پخپله مور وي.

د ماشوم لپاره د کيسې ليکلو اساسي ټکي:

- د کيسې عنوان/نوم بايد د ماشوم لپاره جالب او جذاب وي، گڼې هغه يې د لوستلو لپاره لېوالتيا نه ښيي.
- د بېلگې په ډول: مسخره پېشو، اکو بکو، کېک ورک شو، لولو لولو، مهربانه چرگه او...
- د متن ژبه بايد د ماشوم د درک او پوهې سره برابره په پام کې ونيول شي او په ټوله کې ساده او روانه وي.
- جملې يې لنډې وي؛ يعنې د هغه ماشوم لپاره چې تازه لوستل کوي، جمله بايد له ۵ يا ۶ کلمو اوږده نه وي؛ خو هغوی چې مثلاً په دويم يا دريم ټولگي کې زدکړه کوي، د هغوی لپاره دې

- جمله تر ۱۲ کلمو اوږده نشي، گڼې بيا هم لوستونکي يې له لوستلو پښېمانه کيږي.
- له ليکنښو بايد ډډه وشي؛ خو د اړتيا پر مهال که يوازې (، - .) نښې وکارول شي، باک نلري. له دې هاخوا د نورو نښو په کارولو سره د متن په اړه د ماشوم پوښتنې زياتيږي او کېدای شي د کتاب اصلي محتوا يې له پامه ولوېږي.
 - د امکان تر حده بايد د ليکلو ژبه د ويلو ژبې ته ورنژدې شي، څو ماشوم يې د پوهېدو لپاره زړه ښه کړي او الفاظ ورته اشنا ښکاره شي.
 - له استعارو، مبهمو کلمو او جملو څخه دې ډډه وشي او هغه کلمې يا جملې چې آهنگ او وزن لري (شعر)، کارول يې د توجه جلبولو لپاره ځانگړې ارزښت لري.
 - د اړتيا پر مهال طنزي جملې د کيسې جذابيت پياوړی کوي او کله کله ان ځينې احمقانه او د ليونتوب پېښې د ماشومانو پر خوله خندا راوولي، چې دا کار هم پر خپل ځای مهم دی.
 - په معاصره ژبه دې وليکل شي. په دې معنا چې د پخوانيو، زړو او سوچه اصطلاحاتو کارول، د کيسې ژبه سختوي او ماشوم ته د کيسې په لړ کې سختې او بې مورده پوښتنې ور پيدا کوي چې بايد ډډه ترې وشي.
 - دغه راز پردي نااشنا/ نوي اصطلاحات او الفاظ هم بايد ونه کارول شي.

- د کيسې د متن په لړ کې ځينې انځورونو ته ځای ورکول، د ماشوم توجه جلبوي او د متن لوستلو لپاره تلوسه ايجادوي.
- د لمنليک موضوع هم اړينه ده چې بايد ياده شي؛ لومړی خو بايد الفاظ او نومونه د اړوندو ماشومانو له پوهې سره خورا برابر او اسانه وي؛ خو که چېرته اړتيا پېښه شوه، بيا هم لمنليک پکار نه دی، بلکې د سختو کلمو يا نومونو معنا دې هملته په قوس کې جوخته ورسره وليکل شي.
- تر وسې بايد ترازيدیکو پېښو ته ځای ورنکړ شي، که چېرې ليکوال غواړي عادي پېښې پرې ښايسته او خوندرې کړي، نو د ډېرو ژورو هغو يادون يې اړين نه دی؛ بس محضې چې هم ليکوال خپله هنري پاليسې پلې کړي او هم د ماشوم روان ته زيان وانړوي.
- د کيسې کرکټر/کرکټران هر څوک يا هر څه ټاکل کيدای شي. لکه: حيوانات، نباتات او يا هم نور ژوندي يا غير ژوندي موجودات. مهمه دا ده چې ماشوم ته په زړه پورې وي.
- ښه ده چې په هره پاڼه کې د کرښو شمېر له لسو لوړ نه شي، امکان لري د کرښو زياتوالی د ماشوم لېوالتيا او حوصله کمه کړي. البته که تر دغه شمېر هم کمې وي لا ښه ده.
- په ټوله کې بايد د کتاب حجم مناسب وي؛ ځکه چې ماشوم هومره صبر نه شي کولای، لکه يو لوی بنيادم يې چې د يو ناول لوستلو لپاره کوي.

○ د کتاب پوښتۍ، انځورونه، کاغذ، په متن کې د تورو اندازه او ډول (فونټ)، ډيزاين او... مهم رول لري، چې بايد د ماشوم د خوښې او لېوالتيا له مخې په پام کې ونيول شي.

د ماشوم لپاره انځوريزه کيسه يا انځوريز کتاب

د کيسې دا ډول د هر ماشوم لپاره خورا په زړه پورې او جالب وي؛ خو د هغه ماشوم لپاره چې تازه يې لوستل پيل کړي وي يا د الفبا زده کولو پړاو ته ننوتی وي، زيات گټور دی؛ ځکه چې ماشوم له کتاب سره نوی اشنا کيږي او پکار ده چې د دغې اشنايي پيلامه له جذابيت څخه مالمال وي.

په ټوله کې انځوريز کتاب ماشوم ته خوند ورکوي؛ خو دا چې په کوم ډول کتاب کې څه ډول انځور راوړل شي، په لنډو يې لاندې روښانه کوو:

- په انځوريزه کيسه کې بايد انځورونه ژوندي/روان وي؛ يعنې د کيسې په هر پړاو کې بايد د انځور/انځورونو حالت د پېښې او موقعيت په اساس بدلون ومومي او ټول جريان په منطقي توگه تر پايه بدرگه کړي.
- د لوبو شیان انځورول او په مرسته يې بيا د يوې لوبې کيسه بيانول به، خورا په زړه پورې وي.
- د کارتونیکو انځورونو رول هم د ماشوم په لېوالتيا زياتولو کې ډېر مهم دی.

د انځوريزې کيسې گټې:

- ماشوم داسې احساسوي چې گوندې کيسه په ژوندۍ بڼه ويني.

- ماشوم په يو ډول د کيسې توکي د لمس وړ گڼي او د همدغه احساس له مخې ځان د کيسې په محتوا کې دننه مومي.
- د ماشوم په خيال کې د انځور کارلو قوه پياوړې کيږي.
- ماشوم پخپله پوښتنه رامنځته کوي او پخپله ځواب ورته پيدا کوي. په دې معنا چې انځوريزه کيسه يا خو بيخي متن نلري او که يې لري هم، نو اصول يې له يوې جملې څخه زيات الفاظ نشي منلی. د همدې لپاره کېدای شي په اړوند انځور کې يوازې د مقصد يوه پېښه بيان شوې وي؛ خو لوستونکي يې په وار وار لوستلو سره، په هر انځور کې نورې پېښې هم پوښتلې او ترسيمولې شي.
- د نورو کيسو پرتله ماشوم له انځوريزې کيسې سره زياته لېوالتيا نښي.

کتاب

د کتاب تعريف

د تاليف شويو، ژباړل شويو، تدوين يا راټولو شويو او چاپ شويو مطالبو، انځورونو او ارقامو ټولگې ته په هغه شرط کتاب ويل كيږي چې له ۴۸ مخونو څخه کم نه وي.

البته دا تعريف د يونسکو سازمان لخوا وړاندې شوی دی.

د کتاب ليکلو لپاره لاندې ټکي په پام کې ونيسئ:

- ۱- مطالعه وکړئ: د کتابونو او مختلفو ليکنو مطالعه، په ليکوالۍ کې زيات رول لري او د ليکوالۍ مهارتونه ورسره زياتيږي.
- ۲- څېړنه وکړئ: د علمي، مسلکي او ادبي (ناول او لنډو کيسو) کتاب ليکلو لپاره څېړنه کول يو مهم اصل دی.
- ۳- ليکل تمرين کړئ: څومره چې يو کار ډېر ترسره كيږي، هومره پکې بلدتيا او وړتيا زياتيږي، همدرانگه په هغه کار کې د نوښت او ښکلا رامنځته کولو لپاره فکري او خيالي پنځونې ته هم لاره هوارېږي.
- ۴- تداوم وپالئ: کومې ليکنې مو چې کړي، لږ تر لږه يې يوه ورځ روسته بايد وگورئ او ايديت يې کړئ. په دې معنا چې په دوامدار ډول ورسره په اړيکه کې اوسئ؛ ځکه که تاسو له خپلې ليکنې دوه يا درې ورځې لږې پاتې شئ، نو له ليکوال څخه پر لوستونکي بدلېږئ.
- ۵- له ليکلو خوند واخلي: طبيعي ده، کله چې تاسو يې له ليکلو خوند اخلي، نو لوستونکي يې هم له لوستلو خوند اخلي. په دې معنا، کله

چې ليکل کوی خپل احساس ته مو پام وي او همدغه مهال ستاسو احساسات په ليکنه کې ليردول کيږي او د لوستونکو پام ور اوږي.

٦- فرصت له لاسه مه ورکوی: کوم وخت چې ستاسو په واک کې دی، ترې گټه واخلي، ان که په ورځ کې نيم ساعت هم وي، ليکلو ته يې ځانگړی کړی.

٧- خپل ځان وپېژنی: هڅه وکړی خپل ځان وپېژنی او دا ځکه چې ځان پېژندنه مو د ليکلو سم لوري ته برابروي.

٨- ټولنيز اوسې: ليکل بايد تاسو منزوي او گونښی نکرې؛ ځکه چې د خلکو خبرو او کړو وړو د څرنگوالي په اړه پوهاوی د ليکوالۍ يوه برخه ده او ستاسو د معلوماتو او ليکنو پانگه زياتوي.

٩- نظرونه راټول کړی: دا چې ليکنه يا کتاب په ټولنه کې محبوبيت پيدا کړي، نو په دې اړه د مختلفو کسانو نظرونه واخلي.

١٠- همفکره ملگري ومومی: همفکره دوستان ستاسو د لا ښې او گړندۍ ليکوالۍ په برخه کې مرستندوی ثابتېدلی شي.

١١- د پام اړولو عوامل لېرې کړی: په داسې حال کې چې قلم او کاغذ درسره وي او ليکل کوی؛ نو لکه ټيلېفون، تلویزيون، راډيو او نور له ځانه لېرې کړی.

١٢- د شرايطو له مخې تمه ولری: که چېرې دا ستاسو د ليکلو لومړی کتاب وي؛ نو دا تمه مه کوی چې هغه دې په يوه/دوو يا څو مياشتو کې بشپړ شي؛ ځکه دا کار وخت غواړي او دا هم مه هيروی چې تاسو په دې لاره کې نوی گام ايښی.

۱۳- بیره مه کوئ: د ليکنې يا کتاب د ژر بشپړېدا لپاره له بېرې کار مه اخلئ، ستاسو دا کار دوامدار او ان ورځنی دی، نو بڼه ده چې د مهالویش له مخې په کراره پر مخ لاړ شئ.

۱۴- په مناسبه اندازه خوراک وکړئ: د دې لپاره چې بايد د ليکلو پر مهال ځيرک، بيدار او عادي حالت کې واوسئ، نه کم او نه زيات خوراک وکړئ.

د داستاني او غير داستاني کتابونو ترمنځ لنډ توپير

په ټوله کې د هر کتاب ليکلو لپاره تقريباً ورته اصول په پام کې نيول کېږي؛ خو چې کله د ليکلو چوکاټ او محتوا ته يې ورننوځو، دغلته بيا خامخا کړنلاره بدلېږي؛ يعنې د غير داستاني کتابونو محتوا په مستقيم ډول د واقعيتونو له مخې بڼه مومي، خو د داستاني کتابونو هغه بيا، پر تخيلي او تصوري پېښو راڅرخي.

د داستاني کتاب په اړه مو د پام وړ بحث کړی، اوس راځو غير داستاني کتاب ته، چې د کومو اصولو له مخې څنگه ليکل کېږي؟

غيرداستاني کتاب

د غير داستاني کتاب په ليکلو کې څلور پړاوونه په پام کې نيول کېږي:

۱- د موضوع ټاکل او په اړه يې مطالعه.

۲- د ليکلو لپاره چمتووالی او د ليکلو پيل.

۳- د متن سمبنت (ايډيټ).

۴- د پوښتۍ او متن بناوښت/ډيزاين.

لومړی پړاو: داسې موضوع وټاکئ چې په اړه يې معلومات ولرئ!

- کله چې غواړئ خپله ټاکلې موضوع وغځوئ او د کتاب په بڼه يې مجسمه کړئ، نو تر ټولو مهم ټکی دا دی چې تاسو بايد د اړوندې موضوع په اړه کافي معلومات ولرئ او که يې نه لرئ، نو تحقيق او پلټنه وکړئ، خو په دې هکله ستاسو نيمگړي معلومات بشپړ شي؛ دا ځکه چې تاسو د واقعيتونو د عرضه کولو هوډ کړی، بايد د دغه ماموريت يا مسووليت په برخه کې رښتيني پاتې شئ او پخپله خپل باور ته صدمه ونه رسوئ.
- د اړوندې موضوع په اړه مهم کتابونه مطالعه کړئ! له دغې مطالعې سره مو نه يوازې معلومات زياتيري، بلکې د مختلفو ليکوالانو د ليکلو له طرز او سبک سره هم آشنا کيږئ چې د ليکلو په برخه کې ستاسو له ذوق سره خورا مرسته کوي.
- خپل نظريات او د مطالعې پايلې مو، ان د مطالعې او مشاهدې پر مهال يادښت کولای شئ، دا کار مو د کتاب ليکلو د پروژې په بشپړېدا کې درسره زياته مرسته کولای شي.
- که چېرې څيړنيزه يا علمي موضوع مو ټاکلې وي او غواړئ څيړنيز يا علمي کتاب وليکئ، ښه ده چې د اړوندو ټولو موضوعاتو او موادو عنوانونه په يو نوملړ کې وليکئ او بيا يې د راټولولو لپاره لاس په کار شئ.

- خپل تحقيق او مطالعه پيل کړئ، معلومات مو زيات کړئ، که هغه د کتابونو له لارې وي، که له کارپوهانو او استادانو سره د مرکې له لارې او يا هم د انټرنټ او... له لارې.

دويم پړاو: د ليکلو لپاره بايد پوره چمتووالی ولری!

- تاسو د يوې موضوع په اړه معلومات راټول کړي او غواړئ د کتاب بڼه ورکړئ. نو مخکې له دې چې قلم را واخلي يا کمپيوټر ته کښېنئ او ليکل پيل کړئ، بايد د ليکنې ژبه مو ساده او روانه وي، گڼې بيا د خپل کتاب/ليکنې د اغېزمنتيا او اهميت په اړه چا ته قناعت نه شی ورکولای.

- لومړی خو له کوم ځنډ پرته خپل ليکل پيل کړئ، بله دا چې د موضوع غځولو او ليکلو په لړ کې خپل نظر، خلاقيت او نوښت هم ونه سپموی.

- سختې او لهجوي کلمې او جملې مه کاروی، څومره چې کولای شی په روانه او عامه ژبه ليکل وکړئ.

- له زياتو او اضافه توضيحاتو ډډه وکړئ، که غواړئ چې کتاب مو لوستونکي ولري، نو د خپل مهارت له مخې وړو - وړو کيسو ته پکې ځای ورکړئ، جالبې او په زړه پورې پېښې او مثالونه پکې راوړئ؛ په دې سره د کتاب محتوا د لوستونکو لېوالتيا خپلوي او کتاب مو نامتو کيږي.

دریم پړاو: د کتاب د متن سمښت/ايډيټ

- مخکې له دې چې د متن پر سمښت پيل وکړئ، د دويم شخص په توگه اړوند متن په لوړ غږ ولولئ، په دغه کار سره کولای شئ، د يو لوستونکي په توگه سم او بې پرې قضاوت وکړئ او له مخې يې په متن کې په سم او وړ ډول سمښت رامنځته کړئ.
- د متن سمښت د ليکوالۍ مهمه برخه ده چې که صداقت او دقت پکې وشي، نو ستاسو د زحمت گوهر به را برسېره کړي. ليکلی کتاب مو د ايډيټ لپاره يو بل متخصص شخص ته هم سپارلی شئ، کېدای شي د هغه له خوا د متن په سمښت کې هغه زړه خوږی ونشي، لکه ستاسو لخوا يې چې د امکان اټکل کيږي.

څلورم پړاو: د کتاب د پوښتۍ او متن بناوښت/دیزاین

- د کتاب د بناوښت پړاو هم خورا مهم دی، هر څومره چې د يو کتاب ښکاره بڼه ښکلې او د پام وړ وي، همغومره زیاته توجه هم ور اوړي. کله چې يو لوستونکی کتابپلورنځي ته د کتاب پيرلو لپاره ورځي، په سر کې يې د کتاب پر پوښتۍ سترگې لگيږي او ورته ځير کيږي، روسته يې دوه درې ځله په چټکۍ پانې اړوي او بيا د کتاب پېژندنې په مخ کې تم کيږي؛ نو که چېرې د اړوند کتاب پوښتۍ سمه بناو شوې وي، راکښون پکې پروت وي، د کتاب دننه متن په جذاب او روښانه ډول ترتيب شوی وي او د هرې موضوع عنوان په هنري جامه سمبال شوی وي، بيا نو که لوستونکی په جيب کې پيسې ولري، د بل کتاب پيرلو ته زړه نه ښه کوي.

درسي کتاب

د يوې موضوع يا مضمون په اړه د هغو بحثونو ټولگه ده چې په ښوونيز نصاب کې د اړوند مضمون د درسي مفرداتو مطابق او د منل شويو درسي ساعتونو سره برابر چمتو کيږي.

درسي کتاب معمولاً د مختلفو څپرکو په چوکاټ کې تدوينيږي او د ښه پوهاوي لپاره پکې گرافونه، جدولونه، انځورونه، کارتوني تصويرونه او معياري شکلونه راوړل کيږي.

درسي کتاب د رسمي او ټاکليو اصولو له مخې ليکل کيږي چې دلته نه يوازې د ځينو الفاظو او جملو د تکرار مخنيوی جدي نه گڼل کيږي، بلکې ارزښت هم ورکول کيږي؛ ځکه چې په درسي کتاب کې يوازې د زدکوونکو پوهېدل مهم دي او د ښوونيز نصاب چمتو کونکي استادان او ماموران د خپلو تجربو او لايحو له مخې اړوند درسي مواد داسې ترتيبوي چې هم د زدکوونکو په سويه برابر وي او هم يې د زده کولو لپاره د پام وړ گرځېدلي وي.

مخکې د زدکوونکو د سويې خبره وشوه، خو د تفکيک په اړه يې لا څه نه دي ويل شوي، هغه په دې معنا چې د زدکړې بهير د اندازه کېدو وړ نه دی او د عمر تر پايه هم زدکړه کېدلای شي؛ خو که دلته يوازې د ښوونځي، انستيتوت يا پوهنتون دورې د يو مثال له مخې په کلونو محاسبه کړو، نو دا لړۍ تر شپاړسو کالو رسېږي او په دغه شپاړس کلن بهير کې د عمر رديفونه/کتگورۍ خامخا سره تفاوت لري چې له مخې يې د عمر او پوهې په اساس د زدکوونکو سويه تشخيص کيږي. د بېلگې په ډول: ماشوم

معمولاً په اووه کلنۍ کې ښوونځي کې شاملېږي او په دغه پيل کې ايله کولای شي چې د حروفو او اعدادو زده کولو ته خوله جوړه کړي، جملې خو پرېږده، حتا د کلمو زده کول به هم ورته ستونزمن کار وي، البته که ځينې کلمې د يو شمېر ماشومانو په ذهن کې ځای نيسي، نو هرومرو به يې د هغو شکلونه په نښه کړي وي، گڼې د تورو له مخې يې ترکيب يا پېژندل ځکه ورته ستونزمن دي، چې هغوی لا په بشپړ ډول الفبا توري نه دي پېژندلي، د غږونو او يوځای کولو موضوع خو يې بيخي لېږي ده.

له همدغه امله بايد دا اړين ټکی په پام کې ونيول شي، چې د درسي کتابونو د ليکلو لپاره سني رديف او ټولگي په پام کې نيول له اساسي شرطونو څخه شمېرل کيږي. مثلاً: د ابتدايي دورې کتابونه بايد تر شپږم ټولگي پورې په شپږو رديفونو کې وليکل شي؛ يعنې د دويم ټولگي زدکونکي د لومړي ټولگي زدکونکي پرتله يوڅه زياته زدکړه او پوهه لري، همدارنگه د دريم ټولگي زدکونکي بيا د دويم ټولگي له زدکونکي څخه د درک او پوهې له مخې لوړ دی او په ترتيب سره تر شپږم ټولگي پورې. نو دلته شرط همدا دی چې بايد د هر کال/ټولگي په سويه برابر کتاب وليکل شي، څو اړوندو زدکونکو ته دا فکر ور پيدا نشي چې گواکې د ټاکلي کتاب محتوا پېچلې، بې مفهومه او يا د دوی له سويې لوړه يا ټيټه ده او په يو ډول ورته اړ وېستل کيږي چې د زده کولو تمثيل يې وکړي.

البته يو بل مهم ټکی د يادولو دی چې درسي کتاب له نورو کتابونو سره د ځينو محدوديتونو او قوانينو له مخې په توپير چمتو کيږي. لکه: د ټاکلو درسي ساعتونو او وخت له مخې د پاڼو او مخونو شمېر، د زده کولو

ظرفيتونه، فردي تفاوتونه، د سمښت لپاره نرمښت او شرايطو سره توافق، د زدکړې چاپيرياليز توپيرونه او نور په پام کې نيول. همدارنگه هغه عناصر چې د دغه کتاب په جوړښت کې اړين او مهم دي، يوازې نومونه يې اخلو: نوم/عنوان، ليکلر، سريزه، توليزه موخه، ښوونيزې موخې، فصل بندي، انځورونه، جدولونه، گرافونه، متن او د اړتيا پر وخت مناسبه ډلبندي او لنډيزونه.

ښه درسي کتاب

په ټوله کې ښه درسي کتاب نه يوازې د زدکونکو خوښيږي، بلکې د تدريس په برخه کې د ښوونکو د لېوالتيا لامل هم گرځي او بالاخره د ښوونکي او زدکونکي ترمنځ د يوې ښې او اغېزمنې اړيکې حيثيت خپلوي.

د اوسنيو درسي کتابونو محتوا د لاندې عنوانونو له مخې ترتيبېږي:

توليزه موخه، ښوونيزې موخې، مثالونه، تمرينونه، فعاليتونه، کورنۍ دندې، پوښتنې او ورسره اړوند نور فعاليتونه او عملي کارونه.

دا چې تر کومه حده دغه چوکاټ ښه اغېز لري دی، کاش د يوې رسمي سروې له لارې يې پايله څرگنده شوې وي؛ خو په هر حال، په ټوله کې ويلی شو چې د زدکونکو ښه پوهاوي لپاره بايد درسي کتابونه په داسې مهارت وليکل شي چې نه يوازې ژبه يې ساده او محتوا يې نوې وي، بلکې دومره جذابيت پکې نغښتی وي چې ښوونکی د ښوونې پر مهال او زدکونکي د زده کولو پر مهال له ځان سره وساتي.

د درسي کتاب ليکلو مهمې لارښوونې:

- د کتاب ټوليزه موخه بايد د دغه کتاب د محتوا له مخې ترتيب شي او يا محتوا بايد له ټوليزې موخې سره په ټکر کې نه وي.
- د درسي موادو ترتيب بايد په داسې مهارت ترسره شي چې زدکونکي يې د لوستلو او زده کولو پر وخت ترې مخ وانړوي.
- محتوا يې بايد جذابه او د بيان ژبه يې ساده او روانه وي. دغه راز د معياري سبک کارولو ترڅنگ، انشايي او املايي تيروتنې هم ونلري.
- په زړه پورې او هڅوونکو مثالونو، انځورونو او تجربو ته پکې ځای ورکړ شي.
- د هغو کلمو، جملو او پيغامونو له کارولو بايد ډډه وشي چې پاروونکې وي يا هم د قانون او ارزښتونو پر وړاندې منفي مفکوره خپروي.
- د زدکونکو د ابتکار او خلاقيت لپاره بايد د اړوند کتاب د جز په توگه، ځانگړي مناسب درسي مواد او پوښتنې ترتيب شي.
- د هر څپرکي د اړوندو موادو لنډيز حتمي دی او دا لنډيز بايد د څپرکي له تشریح نه وړاندې داسې ځای پرځای شي چې زدکونکي د مفهوم اخیستو لپاره ترې گټه وکړای شي.
- تر ډېره بايد په تمرینونو، پوښتنو او کورنۍ دندو يا ژوندي فعالیتونو باندې تمرکز ولري.

- مطالب بايد نه دومره اوږده وي چې له زدکونکو اصلي درس ورک کړي او نه دومره لنډ وي چې اړوند درس پکې گونگ يا نيمگړی پاتې شي.
- فارمولونه او معادلې بايد په Equation اېشن کې وکارول شي، له دې پرته گډوډيږي.
- اړوند مطالب بايد د يو منطقي او اصولي ترتيب له مخې ځای پر ځای شي.
- د زدکونکو عمر او ټولگي ته په پام، بايد د کتاب محتوا برابره شي.
- هر مطلب بايد داسې چمتو شي چې پکې د زدکونکو عملي کار د اړوند مطلب يوه برخه وي.
- يوازې دا نه چې پاراگرافونه بايد لنډ وي، بلکې د پاراگراف په ترکيب کې د جملو لنډوالی او ساده والی هم خورا ارزښت لري.

د کتاب ترتيبولو ټوليزې ځانگړنې

دا خو بڼکاره ده چې يو کتاب له کاغذ او ليک (متن) څخه بڼه مومي؛ خو دا چې په روان بحث کې د ليک (د کتاب دننه محتوا) موضوع مطرح ده او دغه برخه يوازې په ليکوال پورې اړه لري، نو بڼه ده چې د همدې موضوع پر اجزاوو او موادو رڼا واچو.

د کتاب ليکلو او ترتيبولو ځانگړنې:

- د پوښتۍ ډيزاين او نوم: په محتوا پورې اړوند په مناسب ډبل ليک سره د کتاب نوم کارل او د پوښتۍ بناوښت/ډيزاين.
- په معمول ډول د پوښتۍ په ټيټه برخه کې په (۱۴ فونټ کې) د ليکوال/ژباړن نوم، (البته د نوم ليکلو لپاره د موقعيت ټاکل په ذوق او خوښې پورې هم اړه لري).
- په ادبي کتاب کې د ژانر معلومول (ناول، شعري ټولگه، طنز، خاطرات او...).
- د ذوق له مخې د کتاب نوم اړوند يوه لنډه توضيح (البته شرط نه ده). خو دا يادون بايد وشي چې د پوښتۍ پرمخ تر دغو مشخصاتو زيات څه ليکل نه دي پکار؛ ځکه چې هم له لوستونکي د موضوع اصلي عنوان ورکيږي او هم د کتاب پوښتۍ باندې گڼه گڼه بڼه نه بريښي.
- د کتاب نوم: د کتاب دننه د لومړۍ پاڼې پر لومړي مخ هم د پاسنيو جزياتو کټمټ کارل.

- کتاب پيژندنه: په دويم مخ کې د اړوند کتاب ځانگړنې او نېټه کارل دي او په پای کې يې د خپرندوی پيژندگلو او حقوقي يادښت ته هم ځای ورکول کيږي.
- بسم الله: د دويمې پاڼې په لومړي مخ کې د بسم الله ليکل.
- ډالۍ/پيغام: په بل مخ کې يې د ډالۍ پيغام ته ځای ورکول؛ (خو دا کار هم په ذوق پورې اړه لري، شرط نه دی).
- ليکلر: د دريمې پاڼې په لومړي مخ کې ليکلر ته ځای ورکول.
- تقريظ/ستاينه: د شتون پر مهال له ليکلر روسته تقريظ ځای پر ځای کول؛ خو که نه وي، اندېښنه يې مهمه نه ده.
- پيليزه او سرريزه: ورپسې بيا پيليزه او بيا هم سرريزه. يادښت: شايد ځينو ته دا پوښتنه پيدا شي چې د پيليزې او سرريزې ترمنځ توپير څه دی؟ اسانه يې درته وايم، پليزه تر سرريزې مخکې راځي او په دې کې ليکوال په مستقيمه توگه له لوستونکي سره د اړوند کتاب د ليکلو او په ټوله کې د چمتو کولو په اړه يې خبرې کوي؛ يعنې ولې يې دغې موضوع ته پام شو او په څومره وخت کې يې څنگه اړوند مواد ترتيب او يو کتاب کې راټول کړل؟ دغه راز هغه کيسې هم کولای شي چې د ياد کتاب په چمتوالي کې له ستونزو، تجربو، مشاهدو او... سره مخ شوی دی.
- خو سرريزه بيا يوازې د کتاب په محتوا پورې اړه لري او په لنډه توگه د ټولو مطالبو تعريف پکې بيانېږي؛ البته يو ټکی چې بايد

هېر نشي، دا دی چې پیلیزه یوازې لیکوال لیکلی شي؛ خو سریزه هم پخپله لیکوال لیکلای شي او هم یې بل څوک.

- متن: بیا ستاسو د ټاکل شوي ترتیب له مخې د کتاب متن کارل.
- لمنلیک/تللیک (Footnote): کله کله په متن کې ځیني اصطلاحات او کلمات راځي چې توضیح او ژباړې ته اړتیا لري یا دا چې د ځینو نقل قولونو د سرچینو یادون ته اړتیا پېښېږي، په دغسې مواردو کې له لمنلیک نه گټه اخلو.
- البته لمنلیک په هغه مخ کې راځي، په کوم کې چې گونگ او د توضیح وړ الفاظ/کلمات وي؛ معمولاً لمنلیک د پاڼې په ټیټه برخه کې راوړل کېږي.
- سرچینې/منابع: د کتاب پای کې د هغو سرچینو یادول مهم دي چې د معلوماتو ترلاسي لپاره ترې گټه اخستل شوې وي.
- وپانگه: د ذوق یا اړتیا له مخې د اړوند متن د سختو یا نااشنا کلماتو وپانگه/د لغاتو ذخیره.

ليکنبې

ليکنبې: هغه بې غږه منل شوي سمبولونه دي چې د ليک اسانه لوستلو او په متن کې د غږونو د حالت بېلولو لپاره کارول کېږي.

منل شوي په دې معنا چې په هره ژبه کې کارول کېږي او په هره ژبه کې ورته ځانگړی نوم لري. لکه په انگريزي کې Punctuation، په روسي کې (زنکي پروه پيسانيا)، په پارسي کې علامات يا علامت گذاري او په پښتو کې ورته ليکنبې وايي.

د ليکنبې ارزښت: کله چې په متن کې ليکنبې پر خپلو ځايونو وکارول شي، نو نه يوازې متن په اسانه لوستل کېږي، بلکې د غږ او تون په بدلولو، د مفهوم له مخې د متن روښانه کولو، هنري کولو او جذابيت کې هم مهم رول لري.

دلته اړوندې مهمې او عامې نښې له بېلگو سره روښانه کېږي:

- کامه (،): کامه په ځينو نورو ژبو کې د واو بڼه لري؛ خو په پښتو کې د چپه پېښ يا چپه واو په شان ده چې خورا مهم رول يې خپل کړی دی.

کامه تل د کلمو او نومونو بېلولو رول لري، همدارنگه د لنډې دمې او د (او) له تکرار څخه د مخنيوي لپاره کارول کېږي.

لکه: زرگی، اسلم، عبدالله، مينه. که چيرې همدا نومونه داسې وليکو: زرگي او اسلم او عبدالله او مينه او... چې د (او) د تکرار له امله د ټول متن خوند له منځه ځي او لوستونکی يې له لوستلو ډډه کوي.

يا په كيسه كې: حسيب بنوونځي ته لار، هغه له واجد سره يو ځای ټولگي ته ننوت، بکسې يې له اوږو وبنوېلې او...

- **کامه ټکی (۴):** دا نښه په پښتو کې ځنډنښه هم گڼل کېږي چې د کامې (،) پرتله د لږ څه زیاتې دمې لپاره کارول کېږي. همدارنگه د هغو اوږدو جملو د جلا کولو لپاره راځي چې په ښکاره خپلواکې وي؛ خو په معنا کې یو تربله سره تړوا ولري. همدارنگه په هغو جملو کې چې (خو، اما، ځکه چې، یعنې) کلمې راځي، له هغو څخه مخکې کارول کېږي.

لکه: افغانان د سولې تړي دي؛ خو شرایط یې په ارامه نه پرېږدي.

یا: زه لوړې زدکړې نشم کولای؛ ځکه چې معاش مې کم دی. او...

- **ټکی (۰):** د بشپړې درېدا په هدف کارول کېږي. معنا دا چې کله جمله یا پارگراف ختمیږي، په پای کې یې باید ټکی کېښودل شي. دغه راز په لنډیزونو کې هم ترې گټه پورته کېږي. **لکه:** پاسنی پارگراف یې ښه بېلگه ده. **یا:** ا.ا.ج یا م.م او نور.

- **شارحه (:):** د یوې موضوع د روښانه کولو، تحلیلولو او ویشلو په مفهوم راوړل کېږي. **لکه** په لاندې ډولونو:

- د انسان د بدن غږي:
 - د کابل څلورو خواو ته لاندې ولايتونه پراته دي:
 - يو کال په څلورو فصلونو ويشل کيږي:
 - نوموړي وويل:
- ❖ سوالیه (؟): د هغې جملې يا وينا په پای کې کارول کيږي چې پوښتنه پکې مطرح وي.
- لکه: ستا نوم څه دی؟ افغانستان د اسيا په کوم لوري کې موقعيت لري؟ او ...
- ❖ نډايه (!): مخاطب ته په غږ کولو، د امر په کولو او يا له چا نه د يو څه غوښتلو پر مهال کارول کيږي.
- لکه: برياليه! يو ځل دلته راشه! دا کتاب خو ما ته راکړه!
- ❖ کش (-): دا نښه د نوم او ضمير تکرارېدو د مخنيوي لپاره د جملې په سر کې کارول کيږي؛ يعنې معمولاً په کيسه کې د کرکټر د وينا لپاره ترې گټه اخيستل کيږي.
- لکه:
- هغه وويل:
- ولې مکتب ته نه وې راغلی؟
 - ځواب مې ورکړ:
 - ناروغ وم.
 - ډاکټر ته لاړې.
 - هو، بلها درمل يې راکړل.

- ❖ **ليندۍ يا قوسونه ():** په لينديو کې د مبهمو کلمو يا نومونو، اصطلاحاتو او مخففاتو په اړه وضاحت ورکول کيږي.
- لکه:** ۱.۱.۱ ج (د افغانستان اسلامي جمهوريت)، هوسۍ (زمور بڼوونکې) مې بازار کې وليده.
- او ستراتيژي (تگلاره)
- يا هم داسې: چې هير دې نشي، دا ځل د (فېسبوک) ناول راته راواستوي.
- ❖ **غبرگې ليندۍ/قوسونه ():** کله چې په متن کې د بل چا نقل قول يا نظر را اخيستو ته اړتيا پېښيږي، نو بايد په دغو دوو لينديو کې راورپل شي.
- لکه:** د ولسمشر دغې خبرې چې «افغانستان بايد د نړۍ په اقتصادي او ترانزيتي څلورلارې بدل شي» خوند راکړ.
- يا: استاد وويل: «ژبه د يوې ټولني د هويت مهمه برخه ده».
- ❖ **درې ټکي (...):** د يو نوم او کلمې نه بڼودلو يا د دوام او يا په بڼکاره د يو نوم/برخې نه څرگندولو او يا هم د (داسې نور) په موخه کارول کيږي.
- لکه:** زياتره دولتي زمکې د ... مشرانو لخوا غصب شوي دي.
- يا:** اوس په اقتصادي، فرهنگي، سياسي او ... برخو کې زيات پرمختگ شوی دی.
- يا:** وچه ميوه لکه: مميز، بادام، پسته، نخود، غوزان او ...

- ❖ درې ستوري (***) : دا د څپرکو د بدلولو يا د برخو بېلولو په موخه کارول کيږي چې تر ډېره په ډرامه، ناول يا کيسه کې ترې گټنه کيږي.
- ❖ مایل خط (/): دا نښه چې په همدغه کتاب کې هم کارول شوې، د (يا، يعنې) په معنا ترې استفاده کيږي.
لکه: مقاله/ليکنه، سوژه/موضوع، پايله/نتيجه او...
- ❖ تلکرنښه/انډر لاین (U): هغه عنوان، کلمه يا جمله چې ليکوال يې مهمه بولي او غواړي د لوستونکي پام ورته جلب کړي، نو له تلکرنښې استفاده کوي.
لکه: مطالعه د ليکوالۍ پو اصل دی.

د ليکنښو کارولو او د متن ترتيبولو په اړه ځينې مهمې لارښوونې

❖ په متن کې د کلمو ترمنځ واټن په پام کې نيول: په معياري ډول د دوو کلمو ترمنځ بايد د سپس «واټن» تڼۍ يو ځل کېکارل شي.

❖ د ليکنښو په کارولو کې معياري واټن رعایتول: گڼې کېدای شي د لوستلو پر مهال لوستونکي له ستونزې سره مخ شي.

دا موضوع په دغو څو مثالونو کې روښانوو:

➤ د جملې په پای کې چې کله ټکی، کامه، شارحه، ندایه

او يا کومه بله نښه ږدي، نو د جملې د پای کلمې پورې

بې ونښلوی. مثلاً: د روستۍ کلمې او نښې ترمنځ

سپس يا واټن مه کاروی. له دې پرته د ځينو بدلونونو له

کبله کېدای شي د هغې نښې ټاکلی ځای هم بدل شي؛

يعنې د کرښې بشپړیدو يا انټر کولو سره هغه لاندې

کرښې ته راشي او...

➤ د نومونو يا کلمو په بېلولو کې هم چې کله کامه کاروو،

نو کامه بايد د لومړۍ کلمې سره نښتې او ورپسې بلې

کلمې سره يو واټن ولري. لکه: مېز، څوکۍ، ټولگی

او...

➤ که چېرته کامه يا نورې نښې په داسې توگه وکارول شي

چې هم د لومړنۍ او هم د ورپسې کلمې ترمنځ يو- يو

واټن ولري، نو بيا به په متن کې د ځينو بدلونونو يا انټر

- کولو له امله اړوند نښه بې مفهومه او ځانته پاتې وي.
- لکه: کتاب ، قلم ، کتابچه ، مېز ، څوکۍ ، تباشير او ...
- د لينډيو يا قوسونو له کارولو سره بايد د لينډۍ دننه په دواړو خواوو کې د متن او لينډيو ترمنځ واټن په پام کې ونه نيول شي؛ ځکه چې کېدای شي د کمپيوټري بدلون يا د کرښې بشپړيدا پر مهال يوه لينډۍ پاس کرښه کې پاتې شي او بله د اړوند متن سره لاندې کرښې ته ولېږدېږي او يا هم بالعکس.
- په ټوله کې ويلای شو چې نښې خپلواکې نه دي او معمولاً د لومړۍ کلمې يا جملې اړوند ګرځي؛ خو دا چې دلته د لينډيو موضوع هم مطرح ده، نو دواړه لينډۍ يوازې په هغه متن پورې اړوندېږي چې په منځ کې يې شتون لري او بايد نښتې بڼه ورسره ولري.
- د مايل (/) خط په اړه هم يادون مهم دی او هغه دا چې د دغه خط دواړو خواوو ته بايد کلمې نښتې بڼه ولري او هېڅ ډول واټن ته پکې اړتيا نشته؛ ځکه چې له مايل خط روسته کلمه د لومړۍ هغې اړوند او همفهومه ده او مايل خط د دواړو کلمو د بېلوالي په هدف نه، بلکې د تړاو په موخه کارول کېږي، چې له دې پرته کېدای شي د کمپيوټري بدلون له امله د دواړو کلمو ترمنځ تړاو او

مفهوم تر پوښتنې لاندې راوړي. لکه: ليک/خط،

ډيل/معامله، پوستکالی/سافتوير او...

❖ د کرښو ترمنځ واټن (Single Line Spacing): د کرښو ترمنځ واټن

بايد د يوې مناسبې کرښې په اندازه وي.

❖ ليکبڼه (font): د هرې برخې او سويې لپاره بايد مناسبه ليکبڼه

غوره شي؛ خو د کتاب دننه متن لپاره واضحه او ساده ليکبڼه خورا

مهمه ده.

❖ ليک کچ (font size): معمولاً د ليک کچ (سايز) بايد ۱۲/۱۳

وي.

❖ شمېرې کارول: په متن کې د عنوانونو او اجزاوو لپاره د شمېرو او

الفبا له زياتو کارولو بايد ډډه وشي، گڼې د لوستلو پر مهال له

لوستونکي لوری ورکېږي.

❖ د متن بريد: د کرښو د پای سروته بايد سره برابر وي؛ يعنې متن

بايد (Justify) شوی وي.

❖ شمېرې/ارقام او عدودونه: ښه ده چې په متن کې له پښتو عددونو

کار واخلي؛ خو که څوک لاتيني اعداد کاروي، باک نه لري. البته

د پام وړ خبره دا ده چې د کتاب له پيله تر پايه بايد شمېر په يوه ژبه

وي، که هغه لاتيني يا پښتو وي، توپير نه کوي، مهمه دا ده چې په

مسلسل ډول د يوې ژبې شمېر وکارول شي.

- ❖ **ځانگړي معلومات:** که په متن کې جدول يا انځورونه کارېدل، نو د انځور اړوند لنډ معلومات/عنوان بايد د انځور لاندې او د جدول هغه د جدول پر سر وليکل شي.
- ❖ **تب/Tab:** د هر پارگراف د سر کرښه په يو ځل تب Tab کېکابلو سره دننه بوځي. البته دا ځانگړنه يو ډول سليقوي او ذوقي وېلې؛ ځکه په ځينو کتابونو کې ورته توجه نه کېږي؛ خو په هر حال، تاسو هم د خپل ذوق له مخې مخکې لاړ شئ، لکه زه.
- ❖ **د مخونو شمېرې:** د مخونو شمېرې د کتاب د اصلي موضوع د پيل له مخ څخه پيلېږي؛ يعنې که له څپرکو نه استفاده شوې وي، له لومړي څپرکي شمېره پيلېږي. البته له دې مخکې مخونه (د بسم الله تر مخ پورې) د الفبا يا رومي شمېرو په مرسته په نښه کېږي او له هغو مخکې نور مخونه نه شمېرې لري او نه الفبا توري؛ هغه يوازې د عنوان/نوم او ډالۍ مخونه دي.
- ❖ **سرچينې/منابع:** سرچينې د کتاب د پای برخه کې په څو ډولونو کارل کېږي؛ خو زه يې يوازې درې ډوله درته راخلم: لکه: د ليکوال تخلص، د ليکوال اصلي نوم، (د خپرېدا کال)، د کتاب يا مقالې يا رسالې نوم، خپرندوی، ښار/ځای. بېلگه: کمال، کمال الدين، (۱۳۸۶ل)، مديريتې مهارتونه، بيهقي خپرندوی، کابل.
- يا: ليکوال، کتاب/مقاله، ژباړن، خپرندوی، ځای، چاپ کال.**

بېلگه: حميدى، نسرين، شنه كوتره، ژباړنه، هوسى الفت، افغان

خپرنځى، كابل، ۱۳۹۷ل.

يا: ليكوال، كتاب/مقاله، كال

بېلگه: حبيبي، عبدالحى، پته خزانه، ۱۳۲۲ل

د ځينو نومونو، اصطلاحاتو او فعلونو تفکيک او کره کول

دا بيخي ناسمه ادعا ده چې وايي:

(پښتو چې څنگه ويل کيږي، همغسې ليکل کيږي).

البته په سر کې يو بل مهم يادون کوم او هغه دا چې په مرکب نوم يا کلمه کې د واټن (سپيس) او (ه) توري لپاره په هممهالي ډول هېڅ ځای نشته او دا په پښتو ادبياتو کې له پخوا منل شوی اصل دی؛ دا چې دغه اصل د کمپيوټر په دوره کې په بشپړ ډول نه دی رعایت شوی، لاملونه يې په ټوله کې له واحد او ټاکلي معيار پرته د ليکوالانو او ادیبانو لهجوي او ځان ځانته فعاليت دی او ترڅنگ يې په هېواد کې له کلونو راهيسې د سياسي بحران، فرهنگي يرغل او ټولنيزې گډوډۍ د دوام منفي اغېز هم له پامه نه شو غورځولی.

دا چې دا اصل په تدريجي ډول منل کيږي، دليل يې دا دی چې کله په فردي توگه يې معياري او منطقي بڼه ښودل شوې يا ښودل کيږي، نو طبعاً د دا ډول بدلون لړۍ به ورو او له سليقوسره جوخته روانه وي؛ ځکه چې منل يې په ټولنه کې ستونزمن او له عادت ليرې بريښي؛ خو دا بايد هېر نشي چې انسان د خپل خاصيت له مخې له هر نوي څيز سره عادت کيدلای شي؛ اما د دغه عادت موده له مخکې نه شي ټاکل کيدای، نو اړينه دا ده چې دغسې قاعدې بايد د يو رسمي ارگان يا ټولني لخوا د يو معيار په بڼه د منلو لپاره وړاندې شي.

د ياد واټن د نشتوالي ثابتېدا په اړه خورا زيات مثالونه شته چې اوسمهال په بشپړ ډول منل شوي هم دي؛ خو مهمه موضوع دا ده چې نور بايد د سليقو

او خپلچاری له تنگ ماحوله راووځو او هر گام د يو ټاکلي معيار له مخې پورته کړو.

د بېلگې په توگه: ډه ډه/ډډه، زه په/زړه، له پاره/لپاره، برخه من/برخمن، برخه ليک/برخليک، هيله من/هيلمن، شته من/شتمن، پانگه وال/پانگوال، وسله وال/وسلوال ورپه سې/ورپسې، هغه سې/هغسې، کومه سې/کومسې، دغه سې/دغسې يا بېره نۍ/بېرنۍ، ننه وتل/ننوتل او...

که په دې اړه زه پوښتنه وکړم چې ولې د ځينو کلمو لپاره ياد اصل منل شوی او د ځينو لپاره نه؟ شايد ځينې فکرونه ځواب او دليل ورته ولري؛ خو گمان نه کوم چې د ځواب يا دليل منطق يې هومره پياوړی وي چې د نوي فکر ترڅنگ د ټکنالوجۍ سراسري پراختيا هم په اسانه قانع کړي.

دغه راز په ځينو نورو مواردو کې هم د (ه) توري د کارولو پر سر اختلاف شته، چې ځينې يې گرامري او مفهومي توپير ته پام نه کوي او لکه څنگه چې ويل کېږي، د هر حالت لپاره يې همغسې يو شان ليکي؛ خو ځينو بيا دا توپير منلی او له قاعدې سره سم روان دي.

لکه: په خپله/پخپله، زده کړه/زدکړه، زده کوونکی/زدکوونکی، په کار/پکار او...

د يادولو ده چې پانسو بېلگو کې زدکوونکی يوازې د اسم يا کلمې په توگه ځکه مستثنا دی چې په ملي ترمنالوجۍ کې يې پېژند/تعريف ځانگړی شوی او له نوم پرته بله بڼه نلري؛ خو البته د يادې قاعدې له جوړښته يې نشو وپستلی؛ نورې بېلگې د کلمې په چوکاټ کې جلا او د جملې په چوکاټ کې جلا مفهوم وړاندې کوي، چې لاندې پرې لنډه رنا اچوو:

- **پخپله/په خپله:** دا دواړه بېل بېل مفاهيم دي؛ پخپله هغه مهال گډ ليکل کيږي چې (په) مستقله بڼه ونلري، بله دا چې پخپله د هر حالت لپاره همدغسې په بنځينه بڼه ليکل کيږي؛ يعنې پخپل ليکل يې ځکه سم نه دي چې هم د نارينه او هم د بنځينه منسوب لپاره پخپله يو اصل دی. لکه: «زه خپلې جامې پخپله اغوندم» يا «سليم غټ شوی او بنوونځي ته پخپله ځي».
- خو په خپله ځکه جلا ليکل کيږي چې دغلته (په) خپلواکه/مستقله بڼه لري؛ البته دا خپلواکي د جملې له حالت څخه څرگندېدلای شي.
- لکه: «زه په خپله کوټه کې يم» يا «هغه په خپل موټر کې ځي راځي». دلته په ځانته او خپله/خپل ځانته معناوې خپلوي؛ چې «زه پخپله کوټه کې يم» او «هغه پخپل موټر کې ځي راځي» بڼې يې ناسمې دي.
- **زده کړه/زدکړه:** لومړۍ هغه يې چې د زده کړه په بڼه ليکل کيږي، د امريه جملې حيثيت لري؛ يعنې زده جلا او کړه جلا معناوې خپلوي او د مخاطب پر وړاندې د امر په توگه کارول کيږي. لکه: «بريالیه خپل درس دې زده کړه»، «هله نو دا درس خو زده کړه» يا غوټۍ انگرېزي زده کړې ده.
- دويمه هغه يې چې بايد د تعليم، درس يا Education مترادفه وي، پکار ده چې همغسې د کلمې/نوم په بڼه وليکل شي. لکه: «د تخنيکي او مسلکي زدکړو اداره»، «د لوړو زدکړو وزارت»، «د

يونسف اداره د بېلابېلو زدکړو لپاره فرصتونه برابر وي» يا «غوارم لورې زدکړې وکړم».

- پرله پسې/پرلپسې: لومړۍ هغه يې بيخي د لهجې (وينا) له مخې ليکل کيږي چې نه يوازې د کلمې اطلاق نشي ورته کېدای، بلکې د واحد مفهوم وړاندې کولو په توگه روښانه تعريف هم نشي خپلولی.

لکه: پر جلا، له جلا او پسې جلا؛ چې يو تر بله متضادې معناوې لري او په همدغسې حالت کې يې يو ځای کول (د کمپيوټري نيمه واټن/سپس سره سره) بيا هم لوستونکی (په تېره د بلې ژبې ويونکی) نه يوازې قانع کولای نشي، بلکې نورې پوښتنې ورته پيدا کوي. نو د دې لپاره چې هم مو معيار منلي وي او هم مو له نامورده پوښتنو خپل ادبيات ژغورلي وي، د (واټن «سپس» او «ه» توري) د حذف کولو قاعده پلې کوو او ليکو: پرلپسې

په دې اړه بايد هغه اصطلاحات/کلمې يو ځل بيا مثال درکړم چې له پخوا منل شوي؛ خو د قاعدې په اړه يې چا فکر نه دی کړی؛ کيدای شي په دې اړه اختلاف هم له منځه لاړ شي. مثلاً: (هم هغه سې) په همغسې، (کومه سې) په کومسې، (هغه سې) په هغسې، (دغه سې) په دغسې او... معمول شوې دي.

- په کار/پکار: په ډېره ساده ژبه يې روښانه کوم؛ کله چې فاعل د يو کار ترسره کولو لپاره اړ وېستل کيږي يا شوی وي، نو پکار ورته ليکل کيږي. لکه: هغه ته پکار ده چې کار وکړي؛ يا پکار ده چې

لاسونه سره ورکړو. د دې لپاره چې لا زيات وپوهېږئ، نو د پکار لفظ د لازم، اړين يا اړتيا او حتمي معنا ورکوي؛ يعنې يوځای کارول يې سم دي؛ خو له دې پرته په بل هر حالت کې په کار ليکل سم دي. لکه: زما په کار کې څه کار لري؟ يا زه مې په کار کې د چا مداخله نه منم او... دلته له ورايه ښکاره ده چې (په) يو خپلواک توک دی.

- ځان ته/ځانته: په لومړۍ هغې کې ځان جلا او ته جلا ځايونه او معناوې خپلوي چې د ځان لپاره د نسبت ورکولو پر مهال کارول کېږي؛ يعنې د ځان او ته کلمو موقعيتونه د خپلواکۍ له مخې بېل دي. لکه: «زه خپل ځانته بوټونه اخلم» يا «هر څوک يې ځان ته گټي».

خو ځانته چې د واحدې کلمې بڼه لري د جلا، يوازې، ځانگړی او تنها معنا ورکوي، چې موقعيت ته په کتو بايد له هغه بل ډول سره يې په تفکيک ځکه وکارول شي چې دغلته «ته» خپلواکه نه ده. لکه: زه ځانته ناست يم، هر يو ځان ځانته کار کوي.

- منځ ته/رامنځته: کله چې په سر کې د (را) مختارې ونلري، نو منځ جلا او ته جلا ځايونه او معناوې لري؛ خو که (را) يې درلود، بيا يې گډ ليکل ځکه حتمي دي چې د واحدې کلمې بڼه غوره کوي او د يوې معنا اصطلاح ترې جوړېږي. لکه: (کښتۍ د اوبو منځ ته ورسېده)، (کښتۍ په لومړي ځل د نوح لخوا رامنځته شوه).

د يادولو ده، ډېری نور الفاظ او صفتونه (ستاينومونه) هم شته چې د واحدې معنا وړاندې کولو پر اساس بايد گډ وليکل شي؛ ځکه چې اوس د قلم ځای تر ډېره کمپيوټر نيولی او د کمپيوټر په تحرير کې بايد هغه الفاظ يوځای وليکل شي چې يوه معنا لېږدوي او اړوند توکونه پکې خپلواک نه وي. لکه: بې وزله/بېوزله، بې وسه/بېوسه، غيرت من/غيرتمن، بې شکه/بېشکه، بې ساري/بېساري او...

د مرکبو نومونو د څرنگوالي په اړه لنډ بحث

د هغو مرکبو نومونو د ليکلو څرنگوالي په اړه مو دوو ټکيو ته پام را اړوم، چې له دوو کلمو/نومونو جوړ وي:

يو - په سر کې بايد نسبتې (د) ونلري.

دوه - گډ وليکل شي.

۱ - په سر کې بايد نسبتې (د) ونلري: که چېرې په سر کې (د) ولري، بيا يې نوم نه، يوه داسې نامانوسه/نامعلومه جمله بللی شو چې پکې د نسبت موضوع مطرح وي. لکه: د کابل پوهنتون، د کانتينينټل هټل، د اسيا مارکېټ او... ځکه چې يو خو له ورايه دغلته بې منطقه مالکيت بنودل شوی او بله دا چې د متن په منځ کې لوستونکی د جملې پاتې برخې ته په تمه کيږي، حال دا چې ليکوال به هغه د جملې په بڼه نه، د نوم په بڼه کارولی وي.

د دې لپاره چې هم په قاعده برابر ليکل وشي او هم پاسني اړخونه په پام کې نيول شوي وي (کابل پوهنتون، کانتينينټل هټل، اسيا مارکېټ او...) ليکل يې سم دي. دلته يو بل يادون هم اړين دی او هغه دا چې پښتو قاعدې د دوو او ان درېو کلمو مرکب نوم هم له ياد نسبتې (د) پرته منلی دی/شي. لکه: حامد کرزی هوايي ډگر، سپين کلی جامع جومات او... خو دا چې (د) حامد کرزي هوايي ډگر، د سپين کلي جامع جومات) ليکل کيږي، البته که (د) يې په سر کې راشي، نو بيا همغه د مالکيت مفهوم وړاندې کوي او د نوم له حيثيت نه يې باسي.

۲- گډ وليکل شي: د دوو کلمو د مرکب نوم گډ ليکل ځکه شرط دي چې لوستونکی يې مستقيماً په حيثيت/تعريف پوهيږي او د لوستلو پر مهال يې د مفهوم کره کولو لپاره نه تم کيږي. بېلگې يې په لاندې جدول کې روښانه شوي دي:

گډ ليکل (سم)	جلا ليکل (ناسم)	گډ ليکل (سم)	جلا ليکل (ناسم)
توپکوال	توپک وال	لاسيوی	لاس نيوی
خپلچاری	خپل چاری	ځانونه	ځان وژنه
روغتون	روغ تون	ځانونږي	ځان وژني
...	...	لاسوهنه	لاس وهنه
...	...	رامنځته	رامنځ ته
		تگلاره	تگ لاره
		کړنلاره	کړن لاره

يادښت: ځينو کم شمېر کسانو ته يو ډول اندېښنه ور پيدا شوې چې گواکې په (پلورنځي، خپرنځي او...) مرکبو نومونو کې د (ن) توري اضافه دی او بايد پر ځای يې (پلورځی، خپورځی) وليکل شي، چې ليکي يې هم. نو د دغو ښاغليو نظر او فکر ته د درناوي ترڅنگ، مننه ترې کوم چې د پښتو ادب کره کولو او پراخولو لپاره غور او فکر کوي؛ ځکه دا زمونږ ټولو گډ مسووليت دی چې خپلو ادبياتو ته کار وکړو؛ خو البته دا مشوره هم ورکوم چې هر نوبت او بدلون بايد تر خپل حده منطق او معقوليت ولري، گنې له گنې يې زيان ډېر دی.

راځو خپل بحث ته! د بېلگې په توگه (پلورنځۍ) تر بحث لاندې نيسو:
دلته د پلور او ځي ترمنځ د (ن) توري په کوم دليل زيات شوي او بيا ځيني
بناغلي يې د کوم دليل له مخې ترې لېرې کوي؟
د بناغلو په دليل نه پوهېږم او نه مې هم ترې پوښتنه کړې؛ خو زه له همدغه
ځايه ويلي شم چې په دې اړه کوم معقول دليل نلري او يوازې دا يې پتېلې
چې (پلور) هم صحيح او (ځي) هم، په دغه منځ کې نو د (ن) توري څه
کوي؟

خدای دې وکړي چې دا بحث رانه اوږد نشي او هيلمن يم چې په لنډه توگه
يې له گرامري پېچلو اصطلاحاتو پرته په ډېره ساده ژبه درته روښانه کړم.
لومړی خو دا چې روزنتون، زېړنتون پوهنتون/پوهنځی، پلورنځی، کتنځی
او ورته نور ترکيبي نومونه د هيواد په ملي ترمنالوجۍ کې ثبت شوي او د
بدلېدو جرأت يې په هيڅ ډول سم نه دی.

بل مهم ټکی دا دی چې په دغو نومونو کې اړوندې قاعدې ډېر سم او
منطقي قضاوت کړی؛ دا چې ځيني ورباندې سر نه خلاصوي، شايد د هغو
خپله ستونزه وي، اما په دغو نومونو کې چې کوم ترکيب بڼه موندلې، باور
وکړئ که په ډېرو ژبو کې يې د سلاست، معقوليت او اختصار ساری وي.
لنډ يې درته وایم، که (پلورنځۍ) په (پلورځۍ) وليکل شي، نو واحده معنا او
سلاست خو يې پرېږده د (پلور او ځي) ترمنځ د اړیکې منطق يې څنگه
روښانه کېدلای او څنگه نورو ته قناعت ورکولای شي؟

دا چې وايي، ولې په دغسې نومونو کې د (ن) توري ته ځای ورکړ شوی،
سمه ادعا نه ده؛ ځکه چې (ن) د دغو نومونو په ترکيب کې د لومړي توک

برخه ده او لېرې کول يې نه يوازې په اړوند ترکیب کې د شته کلمو د ترکیب اړیکه له منځه وړي، بلکې اصلي او واحد مفهوم يې هم پاشل کيږي.

لکه: پلورنه، پوهنه، کتنه، روزنه، زېږېدنه، خپرېدنه، ښوونه، پالنه او... که چېرې دغه نومونه/کلمې د ځی له روستاږي سره د مرکب نوم په چوکاټ کې يوځای کړو، نو په ترتيب سره يې داسې ليکو: پلورنځی، پوهنځی، کتنځی، روزنځی/روزنتون، زېږنځی/زېږنتون، خپرنځی، ښوونځی، پالنځی او... په داسې حال کې چې پلور ځی، پوهه ځی، کتو ځی، روزل ځی/روزلو ځی، زېږېدو ځی/زېږ ځی، خپرېدو ځی/خپور ځی، ښوولو ځی، پاللو ځی او... د نوم په قالب کې ځکه نه نشي گڼل کېدای، چې پورتي اصول پکې له منځه تللي او که فرضاً اصول له پامه وغورځوو او د نوم په توگه يې ومنو، بيا به هم بشپړ او روښانه نوم/سرليک ځکه نه وي؛ چې په دغسې وضعيت کې د نسبي (د) کمې پکې له ورايه ښکارېږي. لکه: پلور ځی (د پلور ځی)، پوهې ځی (د پوهې ځی)، کتو ځی (د کتو ځی)، روزلو ځی (د روزلو ځی)، زېږېدو ځی (د زېږېدو ځی)، خپرېدو ځی (د خپرېدو ځی)، ښوولو ځی (د ښوولو ځی)، پاللو ځی (د پاللو ځی).

قاعده داسې ده چې کله د تون، ځی/ځای روستاږي سره په مرکب قالب کې بله کلمه يوځای کيږي، نو له ياد روستاږي مخکې فعل بايد جاري حالت خپل کړي يا هم ساده نوم وي، څو په ياد ترکیب کې د ځايېدو وړ وگرځي.

لکه: د (روزل) فعل په (روزنه) بدلېږي او بيا د (روزنتون) ترکیب جوړوي، د (پلور) کلمه په (پلورنه) بدلېږي او بيا د (پلورنځی) ترکیب جوړوي او

همدارنگه (پوهه - پوهنه/پوهنتون)، (کتل - کتنه/کتنځی)، (ويشتل - ويشتنه/ويشتنځی) او ...

ډاډه يم، دلته به تاسو خامخا دا پوښتنه کوی چې ولې د (روغتون، وسلتون، مرستون، وړکتون، کارځی، خوښی او...نومونه) د دغې قاعدې خلاف دي؟

په هېڅ ډول د اړوندې قاعدې خلاف نه دي، مخکې يادون وشو چې د دا ډول ترکيبي نوم لومړۍ کلمه بايد خامخا ساده نوم يا جاري فعل وي، چې بيا د يو مرکب نوم تشکيلولو په موخه له (تون، ځي) روستاړو سره د يوځای کېدو جوگه کېدای شي. لکه: کارځی/کارخونه، وړکتون، تلخونه، خوښی، ليکخونه، وسلتون، مرستون او ...

د پاسني تفکيک او کره والي دوام

د دې ترڅنگ ځينې نور (خپل او پردي) اصطلاحات او الفاظ هم په پښتو کې په ناسم ډول معمول شوي چې جدي گڼل يې خورا اړين دي او په منطقي او اصولي توگه، سم هغه يې بايد معيار وگرځي. لکه په لاندې ډول:

- صورت مومي/بڼه مومي: (صورت مومي) پردی ليکدود دی چې د پارسي (صورت می گیرد) کټمټ ژباړه ده. په پښتو کې د جملې له مخې «بڼه مومي، کيږي يا ترسره کيږي» سم دي.

- يو/يوو: دا دواړه هم بايد د ليکلو له لارې سره بېل کړو، همدې ته معياري کېدل وايي. يو د پارسي يک او د انگرېزي ونډ په معنا دی او يوو د یم جمع مصدر دی چې د جمع متکلم لپاره په روان او تېر جاري حالت کې او وو يوازې په تېر حالت کې کارول کيږي. لکه: مور دواړه ورونه يوو، مور په يو کور کې اوسېدلي يوو يا زه به يو کار وکړم او...

يادښت: په پښتو کې هغه نومونه خورا زيات دي چې په ورته/مشابه تورو ليکل کيږي؛ خو معناوې يې سره بېلې دي. دا ستونزه بايد يوازې په نومونو کې پاتې شي او په فعلونو/مصدرونو کې يې تکرار يوازې زمور بېغوري او نيمگړتيا ښيي بس.

- قرار لري: له پارسي راخيستل شوې اصطلاح ده، چې پښتو کې يې سمه بڼه: (شته، پروت دی/پرته ده) ټاکلې شو. همدارنگه ځينې نور مثالونه هم شته چې په ناسم ډول زمور پر ادبياتو راتپل کيږي. لکه: په دې صورت کې، انجاميږي، پرته له دې او... چې پارسي

هغه يې په ترتيب سره (در اين صورت، انجام می شود، بدون اين) او... البته سمه بڼه يې داسې ليکو: په دغه حالت کې، ترسره کيږي، له دې پرته او...

- په پرتله/پرتله: د (په پرتله) تلفظ نه يوازې بېخونده دی، بلکې د (په) او (پر) نسبتې تورو ترمنځ ټکر هم مفهوم او هم تلفظ ته صدمه رسوي؛ پکار ده چې يوازې پرتله وکارول شي چې بيا يې منطق هم له معنا سره سمېږي. په دې اړه پخپله هم غور او فکر کولای شئ، کېدای شي لا بڼه قانع شئ.

- ولاړ/ولاره، لار/لاره: د دغو فعلونو هر يو يې پر خپل ځای سم دی. په پښتو کې ولاړ/ولاره د (درېدو، انتظار) په معنا کارول کيږي او لار/لاره د تلو يا تگ په معنا. لکه: زه درته ولاړ/ولاره يم. هملته ولاړ اوسه. همدارنگه: ته لار/لاره شه، زه دلته ولاړ/ولاره يم.

- کچه/کچ: دا اصطلاحگانې هره يوه جلا جلا معناوې لري او نه ښايي چې د کچ پرځای کچه وکاروو. کچه د خام/خامې معنا لري او کچ معمولاً اندازې يا سطحې ته وايي. لکه: «د افغانستان په کچ اتلولي يې خپله کړه، لومړی يې کچ واخله، بيا يې جامې وگنډه» يا «دا لاره کچه ده او هغه پخه».

خو که داسې هم وليکل شي لکه: د لېسانس تر کچه يې زدکړې کړې دي. توپير نه کوي؛ ځکه چې دغلته نسبتې (ه) په پښتو ادب کې يو اصل دی او په ژبني تخفيف سره يې له کلمې سره نسبتې

حيثيت خپل کړی دی. لکه: زه پرون تر کابله لاړم، تر پرونه دې څه ويل، له اسمانه را ولوبده او...

د يادولو ده چې که پاسنی مثال داسې وليکو: د لېسانس تر کچې يې زدکړې کړې دي. سمه نه؛ ځکه چې دلته د کچې لفظ د کچه بل حالت دی او معمولاً په پښتو کې هغه کلمې چې روستی توری يې (ه) وي، د جمع حالت لپاره په (ې) بدلېږي. لکه: سپکه/سپکې، لوږه/لوږې، وينه/وينې، سترگه/سترگې او...

• **نژدې/نژدې/نژدې:** منم چې د نژدې پرتله نژدې زيات ليکل کيږي؛ خو دا چې پښتو ژبه بايد له گاونډيو ژبو سره په مشترکو تورو کې پوره او منطقي ونډه ولري، ښه دا ده چې پښتو ويونکي هم تر يو حده ممکن او منطقي نرمښت غوره کړي؛ هغه په دې معنا چې په ويلو کې د نژدې پرځای نژدې زيات تلفظ کيږي، نو ولې يې ليکل هم په نژدې ونه کړو؟ چې البته لغوي مفهوم يې هم تر هغو دوو روښانه او ورسره سم دی.

• **له بده مرغه/له نېکه مرغه:** سمه ده چې دا اصطلاحات اوس معمول شوي دي؛ خو که چېرې په اصلي بڼه وليکل شي، د معيار په نوم يو څه ته به مو منطقي ژمنتيا ښودلې وي.

مثلاً: بدمرغي/نېکمرغي دوه عامې اصطلاحگانې دي چې د پارسي بدبختي/خوشبختي مترادفې دي؛ خو د «له بده مرغه/نېکه مرغه» ليکلو سره يې نه يوازې کلمه يا اصطلاح پر جمله بدلېږي،

بلکې د کلمو د التباس يا ورتوالي له امله مفهومي پوښتنې هم زېږوي؛ نو!

له بدمرغيه/له نېکمرغيه يا له بدمرغه/له نېک مرغه ليکل يې له اصلي مفهوم سره ښه اړخ لگولی شي. په دې سره به له يوې خوا د الفاظو د ورتوالي له ستونزې ووځو او بل به د کلمې اصالت هم زيان نه وي ليدلی.

- دغه/دغو، هغه/هغو: په پښتو کې ضميرونه د صفت او نوم تابع وي، کله چې د هغو حالت بدلېږي، د ضميرونو بڼه هم ورسره بدلون مومي.

لکه: (د دغه کتابونو لپاره راغلم) ناسمه او (د دغو کتابونو لپاره راغلم) جمله سمه ده. يا (د هغه خلکو) ناسمه، (د هغو خلکو) سمه ده. معنا دا چې دغه/هغه د مفرد او دغو/هغو د جمع لپاره کارول کېږي. لکه: دغه سړی، هغه قلم يا دغو هلکانو، هغو نجونو او...

د يادولو ده چې د دريم حاضر ښځينه څه/چا او همدارنگه په مغايره حالت کې د ښځينه مفرد څه/چا لپاره اړوند ضميرونه داسې ليکل کېږي: دغې/هغې لکه: د دغې کوټې دروازه نشته يا زه له هغې سره مينه لرم.

- که چېرې وليکو: د دغه/هغه کوټې دروازه نشته (سمه نه ده) او... ښوول/ښودل: دا دواړه هم جلا جلا مفاهيم دي. ښوول د روزلو، ور زده کولو يا درس ورکولو په مفهوم کارول کېږي؛ خو ښودل بيا

يو شى نندارې ته د اېنودو يا ښکاره کولو په مفهوم منل کيږي. لکه: مور ښوونکي ته ښوونکي نه شو ويلی. دغه راز ځان ښوونې ته ځان ښوونه نه شو ويلی.

- کاروونکي/کارکوونکي: کاروونکي او کارکوونکي هم جلا مفاهيم دي، چې لومړی هغه د وسيلې يا استعمالوونکي په معنا کارول کيږي او دويم يې د اداري ترمنالوجۍ برخه ده چې د دري ژبې د (کارمند) مترادف دی.

- گوندي/گواکې/گني: گواکې او گوندي هغه اصطلاح گانې دي چې په تلفظ او تورو کې توپير لري، معناوې يې هم سره متفاوتې دي او بايد يوه د بلې پرځای ونه کارول شي. گوندي معمولاً د (شاید، کېدای شي او يا په ټوله کې د اټکل او احتمال) لپاره کارول کيږي. لکه: استاد گوندي راشي، سليم گوندي خدای ساتلی وي، نن گوندي باران وشي.

خو گواکې نيابتي او توضېحي کلمه ده چې د يو څه روښانه کولو لپاره کارول کيږي. لکه: له چلنده يې داسې برېښېده چې گواکې هېڅ خبره نه نشته، هره خبره يې داسې کوله چې گواکې هېڅ ملامت نه وي.

همدارنگه گني هم هغه اصطلاح ده چې په ليکنو کې يې عادي حيثيت خپل کړی او معمولاً د ټينگار، گواښ او خبراوي په حالت کې کارول کيږي؛ لکه: پيسې راسره نه وې، گني هغه جوړه مې اخيسته. زه مې خپل حق غواړم، گني بيا گيله ونکړې.

- لور/لوری: ځینې کسان ليکي: زه د کابل په لور روان یم، د بریا په لور مې یو گام واخیست او... چې سم یې نه ليکي. لور او لوری جلا مفاهیم دي او پکار ده چې په متن کې د دواړو مفاهیمو اصلي بڼې د لهجې یا بې تفاوتۍ قرباني نشي. البته د پاسنیو جملو سمه بڼه داسې ده: زه د کابل په لوري روان یم، د بریا په لوري مې یو گام واخیست.
- ترسره کېدل/سرته رسېدل: ترسره کېدل د کار کولو یا کېدلو په مفهوم یوه اصطلاح ده او سرته رسېدل د کار انجام یا پای ته د رسېدو په معنا ليکل کېږي. لکه: زه خپله دنده ترسره کوم، زموږ رییس د کار په ترسره کېدا زیات خوشحالیږي او یاده پروژه یوه میاشت پس سرته رسېږي، چې کله مې زدکړې سرته ورسېدې او.... یعنی که لږ نور هم دا موضوع روښانه کړو، نو ویلای شو چې ترسره کېدل د یو څه/کار په جریان یا لږ کې کارول کېږي او سرته رسېدل د یو څه/کار بشپړېدا یا پای ته رسېدا لپاره کارول کېږي.
- لر و برلر او بر: دا او نور لکه ښک و ښنگ، تېر و بېر، سر و مال او... پارسي ترکیب دی چې په پښتو کې د (او) پرځای د (و) کارول نه اصل لري او نه په قاعده برابر دي؛ ځکه دلته د ویلو/لهجې تابعیت شوی او دا کار سم نه بریښي. که چېرې سم وي، نو په ټولو مواردو کې ولې نه رعایت کېږي؟

لکه: لوږه او تنده، مړی او ژوندی، خوله او پزه او...
 دا سمه ده چې په خوله یوازې (واو) تلفظ کېږي، نو دا خو د دې
 معنا نلري چې موز دې خپل ليکنيز معيار او اصل له پامه
 وغورځوو، څوک يې چې څنگه وايي، مخه يې خلاصه ده؛ خو
 اصولو ته دې زيان نه اړوي.

- ځمکه/زمکه: ځمکه (ناسمه) او زمکه (سمه) ده؛ دلايل يې دا دي چې يو خو به له هغه ناسم مشهور او معمول څخه راوگرځو، کوم چې په پښتو کې د (څ) توری د (ز) توري پرځای کارول شوی يا کېږي؛ لکه: (ځمور، ځما، يواځې، ځلمی/ځلما، ځمکه او...) او بل دا چې په اوستايي ژبه کې (زمیک) او همدارنگه له عربي رادېخوا په نورو اکثره ژبو کې په (ز) ليکل کېږي، چې په پښتو کې (زمکه) نه یوازې سمون ورسره خوري، بلکې منطقي هم ده.
- په اړوند/په اړه: په ځينو مواردو کې د (په اړه) پرځای (په اړوند) ليکل کېږي، چې دا کارول سم نه دي.
 لکه: (زه د مدیریت په اړوند کتاب ليکم). البته سمه بڼه يې په دوه ډوله ليکلی شو: يو - زه د مدیریت اړوند کتاب ليکم، دويم - زه د مدیریت په اړه کتاب ليکم.
- سوتره/ستره: دا دوه جلا مفاهيم دي او بايد جلا وليکل شي؛ خو دا چې په ځينو مواردو کې د (سوتره) پرځای (ستره) ليکل کېږي، شايد لامل يې لهجه وي؛ خو دلته هدف دا دی چې سم نه ليکل کېږي. (سوتره) ځانته او (ستره) ځانته معنا لري؛ يعنې لومړنی

کلمه د پاک/پاکه او دويمه هغه يې د لويې/غټې معنا ليرېدوي. همدارنگه ځينې نورې ورته کلمې هم شته چې په ليکلو کې يې دقت او تفکيک پکار دی. لکه: چوپ/چپ، روسته/ورسته او...

- **وا يې خله/وايخله:** په دغه ردیف کې خورا زيات اصطلاحات شته، چې له اختلاف سره سره هم په نښتې او هم په جلا ډول ليکل کېږي؛ خو تر ټولو غوره دا ده چې ورته اصطلاحات بايد يوځای (نښتې) وليکل شي. لکه: وا يې نه خلې/واينخلې، وا يې خيست/وايخيست، وايې نه خيست/واينخيست، وايې ستوه/وايستوه او...

- **ولیکه/ولیک:** دا هم دوه جلا مفاهيم دي؛ چې لومړی ولیکه امریه لفظ دی او د مخاطب لپاره مستقیم کارول کېږي؛ خو ولیک بايد يوازې په تېر حالت کې د غایب يا دریم شخص لپاره وکارول شي. البته چې په ویلو کې به ولیکه تلفظ شي؛ خو په ليکنيز توپير يې بايد سترگې پټې نشي.

مثلاً لیکو: سبحان يو کتاب وليک، همدا جمله په وينا کې داسې ویلی شو: سبحان يو کتاب وليکه؛ دا ځکه چې په وينا او لهجه کې کوم محدودیت شتون نلري.

خو که همدغه کلمه/فعل په دواړو جملو کې په امریه بڼه وليکو، بيا نو ښکاره ده چې زموږ په ليکنيز قاموس کې د الفاظو پر قحطۍ دلالت کولای شي.

دا منم چې په لومړي ځل لوستلو کې به يې د نابلدۍ احساس وشي او د دې نابلدۍ لوی لامل به همدا وي چې د پښتو ادبياتو د ليکنيزو توکو د بشپړولو لپاره تر ډېره پښتو شاعرۍ ته د سرچينې په توگه مراجعه شوې او زما په اند په هره برخه کې دغې مراجعې سمه پايله نه ده وړاندې کړې او نه هم د گرامر لپاره د منبع په توگه د شعر کارول سم دي؛ ځکه چې د شاعر او ليکوال پوهه او ليکنيزه ژبه هم په گرامري او هم په معياري برخو کې خورا سره لېرې دي او هم د نثر او نظم ليکنيز اصول سره په ټکر کې دي؛ يعنې په نظم کې د گرامر پرځای قافيه، ردیف او په ټوله کې د کلام/مفهوم وزن او موسيقيت په پام کې نيول کېږي؛ خو په نثر کې بيا دا موضوع بالعکس ده.

په هر حال، د وخت په تېرېدو سره به دا هر څه هله معياري شي چې موږ د لهجې يا وينا مطابق ليکل ونه کړو.

کله چې د مفرد غايب نارينه نوم لپاره له نورو مصدرانو/فعلونو لکه: ولوېده/ولوېدو، واوښته/واوښتو، پاڅېده/پاڅېدو، وغورځېده/وغورځېدو او نورو څخه دمعيار له مخې د (ه) او (و) توري لېرې کولای شو او ليکو: ولوېد، واوښت، پاڅېد، وغورځېد؛ نو د (وليک) يا ورته نور لفظونه/فعلونه لکه:

(وچيچه/وچيچ، نومېده/نومېد، بوته/بوت، وکوته/وکته) او وکوت او... په کوم دليل مستثنا پاتې کېدلای شي؟

دلته د مفرد غايب نارينه نوم لپاره سم او ناسم فعلونه/مصدرونه د جدول له لارې روښانه کوو.

ناسم (لهجه)	سم (معیار)	بېلگه
ښوده/وښوده	ښود/وښود	(ناسمه) کله چې ولسمشر خپل غبرگون ښوده/وښوده.
		(سمه) کله چې ولسمشر خپل غبرگون ښود/وښود.
لاره	درلود	(ناسمه) نوید په سوله کې مهم رول لاره.
		(سمه) نوید په سوله کې مهم رول درلود.
لرلو/درلودلو	درلود	(ناسمه) نوید په سوله کې مهم رول لرلو/درلودلو.
		(سمه) نوید په سوله کې مهم رول درلود.
وخته/ وختو	وختو	(ناسمه) خلیل غره ته وخته/وختو.
		(سمه) خلیل غره ته وختو.
راتللو/راتلو	راته	(ناسمه) کریم به هره ورځ له کلي مکتب ته راتللو/راتلو.
		(سمه) کریم به هره ورځ له کلي مکتب ته راته.
وخورو	وخور	(ناسمه) نن مې کابل کې کباب وخورو.
		(سمه) نن مې کابل کې کباب وخور.
راغلو	راغی	(ناسمه) استاد نن ناوخته راغلو.
		(سمه) استاد نن ناوخته راغی.
وکړو/وکړلو	وکړ	(ناسمه) ما خپل کار وکړو/وکړلو.
		(سمه) ما خپل کار وکړ.
ورکړو	ورکړ	(ناسمه) مکې ته مې د کیمیا کتاب ورکړو.
		(سمه) مکې ته مې د کیمیا کتاب ورکړ.
	راغلمه	(ناسمه) پرون له کابل راغلمه.
		(سمه) پرون له کابل راغلم.
	تلمه	(ناسمه) هره ورځ به پوهنتون ته تلمه.
		(سمه) هره ورځ به پوهنتون ته تلم.
خته/ختو	خوت	(ناسمه) زرگی هر سهار غره ته خته/ختو.
		(سمه) زرگی هر سهار غره ته خوت
بوته/ بوتو/ بوتلو	بوت	(سمه) موټر یې له ځان سره بوته/بوتو/بوتلو.

(ناسمه)	موتري يې له ځان سره بوت.		
(ناسمه)	د هغې پلار گل محمد نومېده/نومېدو.	نومېد/نومېده	نومېده/ نومېدو
(سمه)	د هغې پلار گل محمد نومېد.		
(ناسمه)	کله مې چې کتاب وکته/وکتو.	وکوت	وکته/ وکتو
(سمه)	کله مې چې کتاب وکوت.		
(ناسمه)	سليم په خپل ځای کې پريوته/پريوتو.	پربوت	پريوته/ پريوتو
(سمه)	سليم په خپل ځای کې پربوت.		
(ناسمه)	جمال نن جلال آباد ته ورسېده/ را ورسيدو.	ورسېد	ورسېده/ ورسېدو
(سمه)	جمال نن جلال آباد ته ورسېد.		
(ناسمه)	له بام نه/بامه لرگي وغورځېده/وغورځېدو.	وغورځېد	وغورځېده/ وغورځېدو
(سمه)	له بام نه/بامه لرگي وغورځېد.		
(ناسمه)	درويش په دې لاره کور ته تلو/تلو.	ته	تللو/ تلو
(سمه)	درويش په دې لاره کور ته ته.		
(ناسمه)	نن خو ريحان زيات خوږ خوږ کېدو/کېدو.	کېد	کېده/ کېدو
(سمه)	نن خو ريحان زيات خوږ خوږ کېد.		
(ناسمه)	چې کله به مې قلم واخيسته/واخيستو.	واخيست	واخيسته/واخيستو
(سمه)	چې کله به مې قلم واخيست.		
دغه راز د ورته نورو فعلونو په پای کې چې د (و) يا (ه) توري کارېل کيږي، بېځايه دي؛ پکار ده چې د پاسنيو مثالونو له مخې اړوند قاعده په پام کې ونيول شي.			
يادښت: په لومړي (ناسم) رديف کې چې کوم فعلونه (ناسم) گڼل شوي، هغه يوازې د ټاکلې محتوا او موقعيت له مخې دي، گڼې په اصل کې هر فعل پر خپل ځای سم دی؛ يعنې هغه فعلونه چې په پای کې په (و) توري بشپړيږي، هغه د جمع متکلم لپاره او هغه فعلونه چې په (ه) توري بشپړيږي، هغه د بنځينه نومونو لپاره سم بلل کيږي.			

په همدغه لړ کې بايد يو بل مهم يادون هم وکړم او هغه دا چې په پښتو ادب کې د پارسي ژبې د (مند) روستارې ځايول سم نه دي. لکه: قدرتمند، عزتمند، ثروتمند، غيرتمند او

هره ژبه د خپلو الفاظو په درلودو سره د بلې ژبې يوازې محدود الفاظ منلي او جذبولی شي؛ خو قاعده يې نشي منلی؛ ځکه چې هغه په خپل جوړښت

کې اړونده قاعده لري او پر همدغه اساس شته اصول يې د بلې قاعدې منلو ته نه پرېږدي. البته ځينې استثناوې شته چې د ملي ترمنالوژۍ په چوکاټ يا عامه ژبه کې دود شوي؛ خو د قاعدو ټکر يې نه دی رامنځته کړی. لکه: لښکرگاه، عيدگاه او...

په پښتو کې د پارسي (مند) روستاري مترادف، (من) دی چې بلها کلمې يې په دغه چوکاټ کې منلي او راپېژندلي دي. د بېلگې په ډول: مور په پښتو کې برخمن، پتمن، ساتمن، ډگرمن، گيلمن، هيلمن، عقلمن او... لرو؛ چې پاسني مثالونه هم په همدغه چوکاټ کې له کوم خنډ پرته په اسانه ځايپدلی شي. لکه: قدرتمن، عزتمن، ثروتمن، غيرتمن، کارمن او...

په دې اړه يو بل مهم ټکی چې بايد ياد شي، هغه د ښځينه او جمع مخاطب/غايب لپاره د دغو صفتونو کارول دي، چې په دې برخه کې د پارسي قاعدې منلو ته پښتو ژبه اصلاً تابع کېدلای نشي. لکه: قدرتمنه، عزتمنه، هيلمنه، ثروتمنه، غيرتمنه، برخمنه، پتمنه، ساتمنه، گيلمنه يا: قدرتمنو، عزتمنو، ثروتمنو، غيرتمنو، برخمنو، پتمنو او...

چې عزتمنده/عزتمندو، هيلمنده/هيلمندو، ثروتمنده/ثروتمندو، برخمنده/برخمندو، پتمنده/پتمندو، ساتمنده/ساتمنندو، گيلمنده/گيلمنندو او... ليکل يې سم نه دي.

ځينې نور فعلونه او نومونه هم شته چې په ليکلو کې يې اختلاف دی او ان ناسم ډولونه يې عام شوي دي، البته دلته هم د لهجې نفوذ لامل شوی دی.

لکه:

سم نومونه/فعلونه	ناسم فعلونه/نومونه
ولس	اولس
وسپنه	اوسپنه
ووپه	اوپه
ردم	ايردم
نرور	انرور
نجلی	انجلی
درېدل	اودرېدل
وورې/ووړي (دوبې/دوبې)	اورې/اورې
<p>همدرانگه ځينې نور فعلونه هم شته چې له دوو متفاوتو معناوو سره په يو شان ليکل کيږي او دا سم تعقيب نه دی. لکه: (اورېدل) چې (په غوږونو د اورېدو معنا لري)؛ خو په زياتره مواردو کې د (ورېدل، وربښت يا باران ورېدل) په معنا ليکل کيږي؛ دغه راز (اوره) د (اوبښتل) په معنا ځانته او (ووره) د (ډوډۍ پخېدو خام توکي) ځانته مفهوم دی؛ خو د دواړو لپاره يوازې (اوره) کارول کيږي چې سم نه دي او...</p>	

د ورته معنا لرونکو فعلونو، نومونو او اصطلاحاتو د کارېدا موقعيت

همدا به بس وي چې په پښتو کې بلها داسې کلمې/نومونه شته چې توري يې يو شان دي؛ خو د غږ په محضې بدلېدا سره يې په معنا کې توپير رامنځته کيدلی شي؛ چې دا پخپله يو سرخوړی دی. لکه: لور، توره، سره، تل، تياره، خواره او...

خو که چېرې په ارونو کې د گوتې وهلو جرأت نشو کولای، د تعريف او ترتيب اصول خو يې جوړولی او سمولی شو.

په ليکنيز بهير کې ځينې کسان د نوم او فعل په تفکيک کې پاتې راځي او له همدې کبله د دواړو ترمنځ په توپير کې بيخي بې پروايي ښيي، چې دا کار يې لويه تېروتنه ده. دا چې په پښتو کې اړوند نومونه او فعلونه څنگه سره جلا کيږي، لاندې پرې بحث کوو:

سربښدل/سربښندنه، غورځېدل/غورځېدنه، پالل/پالنه، ساتل/ساتنه، گمارل/گمارنه، ستايل/ستايينه، غندل/غندنه، سنجول/سنجونه، اوبه لگول/اوبه لگونه، ځورول/ځورونه او... چې دا ټول د (ل) توري سره فعل او د (نه) روستاږي سره پر نوم/اصطلاح بدليږي.

په همدې اړه ځينې منل شوي مثالونه ورکولای شو چې اصطلاح يا نوم يې جلا او فعل يې په جلا ډول ليکل کيږي. لکه: لمرخاته (اصطلاح) او لمرختل (فعل)، کاته (اصطلاح) او کتل (فعل)، خواره (نوم) او خوړل (فعل)، لمر پړواته (اصطلاح) او لمر پړوتل (فعل) او... .

خو دا چې ولې مې دا موضوع مطرح کړه او څنگه مې په ياد شوه؟ دليل يې دا دی:

يوه ورځ مې د يو درسي کتاب نوم ته پام شو چې پرې ليکلي ول: (اوبه لگول)؛ نو خدای شته چې د دوو دلایلو له مخې مې خوښ نه شو. يو دا چې په قاعده برابر نه و او له غور او پوهې پرته په نامسلکي توگه پښتو ته ژباړل شوی و، دويم دا چې د ليک رنگ يې هم د پوښتۍ (بکگروند) له رنگ سره سمه ډډه نه لگوله.

په هر حال، شايد دا موضوع ځينو ته عادي ښکاره شي؛ خو که دوی لږ دقت او غور پرې وکړي، تر ما به يې هم جدي وبولي. په دې معنا چې د علمي، په تېره د درسي کتابونو لپاره د سرليک/عنوان غوره کولو عمده اصل دا دی چې بايد يوازې د نوم چوکاټ او قاعدې ته په پام سره غوره شي او دغلته هم د (اوبه لگول) پرځای (اوبه لگونه) سم دی.

دلته د ځينو علمي او درسي کتابونو نومونه د بېلگې په ډول يادولی شو. لکه: اروا پوهنه، انسان پېژندنه، امتعه پېژندنه، څرخای پوهنه، ادب پوهنه، همپالنه او... چې البته اروا پوهېدل، انسان پېژندل، امتعه پېژندل، څرخای پوهېدل، ادب پوهېدل، هم پالل او... د نوم/اصطلاح له دايرې وځي او ديوې ناڅرگنده جملې بڼه خپلوي.

په ځينو لهجو کې ورک معياري ليکدود

دلته دغې خبرې معيار ته لوی زيان اړولی چې وايي: (پښتو چې څنگه ويل کيږي، همغسې ليکل کيږي). دا خبره مې ځکه بيا تکرار کړه چې د پاسنۍ ادعا له مخې هر چا ته خپله لهجه معقوله او سمه برېښي او چې څنگه غږيږي، همغسې يې ليکي هم. همدا ده چې د واحد ليکدود اصلي بڼه پکې له منځه تللې او ځي.

دلته پر څو بېلگو رڼا اچوو:

- و، وه، ول، وم، وو، وي، وي، وي: دا هر مصدر پر خپل ځای سم او معياري دی؛ خو دلته اصلي خبره د (وو) او (ول) ترمنځ د اختلاف پر سر ده، چې ځينې کسان وو د ول پر ځای سم بولي او ځينې بيا ول پر خپل ځای او وو پر خپل ځای سم گڼي؛ البته زه هم له دويمې ډلې سره موافق یم؛ ځکه چې د وو مصدر په تېر حالت کې يوازې د جمع متکلم لپاره راځي. لکه: موږ ملگري وو. موږ مېلې ته تللي وو؛ خو په عين حالت کې د دريم لوري/جمع غايب لپاره يې بيا داسې کاروو: هغوی ملگري ول. هغوی مېلې ته تللي ول.

د يادولو ده چې کله موږ د نورو مصدرونو/فعلونو په پای کې د (ل) کارولو ته قايل يوو، لکه (شول، کړل، کول او...) بيا ولې دلته ورسره ستونزه لرو؟

- شوو، شويو: دا مصدرونه هم يو د بل ځای نشي نيولی؛ هر يو خپل ځای او معنا لري. شوو د جمع متکلم لپاره او شويو د جمع غايب لپاره ليکل کيږي. لکه: موږ هسې پکې بنکېل شوو يا د نيول شويو کسانو توکي واخيستل شول.
- ځنې/ځينې: دا دواړه بېل مفاهيم دي؛ د ځنې لفظ لهجه ده او د (ترې، څخه او نه) په معنا کارول کيږي؛ خو ځينې د (بعضې، يو شمېر، يو څو) معنا وړاندې کوي.

- **ورسته، وروسته/روسته:** ځينې کسان **روسته** په **ورسته** ليکي، چې سم يې نه ليکي؛ **ورسته** د **وروست** مونث مترادف مفهوم دی، چې د خوسا او پوډه په معنا مطرح کيږي؛ خو وروسته د عربي (بعد) او پارسي (پس) په معنا کارول کيږي، چې البته په دې روستيو کې **روسته** هغه يې يو څه په زړه پورې او معقول برېښېدلی او د زياترو لخوا رعايت کيږي هم، په تېره کوزه پښتونخوا کې؛ همدارنگه (روستارې) لفظ هم په دې هکله ښه ثبوت دی.
- **دې/دغه:** د دغو دوو ضميرونو په کارولو کې سم پام نه کيږي، ان ويلی شم چې په اکثره مواردو کې موقعيت ته په نه کتو د (دې) ضمير زيات کارول کيږي. خو د دې لپاره چې دغه بحث اوږد نشي، تفکيک يې په مثال کې روښانه کوم. لکه: زه د دې پوهنتون محصل يم (ناسمه) او زه د دغه پوهنتون محصل يم (سمه جمله ده). يا زه د دغه مجلې مسوول مدير يم (ناسمه) او زه د دې مجلې مسوول مدير يم (سمه جمله ده).
- **سربېره/برسېره:** دواړه له جلا معناوو سره جلا اصطلاحات دي، چې (سربېره) د علاوه او (برسېره) د څرگند، ښکاره او سر ته راپورته کېدا په معنا کارول کيږي. په مثالونو کې يې داسې روښانه کوو: **سربېره** پر دې نور مسووليتونه هم لرم، د زدکړو **سربېره** سپورټ هم کوم يا اصلي ټکی يې اوس **رابسېره** کړ، جامې مې **برسېره** کښېږده او...

- بدې شي/بد ايسي: بد ايسي يا بد ايسېدل له بد حس کولو/کېدلو څخه اخیستل شوې اصطلاح ده او همدا (بد ايسېدل) يې ځکه سمه ده چې مفهومي قياس يې خورا منطقي دي؛ خو د (بدې شي) ترکيب نه په پښتو قاعده برابر دی او نه عام دود لري.
 - رامینځته/رامینځته: (رامینځته) ناسمه او (رامنځته) سمه ده.
 - ناجور/ناجوره، ناروغ/ناروغه: ناجور/ناروغ يوازې د نارينه لپاره د کارېدو وړ دي او ناجوره/ناروغه د ښځينه لپاره. لکه: (زمان ناجور/ناروغ دی، زه سخت ناجور/ناروغ وم). همدارنگه (زليخوا ناجوره/ناروغه ده، نن زه ناجوره/ناروغه يم).
 - يوه/يو: (يوه) د ښځينه او (يو) د نارينه نوم لپاره کارول کېږي، له همدې مخې د ليکلو معيار ته پام اړين دی او د نوم يا ضمير له مخې بايد ورته صفت يا د شمېر واحد وکارول شي. مثلاً: يوه سړي راته وويل (ناسمه) او يو سړي راته وويل (سمه جمله ده) يا يوه کار ته مې زړه کړی دی (ناسمه) او يو کار ته مې زړه کړی دی (سمه جمله ده).
- دا چې لوستونکی يې څنگه او په کومه لهجه لولي، اختيار يې خپل دی؛ خو په ليکلو کې بايد له اصولو ونه وځي.

زموږ دا بحث خورا په زړه پورې شو، غواړم په ځينو نويو خبرو يې لا پسې تود کړم او هغه دا چې ځينې پارسي کلمې چې په (ش) توري ختمېږي، پښتو مترادفي کلمې يې په (بنت/بنت) بشپړېږي؛ لکه:

پارسي	پښتو	پارسي	پښتو
ارزش	ارزښت	جنبش	خوځښت
خارش	خارښت	افزایش	ډېرښت
بارش	ورښت	ازمایش	ازمايښت / ازمېښت
ویرایش	سمښت	گنجایش	ځايښت
بالش/بالشت	بالښت	پیدایش	پيدايښت
نالش	نالښت	بندش	بندښت
سفارش	سپارښت	کاهش	کمښت
ورزش	تکرښت	نرمش	نرمښت
پیرایش	بناوښت	پذیرش	منښت
...

فاعل (پښتو)	فاعل (پارسي)
سمښتگر	ویرایشگر
سپارښتگر	سفارشگر
بناوښتگر	پیرایشگر
...	...

داسې نه ده چې په (نبت) روستاري ختمېدونکې کلمې يوازې د پارسي الفاظو پر وړاندې مترادف حيثيت لري، نه؛ دا رديف په پښتو ادبياتو کې زوړ او اصلي حيثيت لري چې گڼ نومونه او کلمې پکې رانغښتې دي. لکه: مړښت، زړښت، سرښت، سکښت، بندښت، پايښت، لگښت، زښت، کښت، غرغښت، پښت او ...

کيدای شي په پاسني جدول کې ځينې کلمې لوستونکو ته نااشنا او نوې وي؛ خو زما په گمان د دې لپاره به ورته نوې وي چې دوی خامخا په پښتو ژبه کې يوازې د شعر او کيسې مطالعه او ليکنه کړې او چې کله يې علمي يا درسي کتابونو ته مخه شوې، نو هغه په انگلش، عربي او تر ډېره پارسي ژبه کې دي؛ سمه ده چې په دغو روستيو کې څه ناڅه علمي کتابونو ته مخه شوې، خو که واقعيت ووايم، زياتره يې په گوډه ماته پښتو ژباړل شوي دي او ددغې نيمگړتيا يوازنی دليل، په پښتو کې د علمي اصطلاحاتو کمی يا نشتوالی بللی شو او د دغه نشتوالي دليل بيا، په علمي برخه کې د پښتو کتابونو نه ليکل يا نشتون دی او بس.

د اعتراف په توگه يې بايد ووايم چې يو پر بل پره نشو اچولی، که تا بېغوري کړې، ما يې د اصلاح جرأت نه دی کړی، که هغه مجبور و؛ خو هغه بل په دې اړه له سره د مسووليت احساس نه دی کړی، چې همدغه لامل د علم په ډگر کې د الفاظو له ظاهري قحطۍ سره مخ کړي يوو.

راځئ د پاسنيو ځينو نويو کلمو په اړه يو لنډ او واضح بحث وکړو او هغه دا چې په پښتو کې د پوهې، مسلک، ټولنې او ان دولتي رتبې په برخو کې د بېلابېلو مفاهيمو لپاره يوازې يوه د (سمون) کلمه کارول کيږي؛ لکه:

(برابري، مطابقت، اصلاح، تنظيم/نظم، ايډېټ، ترتيب او... لپاره) چې البته دغه ټولې کلمې له خپلو مختلفو معناوو، پيغامونو او موقعيتونو سره د (سمون) کلمې په جوړښت کې په داسې ډول ژباړل کېږي يا بيانېږي چې د جملې محتوا يې خامخا له بلې هغې سره توپير لري؛ همدلته ده چې که موږ په دې برخه کې د الفاظو له قحطۍ پرته بل دليل ونيسو، نو يوازې ځان به مو تېر ايستلی وي، نه نور.

د دې لپاره چې هم پښتو ژبه تلپاتې وي او هم د علم، ټکنالوجۍ او په ټوله کې د مفاهيمو له چټکې پراختيا سره خپل شتون پراخ کړي، نو په دې اړه بايد له ستې او کلاسيک ذهنيت څخه فکرونه او قلمونه را واپستل شي او په دې خبره نور سرونه ونه خوږوو، چې گواکې دا کلمه/اصطلاح په پښتو کې اصل لري يا يې نلري؟ ځکه چې له نن سره د شلو، پنځوسو، سلو او زرو کالو وړاندې علم، تخنيک او ان ژبه دومره توپير لري، لکه زمکه او اسمان.

خو له دغې چټکې پراختيا سره د چټک تگ جرأت بايد په منطقي ډول د شته ادب او معيار له مخې وشي، گڼې ښايي له گټې يې زيان ډېر شي. سموالی، سمون، سمونه، سمښت، سمبالښت: په ټوله کې دا هره اصطلاح له (سم/سمه) کلمې نه سرچينه اخلي چې د يو شي سمېدو، برابرېدو او جوړېدو معنا ورکوي؛ خو البته دغه سموالی بايد د څانگو په اساس تجزيه شي؛ ځکه چې اوسنی ژوند پنځوس کاله پخوانی ژوند نه دی، يا هغه څو کاله پخوانی علم او تخنيک نه دی چې په محضې څو کلمو او جملو کې راتول شي، اوس که نړۍ هرڅومره راتنگه شوې، همغومره په کوڅو او لارو

ويشل شوې هم ده او دا هر څه د نړۍ په کچ د علم او ورسره جوخت د ادبياتو د پراختيا برکت او زحمت دی.

نو د دې لپاره چې پښتو هم د خپلې بقا او پرمختگ لپاره د نړۍ په ادبياتو کې خپل سر جيگ کړي وي، نو د تنگ نظری او خپلچاری له ماحول نه د راوتلو جرأت ته سخته اړتيا ده.

د کومې ټولنې د هرې برخې او هر مفهوم لپاره چې ځانگړي لفظي ادبيات بېل شوي وي، له شک پرته به هلته د اړوندې ژبې ويونکي او زدکونکي د اصطلاحاتو له پېچلتياوو، ستونزو او يا قحطۍ سره مخ نه وي.

که چېرې موږ د علومو، مسلکونو او نورو برخو پر تجزيه او پراختيا باور لرو، بيا نو د گڼو مفاهيمو لپاره د يوې اصطلاح کارول څه معنا؟ مثلاً د هر مفهوم لپاره يوازې د (سمون) کلمې په کارولو بايد بسنه ونشي؛ ځکه ورځ تر بلې د علومو، کسبونو، سامانونو او ورسره جوخت د ژبو لمنې پراخېږي؛ خو که موږ لا هم يوازې څو محدودو او زړو کلمو ته کښېنو، دا به زموږ زياته بېغوري او تفریطي چلند وي؛ پکار ده چې د مفاهيمو گڼوالي ته په کتو، پښتو هم په معقول او منطقي ډول پر گڼو الفاظو او اصطلاحاتو مالامال کړو.

په دې اړه دا بحث د (سموالي، سمون، سمونې/سمېدنې، سمښت، سمبالښت، بناوښت) اصطلاحاتو په روښانه کولو سره راټولوو:

- **سموالی:** د نظم او ترتيب مترادفه کلمه ده؛ چې د کارونې ځای يا مورد يې داسې مشخص کېږي: (د کتارونو سموالی زما مسووليت

- دی/په چارو کې ډېر سموالی راغلی او... یعنې په ټوله کې د یوې ټولګې د نظام جوړولو او سمولو لپاره کارول کېږي.
- سمون: د برابري او مطابقت مترادفه کلمه ده چې د ورتوالي/یوشان والي معنا ورکوي. لکه: (ستا څهره ورسره سمون خوري یا د هغه نظر او ستا نظر سره سمون لري او...).
 - سمونه: معمولاً د اصلاح او ښه والي په معنا کارول کېږي. لکه: (په ټولنه کې باید سمونه وشي، د هرې سمونې تر شا د سم انسان لاس وي او... یعنې په ټوله کې پر اخلاقي اصولو او معیارونو پورې تړاو مومي).
 - سمبښت: د انګلش (Edit)، د عربي (تصحیح) او د پارسي (ویرایش) مترادفه کلمه ده. لکه: (د پښتو سمبښت یې زه کوم، د دې مجلې سمبښتګر هغه دی او...). البته که د اېډیټ لپاره د سمون یا سمونې کلمه کارول کېږي، هغه به د پاسنۍ توضیح له مخې سمه نه وي.
 - سمبالښت: لکه څنګه چې د مجهز لپاره سمبال کاروو، د تجهیزات لپاره سمبالښت کارولی شو. لکه: (د ملي پوځ د سمبالښت لپاره پر نوي پلان کار روان دی، په نویو سامان آلاتو د روغتون سمبالښت زیات لګښت غواړي او...).
 - ښاوبښت: د انګلش (Decoration) او پارسي (پیرایش) مترادفه کلمه ده، دا چې څوک یې ورسره د سمون لپاره یا جرأت نه کوي او یا یې ورته پام نه دی کړی، بېل بحث دی؛ خو په پښتو کې د

(بني، بناو، بناوېدل) الفاظ تيار شته او د دې لپاره چې اصطلاح ته د فعل پرځای مترادفه اصطلاح ولرو، همدا بناوېت بيخي منطقي او پرځای کلمه ده.

همدارنگه: يادون، يادونه، يادښت اصطلاحات هم بايد سره بېل شي؛ ځکه هره اصطلاح ځانگړی مفهوم دی او د ځانگړي موقعيت/مورد مشخصول يې اړين دي. لکه:

يادون(يادول): Reminding يا ياداوری

يادونه (خاطري): Reminiscences يا خاطره ها (چې مفرد هغه يې ياد/خاطره دی).

يادښت(نوټ): Memo/Note يا يادداشت

ځينې پارسي کلمې/اصطلاحات هم شته چې په (ش) ختميري؛ خو په پښتو کې مترادفي هغه يې په (نه) بشپړيري، لکه:

پښتو	پارسي	پښتو	پارسي
پوښتنه	پرسش	اندېښنه	تشویش
ځلېدنه	درخشش	بخښنه	بخشش
غندنه	نکوهش	هوساينه	اسایش
څپر نه	پژوهش	سنجونه	سنجش
تښتونه	ربایش	رنځېدنه	رنجش
ستايڼه	ستایش	شمېرنه	شمارش
...	...	ښوونه	آموزش

په پښتو کې د عربي او انگرېزي کلمو/اصطلاحاتو د نفوذ څرنگوالی

په پښتو کې هم لکه د نورو ژبو غوندې پردي اصطلاحات او الفاظ نفوذ کړی چې دا یو معمول دی او هېڅ ژبه له دغه معمول نه ځان خوندي نشي ساتلی؛ خو دلته زموږ د بحث اړوند ټکی د دغه نفوذ څرنگوالی دی چې آیا د بلې ژبې کلمې/اصطلاحات لکه څنگه چې دي همغسې راجذب شي؟ یا که لومړی د جذبونکې ژبې د ادبیاتو له فلتر نه وځي او بیا په اړوندو ادبیاتو کې ورته ځای ورکړ شي؟

فکر کوم تر اوسه دغې برخې ته کوم واحد معیار او ځانگړي اصول نه دي ټاکل شوي؛ ځکه خو دا چاره په ځانځاني ډول روانه ده چې کاش د یو ټولیز معیار په شتون کې ترسره کېدلای.

موږ دلته په ځینو مشخصو عربي کلماتو بحث کوو چې لومړی د یو خاص منطق له مخې د سلیقوي ادب له فلتر نه وپستل کېږي او بیا په لیکنیز ادب کې ورته له ځای ورکولو روسته راڅرگندېږي. لکه: معنی/مانا، یعنې/یانې، معلومات/مالومات، صحیح/سهې او... چې بیخي د بڼې په بدلېدو سره لیکل کېږي او دغلته د مفهوم بدلېدو امکان هم زیات دی.

البته له دغه کار سره مثبت او منفي نظرونه هم په موازي ډول بدرگه کېږي؛ خو په عین وخت کې د انگرېزي کلمو فلتر کېدا ته یا د چا پام نه دی او که وي هم، نو په اړه یې بېغوري کوي؛ ځکه چې د هغو ظاهري بڼه لومړی په پارسي ژبه (ایران) کې بدله شوې او روسته بیا د ژبني او فرهنگي تیري له لارې پښتو ته راننوتې دي.

لکه: انگليسي/انگلش، فرانسه/فرانس، کميسيون/کمېشن، کنوانسيون/کانوېنشن، اپراسيون/اپرېشن، اپوزيسيون/اپوزېشن او...
 زما په اند دا نامتوازن حالت هومره ښه نه ايسي، لکه څومره چې ځينو کسانو په ناپامۍ کې الگو گرځولی دی؛ سمه ده چې ياد انگرېزي اصطلاحات اوس زموږ د ملي ترمنالوجۍ برخه گرځېدلې؛ خو له دې هاخوا يې تعقيبول، پښتو ژبې ته د گټې پرځای زيان اړوي؛ ځکه پښتو د تورو له پلوه شتمنه ژبه ده، نو دا ژبه او ويونکي يې کولای شي چې د هرې ژبې کلمات په کيمت ښه تلفظ او جذب کړي؛ بله دا چې انگرېزي/انگلش يوه نړيواله او حاکمه ژبه ده، بيا نو اړتيا څه ده چې پښتو ادبيات ورسره په نامستقيم ډول (د يوې بلې ژبې له لارې) اړيکه ولري؟

هغه انگرېزي کلمې او لفظونه چې د پارسي (ايران) له لارې پښتو ته

راننوتې:

پښتو	له پارسي نه پښتو ته	پارسي	انگرېزي
کمېشن	کميسيون	کميسيون	Commition
کمېټه	کمېټه	کمېټه	Committee
کانوېنشن	کنوانسيون	کنوانسيون	Convention
انگلش	انگليسي	انگليسي	English
اپرېشن	اپراسيون	اپراسيون	Oppration
پارلېمنټ	پارلمان	پارلمان	Parliament
پوټېنشل	پوتانسيال	پوتانسيال	Potential
...

رښتيا مخکې مو د عربي کلمو او اصطلاحاتو د اوبښتون خبره وکړه، چې زه له دا ډول اوبښتون سره موافق نه يم.

زما د ناخوښۍ دليل، خدای مکره د سليقې او خپلچارې له امله نه دی، بلکې له ځان او ان ځينو نورو سره مې په دې اړه بحث او استدلال هم کړی او پایله يې دا شوې چې ځان او هغوی مې تر ډېره قانع کړي دي.

زه يوازې له هغه بدلون سره موافق يم، چې د ژبې گرامري چوکاټ (قاعده) يې د بدلون جواز ورکوي، له دې پرته به بيا هم همغې ناشنا خبرې ته غاړه اېښودل وي چې وايي: پښتو چې څنگه ويل کيږي، همغسې ليکل کيږي.

که ځينې خبرې رانه تکرارېږي، نو ما ويښښۍ؛ دا ځکه چې بيا بيا يې اړتيا پېښېږي؛ خبره دا ده چې هره ژبه د بلې ژبې ځينې کلمې او اصطلاحات منلی شي؛ خو قاعده يې نه؛ ځکه چې هلته قاعده تياره شتون لري او د قاعدې ماهيت دا دی چې د نورو قاعدو د نفوذ يا گډوډۍ مخه نيسي، نه دا چې د هر څه مداخلې ته غېږه خلاصه کړي.

د بېلگې په ډول، (معنی) عربي کلمه ده او په دې کې د (ی) توری د اړوندې ژبې د گرامر له مخې مقصوره/ممدوده الف بلل کيږي او د (موسی، عیسی، مصطفی او...) په شان د الف په غږ او وزن لوستل کيږي؛ خو دا چې دغه اصطلاحات/نومونه اوسمهال د پښتو په گډون په نورو ژبو کې تر يو حده معمول شوي، دلایل يې ښکاره دي؛ اما زموږ د بحث اړوند موضوع دا ده چې دلته د (ی) په توري کې د يوې مشخصې ژبې د قاعدې اصول له ورايه ښکارېږي او که پښتو ژبه يې په همدغه حالت ومني، نو پکې شته څرگنده قاعده په هېڅ ډول نشي منلی او په پایله کې د داسې تلفظ جواز ورکوي

چې اړوند غږ او وزن يې له مخکې ورته ټاکلی دی؛ لکه: (خدای، لمسی، سپری، منگی، لرگی او...)؛ خو دا چې زموږ ادعا د قاعدې پر منلو نه، بلکې د تورو او الفاظو پر مننبت او جذب متمرکز ده، نو د دې لپاره چې هم مو په معمول ډول یاد اصطلاحات/نومونه خپل کړي وي، هم د پښتو قاعدې ته ژمن پاتې شوي اوسو او هم مو د ژبو ترمنځ فزيکي (لفظي) او مفهومي اشتراک په پام کې نيولی وي، نو ليکو: معنا، موسا، عيسا، مصطفا او...

همدارنگه د عبدالرحمن پرځای عبدالرحمان، د اسمعيل پرځای اسماعيل، د اسحق پرځای اسحاق او... ليکل سم دي.

د تورو له منلو بيخي انکار نشي کېدای يا هم د کلمو د فزيکي بڼې بيخي بدلېدل ځکه منطقي نه دي چې موږ په خپله الفبا کې ټول اړوند توري منلي او ځای کړي دي؛ که چېرې دا ادعا وکړو چې (ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق او...) توري د پښتو اصلي توري نه دي، نو تر دې پوچ او زور فکر به بل نه وي.

پښتو په ۴۴ تورو سمباله ژبه ده چې یاد ټول توري پکې شامل دي او همدارنگه بلها کلمې/اصطلاحات او نومونه شته چې د دغو تورو له برکته په پښتو کې داخل شوي او خپل ماهيت او ونډه يې ثابته کړې ده. لکه: حلوا، تذکره، عقل، علم، اطاعت، عبدالله، صبر، ظالم، ضرور، فکر، اشرف، قران، قطع، امان الله، طلا محمد او...

اوس که چېرې یاد نومونه په ترتيب سره الوا، تزکره، اقل/اکل، اېلم، اېتات، ابدلا، سبر، زالېم، زور، پکر، اشرف، کران/کوران، کته، امانولا، تلامامد

او... وليکو، څومره به معقول او سم وي؟ او څومره به موږ له هغو ژبو لېرې وساتي چې علمي او عقيدوي مشترکات ورسره لرو؟
 د اړوندو کلمو (معنا، يعنې، معلومات، صحيح او...) په خپله - خپله بڼه ليکلو سره، نه يوازې د ژبو په بازار کې د نفوذ ونډه او پراختيا زياتېږي، بلکې د تحرير په برخه کې د يو معيار پر وړاندې پابندي او ژمنتيا هم پياوړې کېږي او هم شته اختلاف پکې له منځه ځي. دا چې څوک يې د لهجې له مخې څنگه لولي، پوره اختيار لري؛ خو په ليکلو کې يې د معيار تابعيت اړين دی.

دغه راز د علم او عقيدې پراختيا هم د هرې ژبې ويونکي اړ کوي چې په عيناً حروفو سره د بلې ژبې الفاظ ومني؛ ځکه چې د تورو په بدلون سره کله کله اړوند کلمه د مقصود ژبې له اصلي کلمې سره په ټکر کې راځي او يا خپل مفهوم له لاسه ورکوي. د بېلگې په توگه: قران په کران/کوران نشو ليکلی، قير په کبر، عذاب په ازاب، حرام په هرام/ارام او... نشو ليکلی. د اطلس کلمه په اتلس نشو ليکلی، د قابل کلمه په کابل نشو ليکلی، او، فيل په پيل نشو ليکلی او قهر په کهر/کار او...

همدارنگه د عربي (محض او ماضي) يا (اطلس، قابل، فيل، قهراو...) لفظونه که په پښتو کې په ترتيب سره (مازي او مازي) يا (اتلس، کابل، پيل، کهر/کار او...) وليکو، نو د ويلو پرمهال به د لوستونکو لپاره په مفهوم کې د تفکيک مسأله څومره ستونزمنه وي؟

په پای کې د دې لپاره چې اړوند بحث لا نور هم روښانه او په زړه پورې شي، په بله ژبه کې د پښتو کلمو او نومونو ليکلو ته اشاره کوو.

د بېلگې په ډول، پخوا په عربي الفبا کې د (پ)، (چ) او (گ) توري نه ول او د بلې ژبې (پښتو) په هغو کلمو کې به چې پ، چ يا گ توری و، د پ لپاره به يې ب کاروله او د نورو دواړو لپاره به يې د (ج) توری کاراوه. مثلاً: پغمان ته به يې پغمان ليکل، لوگر ته به يې لوجر، ننگرهار ته به يې ننجرهار او اچين ته به يې اجين ليکل، چې اوس دا ستونزه پکې حل شوې او په کټمټ تورو يې ليکي، حتا ځينو يې لا عيناً تلفظ هم منلی دی.

همدارنگه د ځينو دلایلو له مخې په پارسي او اردو ژبو کې د (تورخم) لپاره طورخم ليکل کېد، چې اوس دا تضاد په پارسي کې تر ډېره له منځه تللی او ورته نور نومونه هم په عيناً بڼه ليکي. لکه: طورخم په تورخم او طوره بازخان په توره بازخان ليکل کيږي او... خو دا چې په اردو کې ولې دغه تضاد پر خپل حالت پاتې دی، شايد له پاکستان سره د سياسي کړکېچونو له امله وي چې اړوند سمننت ته پکې پام نه دی شوی.

سرچينې / منابع:

- اندرو راينسن، تاريخچه پيدايښ خط و نوشتار، ژباړه، يلدا بلارک، سبزان، شهر کتاب آنلاين، ۱۳۹۳ل.
- سيدي، سيدنظيم، ناول به څنگه ليکو؟، مومند خپرونډويه ټولنه، جلال آباد، ۱۳۹۱ل.
- تابش هروی، سعادتملوک، راز و رمز نويسندگي، خيرالمهدي، هرات، ۱۳۹۲ل.
- اسدي، جواد عرب، الفباي داستان نويسي، کتاب سبز وېبسايت، (۱۳۸۹)
- ميرخيل، حبيب، د مقالې ليکلو لارې چارې، نجم وېبسايت، <http://najm.af>
- فورستر، اډوارډ مورگن، جنبه های رمان، ژباړه، ابراهيم يونسي، ايران پي ډي ايف وېب سايت، <https://www.iranpdf.com>، ۱۳۵۷ل.
- سلیماني، محسن، فن داستان نويسي، ژباړه او ټولونکي، محسن سلیماني، کالای دیجیتل سايت، <https://www.digikala.com>، ۱۳۷۰ل.
- عبدي، ناهيد، چگونه یک کتاب غير داستانی بنويسيم؟، مدرسه نويسندگي وېب سايت، <https://madresenevisandegi.com>
- احمدي، نصير احمد، برېوکي، مومند خپرونډويه ټولنه، جلال آباد، ۱۳۸۸ل.

- د تعليمي نصاب ستندردونه، د تخنيکي او مسلکي زدکړو اداره، ژباړن، عبدالجمیل ممتاز، کابل، ۱۳۹۵ ل.
- بنکلی، اجمل، کومې کلمې يو ځای او کومې بېلې وليکو؟، تاند ويب سايت <http://www.taand.com>، ۲۰۱۷ ز.
- ډروټيا برنډ، نويسنده شدن، ژباړه، آرش محمد اولي، شهر کتاب آنلاين، ۱۳۹۵ ل.
- ۱۳ راه برای حرفه ای شدن در نویسندگی به روایت نویسندگان بزرگ جهان، سايت کتاب، <http://www.ibna.ir/fa>، ۱۳۹۳ ز.
- براري، مریم، ۱۲ قدم برای تقویت مهارت نویسندگی، سايت پونيشا، <https://ponisha.ir>، ۱۳۹۴ ز.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**